

To'on ñava'a xa'a Jesucristo ña nītaa taMateo

*Ñayó'o ká'gn xá'a naxii síkuá Jesucristo
(Lc. 3:23-38)*

¹ Yó'o vaxi kivi naxii síkuá Jesucristo; tayó'o kúu ra sa'ya ñani síkuá tarey David, tayó'o kúu sa'ya ñani síkuá taAbraham na xindoo xina'á.

² TaAbraham xikuu yivá taIsaac; taIsaac xikuu yivá taJacob; taJacob xikuu yivá taJudá xí'in inka nañani ra.

³ TaJudá xikuu yivá taFares xí'in taZara, ta si'í ovi tayó'o xinaní ñá Tamar. TaFares xikuu yivá taEsrom; taEsrom xikuu yivá taAram. ⁴ TaAram xikuu yivá taAminadab; taAminadab xikuu yivá taNaasón; taNaasón xikuu yivá taSalmón. ⁵ TaSalmón xikuu yivá taBooz, si'í taBooz xinaní ñá Rahab. TaBooz xikuu yivá taObed, si'í taObed xinaní ñá Rut. TaObed xikuu yivá taIsaí. ⁶ TaIsaí xikuu yivá tarey David ta tayó'o xa'nda chiño noo naIsrael, ta tarey David xikuu yivá taSalomón. Ta si'í taSalomón xikuu ñá naki'in taDavid tá nixi'i yii ñá tanoó, ta xinaní Urías.

⁷ TaSalomón xikuu yivá taRoboam; taRoboam xikuu yivá taAbías; taAbías xikuu yivá taAsa. ⁸ TaAsa xikuu yivá taJosafat; taJosafat xikuu yivá taJoram; taJoram xikuu yivá taUzías. ⁹ TaUzías xikuu yivá taJotam; taJotam xikuu yivá taAcáz; taAcáz xikuu yivá taEzequías. ¹⁰ TaEzequías xikuu yivá taManasés; taManasés xikuu yivá taAmón; taAmón xikuu yivá taJosías. ¹¹ TaJosías xikuu yivá taJeconías xí'in inka ñani ra. Xindoo nayó'o ñoo Israel ta kivi saá kixaa ñaño Babilonia ta kixá'á na káni tá'an na xí'in

naIsrael, ta kündeé naBabilonia noo nayó'o. Ta saá tjin na naIsrael kua'an na xí'in na ñoo Babilonia.

¹² Ta saá taJeconías xikuu yivá taSalatiel; taSalatiel xikuu yivá taZorobabel. ¹³ TaZorobabel xikuu yivá taAbiud; taAbiud xikuu yivá taEliaquim; taEliaquim xikuu yivá taAzor. ¹⁴ TaAzor xikuu yivá taSadoc; taSadoc xikuu yivá taAquim; taAquim xikuu yivá taEliud. ¹⁵ TaEliud xikuu yivá taEleazar; taEleazar xikuu yivá taMatán; taMatán xikuu yivá taJacob. ¹⁶ TaJacob xikuu yivá taJosé, ta taJosé xikuu yii ñáMaría, ta ñáyó'o xikuu si'í taJesús, ta kúu Cristo.*

¹⁷ Ta saá niya'a uxu komi nave'e ra, na xikuu xii síkuá Jesucristo ña kixá'á nda kuiya xitaku taAbraham tанда kuiya xitaku taDavid. Ta tuku niya'a uxu komi nave'e ra, ña kixá'á nda kuiya xitaku taDavid tанда kuiya ñaño Babilonia tjin na naIsrael kua'an na ñoo Babilonia. Ta niya'a inka uxu komi nave'e ra, ña kixá'á nda kuiya kee ñaño Israel nixa'an na ñoo Babilonia tанда kuiya kaku Jesucristo.

Ñáyó'o ká'an xa'a ña kaku Jesucristo

(Lc. 2:1-7)

¹⁸ Kivi kaku Jesucristo si'a nixiyo. ÑáMaría ña kuu si'í ra, nixiyo ini ñá tonda'a ñá xí'in taJosé. Ta tayó'o, ta'an ka tonda'a ra xí'in ñá, ta kunda'a ini ra ñó'o sa'ya ñá, ta on sivi sa'ya taJosé kía, chi ña ñó'o kúu ña sa'ya Níma Ndios. ¹⁹ Ta taJosé, ta kóni kuu yii ñáMaría, ñii taa va'a ní ini kúu ra, ta ni-xiin ra ndato'on ra xí'in nivi ña ñó'o sa'ya ñáMaría ta sakuka'an ra noo ñá. Ta saá chikaa ini ra sandakoo se'é ra ñá, ña on koni ndi'i nivi ñáyó'o. ²⁰ Tá xáni siji ra sandakoo ra ñá, ta ñoo nikisin taJosé ta nixan'i ra ñii ñaángel kee noo Ndios kixi ña noo ra, ta káchí ña saá xí'in ra:

* 1:16 To'on "Cristo" kóni kachí ña: Taa ta ti'vi Ndios ña sakaku ra nivi.

—Tata José, sa'ya ñani síkuá tarey David kúu ún, on kuyi'ví ini ún naki'in ún ñáMaría koo ñá xí'in ún, chi sa'ya ñá ña kaku, sa'ya Níma Ndios kúu ña. ²¹ Tá kaku ta sa'ya ñá, ta chinóo ún kivi ra kunaní ra Jesús.† Saá kunaní ra, chi ta sakaku nanivi xa'a kuachi na kuu ra —káchí ñáángel xí'in taJosé.

²² Ta ndi'i ñayó'o nixiyo, chi saá xíni ñó'ó kundivi ña nika'an Ndios xí'in taprofeta‡ xina'á, chi taprofeta nītaa ra si'a:

²³ Naña'a lo'o, ña yij ñá ta'an tondaa taa, ta kee sa'ya ñá, ta sakaku ñá ñii ta lo'o, ta kunaní ra Emanuel, káchí to'on Ndios ña nītaa taprofeta xina'á. Ta kivi “Emanuel” kóni kachí ña saá: Ndios yóo ra xí'in yó.

²⁴ Ta saá nakaxín ini taJosé, ta ndakoo ra, ta kisa ndivi ra tá yóo ndi'i ña nika'an ñáángel xí'in ra, ta naki'in va'a ra ñáMaría nduu ñá ñási'í ra. ²⁵ Ta taJosé xí'in ñáMaría on vása ní-kisin xí'in tá'an na anda kivi kaku sa'ya ñá, ta saá taJosé chinóo ra kivi talo'o kaku yó'o kunaní ra Jesús.

2

*Ñayó'o ká'an xa'a nandichí na nákoní kímí
kivi kixaa na xito na taJesús*

¹ TaJesús kaku ra ñoo Belén ña ndá'vi ndaa estado Judea, ta taHerodes xikuu rey ñoo estado Judea. Ta saá kixaa nandichí na nákoní kímí ñoo Jerusalén; nayó'o kixi na chí noo vaxi kana ño'o. ² Ta saá kixá'á na ndáka to'on na ñánoo Jerusalén, káchí na si'a:

—¿Míkía kaku talo'o ta kuu rey noo ndó'ó najudío?*

Chí noo vaxi kana ño'o xini ndi ñii kímí, ta saá kundaa

† 1:21 Kivi “Jesús” kóni kachí ña: Ndios sákaku ra nivi. ‡ 1:22 Naprofeta kúu nivi na ká'an ndoso to'on Ndios. * 2:2 Najudío kúu nasa'ya ñani síkuá taIsrael ta xinaní Jacob xina'á.

ini ndi xa kaku ra, ta vitin vaxi ndi yó'o ña kasa to'ó ndi ra —káchí nandíchí.

³ Kivi xini so'o tarey Herodes to'on ña nika'an nandíchí yó'o, ta nindi'i ní ini ra. Ta ñii ki'va saá nindi'i ini ñaño Jerusalén. ⁴ Ta saá tarey Herodes kana ndi'i ra naná'no ñoo nasutu, ta kana ra ndi'i na sáná'a ndayí Ndios, ta kixaa ndi'i nayó'o ñoo ra. Ta nindaqa to'on ra nayó'o, míkía kaku Cristo. ⁵ Ta nayó'o ndakuiin na, káchí na saá:

—Ñoo Belén ña ndá'vi ndaa estado Judea yó'o kaku ra, chi saá káchí to'on Ndios ña ñitaa taprofeta xina'á, káchí ña saá:

⁶ Ñoo Belén, ña ndá'vi ndaa estado Judea, kúu ña ñii ñoo ña ndá'vi ní ka ñoo ndi'i ñoo; chi nda ñoo yó'o kixi ta kuiso chiño, ta kundaa ra ñaño Israel, káchí to'on Ndios ña ñitaa taprofeta —káchí na ndíso chiño ñoo ñaño judío xí'in tarey Herodes.

⁷ Ta saá taHerodes kana se'é ra nandíchí na nákoní kímí, ta nayó'o kixaa na ñoo ra, ta nindaqa to'on ra na, ndá kivi kúu ña ñitívi ñaye'e kímí xini na. Ta saá ndato'on na xí'in ra, ta kundaa ini ra. ⁸ Ta ti'ví ra na kua'an na ñoo Belén, ta nika'an ra si'a xí'in na:

—Kua'an ndó ñoo Belén, ta nandukú ndó míchí yóo talo'o. Tá xini ndó ra, ta saá ndikó tuku ndó yó'o ta ndato'on ndó xí'in i, ta saá yi'i ko'on i kasa to'ó i ra —káchí taHerodes xí'in na.

⁹ Ta kivi ndi'i xini so'o na ña nika'an tarey, ta saá kee na kua'an na. Ta kímí tí xini na, kua'an si'na rí ñoo na, ta ñixaa rí ta xikanóo rí ñoo kándú'u talo'o. ¹⁰ Tá xini na xikanóo tíkimi yó'o, ta saá kusij ní ini na. ¹¹ Ta ñiki'vi na ini ve'e, ta xini na talo'o xí'in si'í ra ñaMaría. Ta saá xikuxítí na ñoo talo'o, ta kisa to'ó na ra. Ta ñakuiná na xaton válí na, ta saní'i na ra ñaoro, xí'in xuxa va'a ña yá'ví ní, xí'in nduta va'a tá támi xá'an ñaní rá mirra. ¹² Ta Ndios

ti'ví ra xani noo nandíhí yó'o, ta saá kundaa ini na ña on ndikó na ñoo noo yóo tarey Herodes. Ta saá ndikó na kuano'o na inká yichí, ta on vása ní-ndikó ka na yichí noo kixi na.

Ñayó'o ká'an xa'a nave'e ta Jesús kivi kua'an na ñoo Egipto

¹³ Tá kee nandíhí na nákoní kimi kuano'o na, ta ñoo ñikisin taJosé ta nixaní ra ñii ñaángel kee noo Ndios kixi ña noo ra, ta káchí ña saá xí'in ra:

—Ndakoo ún, ta naki'in ún tikuá'á lo'o xí'in si'í ra, ta kama kee ndó ko'on ndó anda ñoo Egipto, ta kán kundoo ndó anda kivi ka'an i xí'in ún, saá ndikó ndó. Chi tarey Herodes nandukú ra tikuá'á lo'o, chi kóni ra ka'ni ña'á ra —káchí ñaángel xí'in taJosé.

¹⁴ Ta xandikon ñoo saá taJosé xí'in ñaMaría ndakoo na, ta naki'in na tikuá'á lo'o, ta kee na kua'an na anda ñoo Egipto. ¹⁵ Ta ñoo yó'o ñixiyo na anda kuiya ñixi'i tarey Herodes. Saá kundivi to'on Ndios ña ñitaa taprofeta xina'á, káchí ña saá: “Kana i sa'ya i vaxi ra ña kee ra ñoo Egipto, ta no'o ra ñoo ra”, káchí to'on Ndios.

Ñayó'o ká'an xa'a tarey Herodes

kivi xa'nda chiño ra ka'ni na ndi'i naválí

¹⁶ Tá tarey Herodes kundaa ini ra nandíhí na nákoní kimi sandá'ví na ra, ta ñisaa ní ra. Ta saá ñaká'an ra ña ndato'on na xí'in ra ama kaku talo'o. Ta saá xa'nda chiño ra noo natropa ña ka'ni ndi'i na nataa válí na ovi kuiya ta chí ñino na ndóo ñoo Belén xí'in inká na ñoo yatin. Ta saá kua'a ní naválí ñixi'i, kisa natropa. ¹⁷ Ta saá kundivi ña ñitaa taprofeta Jeremías, káchí ra saá:

¹⁸ Xini so'o na xáku ní ña'a ñoo Ramá, ndeé ní xáku ñá, ta kúchuchú ní ini ñá; ñaRaquel kúu ñá, xáku ní ña xa'a sa'ya ñá, ta on vása xijn ña kindoo ini ñá ña kua'a ní nataa válí ñixi'i, káchí to'on Ndios, ña ñitaa taJeremías xina'á.

¹⁹ Ta nixi'i tarey Herodes, ta taJosé yóo ra ñoo Egipto, ta ñoo nixisín ra ta nixaní ra ñii ñaángel kee noo Ndios kixi ña noo ra, ta ndato'on ña xí'in ra:

²⁰ —Ndakoo ún, ta naki'in ún tikuá'á lo'o xí'in si'í ra, ta no'o ndó ñoo Israel, chi xa nixi'i na kóni ka'ni tikuá'á lo'o —káchí ñaángel xí'in ra, tixin xani kixi noo ra.

²¹ Ta saá ndakoo taJosé xí'in ñaMaría, ta naki'in na tikuá'á lo'o, ta kuano'o na ñoo Israel. ²² Ta kivi xini so'o taJosé to'on taArquelao sa'ya taHerodes kúu ta nakuiso chiño noo estado Judea, ta niyi'ví ní ra ko'on ra ñoo yó'o. Ta tuku nixaní ra ñii ñaángel nika'an ña xí'in ra, ña on ko'on ka ra estado Judea, ta saá ki'in ra ku'a'an ra inka yichi ña ku'a'an estado Galilea. ²³ Ta nixaa ra estado yó'o, ta nakani ini ra va'a ka ko'on ra koo ra ñoo Nazaret, ñii ñoo ndíkon ndaa estado Galilea. Ta saá kundivi to'on nika'an naprofeta, kachí na saá xa'a ta ti'ví Ndios sakaku ra na ñoyívi: “Ñii tañoo Nazaret kuu ra”, káchí to'on Ndios ña nítáa na xina'á.

3

*Ñayó'o ká'an xa'a taJuan, ta sákuchu nivi
(Mr. 1:1-8; Lc. 3:1-9, 15-17; Jn. 1:19-28)*

¹ Ta saá niya'a ku'a'a ní kuiya, ta kixaa taJuan ta sákuchu nivi, nixaa ra noo yóo yuku yichí estado Judea. Ta nixaa ku'a'a ní nivi xini so'o na ña nika'an ndoso ra xí'in na. ² To'on yó'o kúu ña nika'an ra xí'in na:

—On vása ke'é ka ndó ña on vá'a, ta nandikó ini ndó xa'a ña on vá'a ke'é ndó, chi xa yóo yatin ní yichi ña xa'nda chiño Ndios kutaku yó —káchí taJuan xí'in na.

³ Xa'a taJuan yó'o nítáa taprofeta Isaías xina'á, kachí ra saá:

Ta noo yóo yuku yichí ko'on ra ka'an ndoso ra, kachí ra saá:

“Ná koo ti'va ini ndó, saá chi yachi kixaa mii taKá'no noo yó;

kindaa ndó ña on vá'a sási noo ndó, ta saá va'a kuchiño naki'in ndó ra”, kachí ta ta koo yuku yichí,

saá káchí to'on Ndios ña ñitaa taIsaías xina'á.

⁴ Tikoto taJuan kuva'a ña xí'in yisi tícamello, ta nó'ni ñii ñá'ño ñii kiti toko ra. Ta xíxi ra tika ndíama xí'in ñoño tíyoko válí yoo yuku. ⁵ Ta ñivi naño Jerusalén, xí'in na ndóo ndi'i saá kua'a ka ñoo ña ndá'vi ndaa estado Judea, xí'in na ndóo yatin yu'u yuta Jordán vaxi na, ta kixaa na ña koni so'o na to'on ña ká'an ndoso taJuan. ⁶ Ta saá xini so'o na, ta kixá'á na ná'ma na xa'a kuachi na. Ta taJuan sakuchu ra nayó'o yuta Jordán.

⁷ Ta taJuan xini ra vaxi kua'a ní naná'no noo najudío, na kúu nafariseo xí'in nasaduceo, chi kóni na kuchu na, kasa taJuan. Ta taJuan ñika'an ra to'on yó'o xí'in na:

—Ta ndó'ó, jsa'ya koo xati kúu ndó! ¿Yu kúu na ñika'an xí'in ndó kuchu ndó, ta saá sakaku xí'in mii ndó ña on saxo'vi Ndios ndó'ó kivi ña vaxi? ⁸ Tá ndixa nandikó ini ndó ta kóni ndó ko'on ndó yichí Ndios, ta xini ñó'ó kasa ndivi ndó chiño ña va'a ndatán kóni Ndios. ⁹ Saá chi on vá'a kani sini ndó ndí xa'a ña kúu ndó sa'ya ñani síkuá taAbraham, Ndios sakaku ra ndó'ó. Ta ká'an i xí'in ndó, Ndios kúchiño ra ndasa ra yuu yó'o ñivi na kuu sa'ya ñani síkuá taAbraham. ¹⁰ Ta ñivi na on vása kisa ndivi ña kóni Ndios, ndatán yoo yiton tón koon kui'i on vá'a nda'a, saá yoo na noo Ndios. Ta Ndios xa yoo ti'va ra xí'in yáchá sijn ña ka'nda ra ndi'i yiton tón on vása koon kui'i va'a nda'a, ta ka'nda ra nó, ta taan ra nó koko nó noo xíxi ño'o.

¹¹ Ta yi'i, sákuchu i ndó'ó xí'in takuií, ña kundaa ini ñivi ña ndixa nandikó ini ndó. Ta ta ta vaxi sata i kúu ta ndeé ka noo yi'i. Ta yi'i kúu ñii ta kisa chiño kuiti noo ra. Ta tayó'o sakuchu ra ndó'ó xí'in mii Níma Ndios, ña yoo ndatán yoo ño'o xíxi. ¹² Xa yoo ti'va ra kasa nani ra xa'a kuachi ñivi,

ta kelé ra xí'in nivi ndatán ké'é nivi xí'in ndikin trigo ña xa'nda na ta saxixin na ña. Saá chi tayó'o nata'ví ra nivi na va'a noo na on vá'a. Ta taxi va'a ra nivi na va'a ña kundoo na ve'e ra, ta taan ra nivi na on vá'a noo xíxi ño'o, ta nda ñii kivi on nda'va ña —káchí taJuan xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJuan kivi sakuchu ra taJesús

(Mr. 1:9-11; Lc. 3:21-22)

¹³ Ta saá kee taJesús estado Galilea, ta kixaa ra noo yoo taJuan yu'u yuta Jordán, ta taJesús ndukú ra noo taJuan ña sakuchu ña'á ra. ¹⁴ Ta taJuan ni-xiin ra sakuchu ra taJesús, káchí ra saá xí'in ra:

—On vása xini ñó'ó sakuchu i yó'ó. Yó'ó kúu ta xini ñó'ó sakuchu ún yi'i va —káchí taJuan xí'in taJesús.

¹⁵ Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:

—Va'a ka sakuchu ún yi'i vitin, saá chi xini ñó'ó kasa ndivi yó ndi'i ña xa'nda chiño Ndios —káchí taJesús.

Ta saá ninoo ini taJuan, ta sakuchu ra taJesús. ¹⁶ Tá ndi'i sakuchu ña'á ra, ta taJesús keta ra yu'u yuta. Ta nixona ñoyívi nino noo ra, ta xini ra vaxi noo Níma Ndios, ndatán vaxi noo ñii tísata, saá vaxi noo ña, ta xikanoo ña noo ñíndichi ra. ¹⁷ Ta nivi na ndoo yu'u yuta xini so'o na to'on Ndios nika'an ra nda ñoyívi nino, káchí ra saá:

—Tayó'o kúu Sa'ya i, ta kí'vi ní ini i xini i, ta kúsii ní ini i xini i ra —káchí Ndios xa'a taJesús.

4

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús

kivi ñanímā ndiva'a ká'no xito ndoso ña ra

(Mr. 1:12-13; Lc. 4:1-13)

¹ Ta saá Níma Ndios nika'an ña xí'in taJesús ko'on ra yuku yichí, chi ñanímā ndiva'a ká'no koto ndoso ña ra, chi kóni ña sandá'ví ña ra.

² Ta nda lo'o on vása ní-xixi taJesús, chi nixiyo so'on ra ovi siko ndivi xí'in ovi siko ñoó, ta saá xí'i ní ra soko. ³ Ta kixaa ñandiva'a ká'no noo taJesús ña koto ndoso ña ra, ta nika'an ña xí'in ra to'on yó'o, káchí ña saá:

—Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta va'a ka'nda chiño ún noo yuu ña ndóo yó'o ná nduu ña sita va'a —káchí ña xí'in ra.

⁴ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá xí'in ñanímā ndiva'a:

—To'on Ndios káchí ña saá: “On sivi nina ña xixi nivi kúu ña xini ñó'ó ña kutaku na. Ta xini ñó'ó kandixa va'a na to'on Ndios, ta saá kutaku na”, káchí to'on Ndios —káchí taJesús xí'in ñanímā ndiva'a.

⁵ Ta saá ñanímā ndiva'a ká'no nika'an ña xí'in taJesús ko'on ra xí'in ña, ta nixaa na yíta na sini torre ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ⁶ ta nika'an ña xí'in ra, káchí ña saá:

—Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta sakana xí'in mij ún nda nino, chi saá káchí to'on Ndios:
Ndios ti'vi ra ángel ña chindeé na yó'ó, ta kundaa va'a na yó'ó.

Ta naángel natiin na yó'ó kanóo ún noo nda'a na, kotō nakava ún noo yuu, ta takué'e ún, káchí to'on Ndios —saá káchí ñandiva'a xí'in taJesús.

⁷ Ta ndakuijn taJesús:

—Saá tuku káchí to'on Ndios: “On vá'a koto ndoso yó Ndios” —káchí taJesús xí'in ñanímā ndiva'a.

⁸ Ta sondi'i ñandiva'a ká'no nika'an tuku ña xí'in taJesús ko'on ra xí'in ña, ta saá ndaa na ñii yuku síkón ní, ta ñandiva'a saná'a ña ra ndi'i ñoo ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ñakuíká ñoyívi. ⁹ Ta saá nika'an ñandiva'a xí'in ra, káchí ña:

—Tá kuxítí ún noo i ta kasa to'ó ún yi'i, ta saá taxi i ndayí nda'a ún kuu ún taká'no noo ndi'i ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ñakuíká kómí ña —káchí ñandiva'a xí'in ra.

¹⁰ Ta ndakuijn taJesús, nika'an ra xí'in ña:

—¡Kuta'a ún noo i, yó'ó, ñanímā ndivā'a ká'no Satanás!, chi káchí to'on Ndios saá: “Ndasáá kuiti Ndios kasa to'ó yó, ta kasa ndivi yó xí'in ra, ta on kasa to'ó yó, ni on kasa ndivi yó xí'in inka na”, káchí to'on Ndios —saá nīka'an taJesús xí'in ñanímā ndivā'a.

¹¹ Ta saá ñandivā'a sandakoo ña ra, ta kee ña kuā'an ña, ta saá kixaa naángel chindeé na taJesús, taxi na ndi'i ña xini ñó'ó noo ra.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
ña kixá'á ra kisa ndivi ra chiño Ndios
(Mr. 1:14-15; Lc. 4:14-15)*

¹² Kivi xini so'lo taJesús xa'a ña chikaa na taJuan ini ve'e kaa, ta ndikó taJesús kuano'o ra estado Galilea. ¹³ Ta nixaa ra ñoo Nazaret, ta kee tuku ra kuā'an ra koo ra ñoo Capernaum, ña nákaa yatin yu'u mini, noo yoo yatin ñoo noo ndoo sa'ya ñani síkuá taZabulón xí'in inka taNeftalí. ¹⁴ Ta saá kundivi ña nīka'an taprofeta Isaías kuiya xina'á, ta káchí ra saá:

¹⁵ Ñoo noo ndoo sa'ya ñani síkuá taZabulón xí'in inka taNeftalí,
nákaa ña yatin yu'u mini, inka yu'u yuta Jordán.

Ta estado Galilea, ta kán ndoo sava nivi na on vása kúu najudío, ni on vása ndikon na yichi najudío.

¹⁶ Ndatán ndoo na naa ní ini, án na naa ní noo, saá ndoo na, chi on vása táku na noo Ndios.

Ta ñii kivi koni na ñii ño'o ká'no yé'e, ña ye'e ña noo na tãdã nímā na, chi Ndios taxi ra ña kundaa ini na ñava'a ña ná kundikon na yichi ra, ta on ndi'i xa'a na noo ra,

káchí to'on Ndios ña ñitaa taIsaías xina'á.

¹⁷ Ta saá kixá'á taJesús ká'an ndoso ra to'on Ndios xí'in nivi, káchí ra saá:

—Ta vitin on vása ke'é ka ndó ña on vá'a, ta nandikó ini ndó, chi xa yóo yatin ní yichi ña xá'nda chiño Ndios kutaku yó —káchí taJesús.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kana ra
komj taa na táva tiaká, ña kundikon na sata ra
(Mr. 1:16-20; Lc. 5:1-11)*

¹⁸ Tá kua'an taJesús yu'u mini Galilea, ta xini ra ovi taa, ñii ra naní Simón ta inka kivi ra kúu Pedro, ta inka taa naní ra Andrés, ñani taSimón yó'o kúu ra. Ta ovi taa yó'o sákana na ñono ini takuí, chi na táva tiaká kúu na. ¹⁹ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Na'a ndó kundikon ndó yí'i, ta saná'a i ndó'ó ndasaá nakaya ndó nivi kundikon na yichi Ndios —káchí taJesús xí'in na.

²⁰ Ta xandikon sandakoo nataa yó'o ñono na, ta xikundikon na kua'an na sata taJesús.

²¹ Ta taJesús kua'an ka ra, ta xini ra inka ovi taa, taJacobo xí'in ñani ra taJuan, sa'ya taZebedeo. Ndóo na ini tón barco xí'in yivá na, sánda'a na ñono na. Ta taJesús nika'an ra xí'in na:

—Na'a ndó kundikon ndó yí'i.

²² Ta xandikon sandakoo nataa yó'o tón barco na, ta sandakoo na yivá na, ta xikundikon na kua'an na sata taJesús.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi saná'a ra ku'a ní nivi
(Lc. 6:17-19)*

²³ Ta saá xíka taJesús kua'an ra ndi'i saá ñoo ndá'vi ndaa estado Galilea, ta saná'a ra nivi ve'e ño'o sinagoga, ta ká'an ndoso ra to'on ñava'a xa'a yichi ña xá'nda chiño Ndios, ta saá sánda'a ra nivi na ndeé ndó'o ndi'i saá noo kue'e. ²⁴ Ta kixá'á nixita ní'nó to'on xa'a taJesús ndi'i saá ñoo Siria, ta nivi kua'an na xí'in na ndeé ndó'o ta nixa na noo yóo ra estado Galilea. Ta na ndeé ndó'o yó'o, sava na

kómí níma ndiva'a, sava na xí'i yí'í, sava na on kivi kaka, ta taJesús sanda'a ra ndi'i nayó'o. ²⁵ Kuá'a ní nivi na kee estado Galilea, na kee ñii xiiña noo naní Decápolis, na kee ñoo Jerusalén, xí'in inká kuá'a ñoo ña ndá'vi ndaa estado Judea, ta na kee inká tá'ví yu'u yuta Jordán, ñakutá'an na ta kuá'an na sata taJesús.

5

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi nika'an ndoso ra xí'in nivi ñii xiki*

¹ Ta xini taJesús kixaa kuá'a ní nivi, ta saá ndaa ra ñii xiki, ta xikoo ra, ta kixaa naxíka xí'in ra yatin noo ra ña koni so'o na ña ka'an ra.

*To'on yó'o saná'a taJesús xa'a nivi na ní'i ñava'a
táxi Ndios nda'a na, ta nákaa ñasii níma na
(Lc. 6:20-23)*

² Ta kixá'a taJesús sáná'a ra na, káchí ra saá xí'in na:

³ —Tá kúu ndó nandá'ví, na kúndaá ini ndí xini ñó'ó ndó Ndios, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasii níma ndó, chi kúu ndó nivi na ndíkon yichí noo xá'nda chiño Ndios.

⁴ 'Tá kúchuchú ini ndó nda xáku ndó xa'a ñoyívi yó'o, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasii níma ndó, chi vaxi ñii kivi Ndios ndasa va'a ra ini ndó.

⁵ 'Tá na ninno ini kúu ndó, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasii níma ndó, chi vaxi ñii kivi ndi'i ño'o ñoyívi yó'o kuu ña naki'in ndó, káchí Ndios.

⁶ 'Tá nándukú ndó Ndios, ndatán nivi na xí'i ní soko án na yichí ní takuii nándukú na ña kuxu na, án ña ko'o na, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasii níma ndó, chi ñii kivi Ndios taxi ra ña kutú ini ndó xí'in ñava'a.

⁷ 'Tá kúndá'ví ini ndó xini ndó inká nivi, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasii níma ndó, chi Ndios kundá'ví ini ra koni ra ndó'ó.

⁸ 'Tá ndino'o ní ini ndó kúu ndó nivi na va'a noo Ndios, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij níma ndó, chi vaxi ñii kivi xí'in nduchú noo ndó koni ndó Ndios.

⁹ 'Tá ndó'ó kúu na kása chiño ká'an to'on va'a xí'in nivi ña kundoo va'a na xí'in tá'an na, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij níma ndó, chi Ndios naki'in va'a ra ndó'ó chi sa'ya ra kúu ndó.

¹⁰ 'Tá yoo nivi na ké'é ñandiva'a xí'in ndó chi táku ndó ndatán kóni Ndios, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij níma ndó, chi kúu ndó nivi na ndíkõn yichi noo xá'nda chiño Ndios.

¹¹ 'Tá yoo nivi na kándiva'a xí'in ndó, ta sáxo'vi na ndó'ó, ta ká'an na ñavatá xa'a ndó chi ndíkõn ndó yí'i, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasij níma ndó. ¹² Kivi ña kundee ndó noo ña xó'vi ndó, ta ná kusij ní ini ndó, chi ká'no ní ñava'a taxi Ndios nda'a ndó ñoyívi nino. Nanivi na xitaku xina'á saxo'vi ní na naprofeta, ta ñii ki'va saá nivi saxo'vi na ndó'ó vitin, chi ndíkõn ndó yí'i —káchí tajesus xí'in na.

*Tõ'on yó'o saná'a tajesus
ndasaá xini ñó'ó kutaku nivi na ndíkõn ña'a
(Mr. 9:50; Lc. 14:34-35)*

¹³ Ta tuku káchí tajesus saá xí'in naxíka xí'in ra:

—Ndatán yoo ñii yõ'va ña chíkaa yó xí'in ña kuxu yó, saá yoo ndó'ó noo nanivi ñoyívi yó'o. Tá yoo ñii ña õn vása yõ'va, ta õn kuchiño ka nduva'a ña. Ta õn vása xini ñó'ó ka ñii yó'o, ta va'a ka ná kuita ña yichi noo ya'a nivi ta kundoso na ña.

¹⁴ 'Ndatán yoo ño'o ña yé'e, saá yoo ndó'ó noo nivi ñoyívi yó'o. Ñii ñoo ña yoo sini yuku, õn sivi ña yoo se'é kúu ña, ta ndi'i nivi kuchiño koni na ña. ¹⁵ Tá nivi nátoon na ño'o, ta õn vása chíkaa se'é na ña, ta chínóo na ña noo síkón, ta saá náye'e ña noo ndi'i nivi na ndóo ve'e. ¹⁶ Ta saá ndó'ó, tá kutaku ndó ndatán kóni Ndios ta naye'e ndó ndatán yoo ño'o yé'e ñoyívi yó'o, ta saá nanivi koni na

ñava'a ke'le ndó, ta kasa ká'no na Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi ñino —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o saná'a taJesús xa'a ndayí ñitaa taMoisés

¹⁷ Ta tuku káchí taJesús saá xí'in na:

—On kani ini ndó ndí yí'i kóni i sandi'i i xa'a ndayí Ndios, ni on kani ini ndó ndí yí'i kóni i sandi'i i xa'a to'on Ndios ña ñitaa naprofeta xina'á. On sivi xa'a ñayó'o kúu ña kixaa i; yí'i vaxi i kasa ndivi i to'on ña ñika'an Ndios. ¹⁸ Ndixa ká'an i xí'in ndó, ta kivi yóo ka ñoyívi ñino xí'in ñoyívi yó'o, ta on nondaa nda ñii letra, ta nda ñii punto noo ndayí to'on Ndios ña ñitaa taMoisés, ta ndixa kundivi ndi'i ña. ¹⁹ Ta saá tá yóo ñii ña ta ya'a ndoso ra ñii ndayí yó'o, vará ña lo'o ní kúu ña, ta saá tuku sán'a ra inká ñivi ña ya'a ndoso na ndayí yó'o, ta Ndios káchí ra tayó'o kúu ta lo'o ní ka noo ndi'i inká na ndikon yichi Ndios. Tá yóo ñii ña ta kisa ndivi ra ndayí yó'o, ta sán'a ra inká ñivi ña kasa ndivi na ña, ta Ndios káchí ra tayó'o kúu ta ká'no ní ka noo ndi'i inká na ndikon yichi ra. ²⁰ Lo'o ní kisa ndivi nafariseo xí'in na sán'a ndayí Ndios ña kóni Ndios. Ta ndó'ó, xini ñó'ó kasa ndivi va'a ka ndó ndi'i ña kóni Ndios. Yí'i ká'an i xí'in ndó, tá on kasa ndivi ndó ñayó'o, ta saá on kuchiño ndó kivi ndó noo xá'nda chiño Ndios —káchí taJesús.

To'on yó'o saná'a taJesús

ña on vá'a saq ini ñivi koni na inká ñivi

(Lc. 12:57-59)

²¹ Ta taJesús ñika'an tuku ra saá xí'in ñivi:

—Xa xini so'o ndó ña ñika'an namaestro na saná'a ndayí Ndios xina'á. Ñika'an na xí'in naxii síkuá yó, káchí na saá: “On ka'ni ndó ñivi. Tá ñii ña xa'ni ra inká ña, ta saá xini ñó'ó ko'on ra noo nachiño ña kasa nani na xa'a kuachi ra”, káchí namaestro. ²² Ta vitin yí'i ká'an i xí'in ndó, tá yóo ñii ña ta sáa ní ini ra xini ra ñani ra, ta ta sáa

ini yó'o ndíso ra kuachi ñoo Ndios. Tá yóo ñii taa ká'an ra to'on ña kándiva'a ra xí'in ñani ra, ta tã ká'an to'on yó'o ndíso ra kuachi ñoo nachiiño ná'no. Tá yóo ñii taa ká'an ra to'on ña sáta'vi chi'ña ra ñani ra, káchí ra saá: “Takí'ví kúu ún”, ta tayó'o kúu taa ta kuá'an yichi ñoo ko'on ra ndaya ñoo xixi ño'o ndi'i saá kivi.

²³ Tá kuá'an ndó taxi ndó ñasókoo ñoo Ndios ve'e ño'o ká'no, ta náka'an ndó yóo tañani ndó ta on vá'a kóni ra xini ra ndó'ó, saá chi xáni siní ra on vá'a ke'é ndó xí'in ra, ²⁴ ta on taxi ndó ñasókoo ñoo Ndios, sandakoo na'á ndó ña, ta ko'on ndó ta kuaku ndá'ví ndó ñoo tañani ndó ña nakutá'an va'a ndó xí'in ra, ta saá ndikó ndó taxi ndó ñasókoo ñoo Ndios.

²⁵ Tá ñii ñivi kóni na taxi na kuachi xa'a ndó ñoo nachiiño, tá ta'an ka xaa ndó ve'e chiño, ta kama ndukú ndeé ndó kasa nani ndó kuachi xí'in na. Saá chi tá on kasa nani ndó kuachi xí'in na, ta yiyo nataxi na ndó'ó nda'a tajuez. Ta tajuez nataxi ra ndó'ó nda'a tapolicía, ta ko'on ndó ve'e kaa. ²⁶ Ndixa ká'an i xí'in ndó, on kee yachi ndó ve'e kaa chi on tava na ndó'ó anda ná cha'vi ndó ndi'i si'ún ña níka ndó —káchí taJesús xí'in ñivi.

*Tō'on yó'o saná'a taJesús xa'a kuachi
ña kí'vi taa xí'in ña'a ñá on sivi kúu ñásí'í ra*

²⁷ Ta tuku káchí taJesús saá xí'in na:

—Xa xini so'o ndó ña ñika'an namaestro na saná'a ndayí Ndios xina'á, káchí na saá: “On vá'a kusun ñii taa xí'in ñii ña'a ñá on sivi kúu ñásí'í ra”, káchí namaestro. ²⁸ Ta yi'í ká'an i xí'in ndó, tá ñii taa xító ra ñii ña'a ta kóni ra kusun ra xí'in ñá, ta tayó'o xí'in níma ra xa ñiki'vi ra kuachi xí'in ñá.

²⁹ Tá nduchū ñoo ndó kúu ña chinda'á ndó'ó kuān kivi ndó kuachi, ta saá va'a ka tava ndó ña ta sakana ndó ña. Chi va'a ka sandaño'ó ndó ñii ná'ño yikí koñu ndó, ñoo ña ko'on ndó xí'in ndi'i yikí koñu ndó ndaya. ³⁰ Tá nda'a ndó

kúu ña chínda'á ndó'ó kuḅn kḷ'vi ndó kuḅchi, ta saá va'a ka kandoso ndó ña ta sakana ndó ña. Chi va'a ka sandañó'ó ndó ñii ñá'ño yikí koñu ndó, noo ña ko'on ndó xí'in ndi'i yikí koñu ndó ndaya —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o saná'a taJesús

ña on vá'a sandakoo va'a taá ñásí'í ra

(Mt. 19:9; Mr. 10:11-12; Lc. 16:18)

³¹ Ta tuku káchí taJesús saá:

—Ni_{ka}'an namaestro xina'á, káchí na saá: “Tá ñii ta kóni ra sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta saá xini ñó'ó taxi ra ñii tutu nda'a ñá ña ká'an ndí sandakoo va'a ra ñá”, káchí namaestro. ³² Ta yi'í ká'an i xí'in ndó, tá ñii ña'a ñá yóo yii on vása ní-ki'vi ñá kuḅchi xí'in inka taá, ta yii ñá on koó yichí kómí ra sandakoo va'a ra ñá. Tá ñii taá sándakoo va'a ra ñásí'í ra, ta ñáyó'o tonda'a tuku ñá, ta yii ñá tanoó ndíso ra kuḅchi, chi ke'é ra ña kḷ'vi ñá kuḅchi xí'in inka taá. Ta taá ta tonda'a xí'in ñáyó'o kḷ'vi ra kuḅchi xí'in ñá, chi ñásí'í tanoó kúu ñá noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o saná'a taJesús

xini ñó'ó kasa ndivi nivi to'on ká'an na

³³ Ta káchí taJesús saá:

—Xa xini so'o ndó ña nika'an namaestro xí'in naxii síkuá yó xina'á, káchí na saá: “Tá chiná'a ndó Yivá yó Ndios ña kasa ndivi ndó ñii chiño, ta saá xini ñó'ó kasa ndivi ndó ndi'i ña ká'an ndó”, káchí namaestro. ³⁴ Ta yi'í ká'an i xí'in ndó, on vása va'a chiná'a ndó Yivá yó Ndios. Ni on vá'a chiná'a ndó xa'a ñoyívi nino. On vása va'a ka'an ndó saá, chi ñoyívi nino kúu noo xá'nda chiño Ndios. ³⁵ Ni on vá'a chiná'a ndó xa'a ñoyívi yó'o. On vása va'a ka'an ndó saá, chi Ndios kúu taká'no noo ñoyívi yó'o. Ni on vá'a chiná'a ndó xa'a ñoo Jerusalén. On vása va'a ka'an ndó saá, chi ñoo Jerusalén kúu ñoo noo koo taRey ká'no. ³⁶ Ni on vá'a chiná'a ndó xa'a sini ndó. On vása va'a ka'an ndó

saá, chi ɔn kuchiño mji ndó nasama ndó ñii yisi sɔni ndó nduu ña ña yaa án ña toón. ³⁷ Ta saá tá ká'an ndó, káchí ndó saá: “Kasa ndivi yó chiño yó'o”, ta saá xini ñó'ó kasa ndivi ndó ña; tá ká'an ndó, káchí ndó saá: “On vása kasa ndivi yó ñayó'o”, ta saá ɔn kasa ndivi ndó ña. On vása xini ñó'ó chinóo ndó ka'an ndó inka to'on ña kandixa nivi ndó'ó, chi inka to'on ña chinóo ndó vaxi ña sɔni ñandiva'a —káchí taJesús.

*To'on yó'o saná'a taJesús ña ɔn ndikó ni'i nivi
ña ɔn vá'a ke'é natá'an na xí'in na*

(Lc. 6:29-30)

³⁸ Ta tuku káchí taJesús saá xí'in nivi:

—Xa xini so'lo ndó ña nika'an namaestro xina'á, káchí na saá: “Tá yóo ñii ta satakué'e ra nduchu noo inka ta, ta yóo ndayí ñii ki'va saá satakué'e na nduchu noo mii ra. Tá yóo ñii ta kani ra yu'u inka ta ta tayó'o nakava ñii no'lo ra, ta yóo ndayí ñii ki'va saá kani na yu'u ra ta nakava ñii no'lo mii ra”, káchí namaestro. ³⁹ Ta yi'i ká'an i xí'in ndó, ɔn ndikó ni'i ndó ña ɔn vá'a xí'in nivi na satakué'e ndó'ó. Tá kani nivi xa'nda nda'a na noo ñii ndó, ta ɔn kani tá'an ndó xí'in na, ta va'a ka taxi ndó ná kani na inka tá'ví noo ndó. ⁴⁰ Tá yóo nivi ká'an kuachi na xa'a ndó noo nachiño, ta kóni na kindaa na kotó ndó, ta va'a ka taxi ndó kotó ndó xí'in inka tikachi ndó nda'a na. ⁴¹ Tá yóo nivi kisa nduxa na xí'in ndó kuiso ndó ña'a ña ko'on ndó xí'in na ñii kilómetro, ta va'a ka ko'on ndó xí'in na ovi kilómetro. ⁴² Tá yóo nivi ndúkú na ña'a noo ndó, ta va'a taxi ndó ña ndúkú na nda'a na. Tá yóo nivi ndúkú na ña satati ndó na, ta saá ndó'ó, satati ndó na —káchí taJesús.

*To'on yó'o saná'a taJesús xini ñó'ó kuki'vi ini nivi
koni na nivi na sáa ini xini ña'a*

(Lc. 6:27-28, 32-36)

⁴³ Ta tuku káchí taJesús saá xí'in na:

—Xa xini so'lo ndó ña nika'an namaestro xina'á, káchí na saá: “Kuki'vi ini ndó koni ndó natá'an ndó, ta kusaa ini ndó koni ndó na sáa ini xini ndó'ó”, káchí namaestro. ⁴⁴ Ta yi'i ká'an i xí'in ndó, kuki'vi ini ndó koni ndó na sáa ini xini ndó'ó, ta ndukú ndó noo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in na sátavi chi'ña ndó'ó. Ta ke'é ndó ñava'a xí'in nivi na on xijn koni ndó'ó, ta ka'an ndó xí'in Ndios xa'a nivi na sáxo'vi ndó'ó. ⁴⁵ Tá ké'é ndó ñava'a xí'in nivi na sáa ini xini ndó'ó, ta saá nivi kundaa ini na ndixa kúu ndó sa'ya Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi nino. Chi Ndios ké'é ra ñava'a xí'in ndi'i nivi; chíndú'u ra ña ye'e ño'lo noo nivi na on vá'a xí'in noo nivi na va'a, ta sákoon ra savi noo nivi na va'a xí'in noo nivi na on vá'a. ⁴⁶ Tá kí'vi ini ndó xini ndó ndasaá kuiti nivi na kí'vi ini xini ndó'ó, ta on kundati ndó naki'in ndó ñava'a noo Ndios, chi nda ndi'i nivi na káya si'ún xa'a nagobierno kí'vi ini nayó'lo xini na nivi na kí'vi ini xini ña'á. ⁴⁷ Tá ká'an ndó to'on to'ó xí'in ndasaá kuiti natá'an ndó, ta, zyú kúu ka ví ñava'a ké'é ndó noo inka nivi?, chi nda nivi na on vása kándixa Ndios ká'an na to'on to'ó xí'in tá'an na. ⁴⁸ Ndatán yóo Yivá yó Ndios tava'a, tayii, tандаа, ñii ki'va saá xini ñó'ó kutaku ndó —káchí taJesús xí'in nivi.

6

*To'on yó'o saná'a taJesús
ndasaá xini ñó'ó chindeé nivi nandá'vi*

¹ Ta tuku nika'an taJesús xí'in nivi, káchí ra saá:

—Tá ké'é ndó ñava'a ña kóni Ndios, ta kasa kuenda xí'in mii ndó ña on ke'é ndó ñava'a yó'o xa'a ña koto inka nivi. Saá chi tá ndasaá kuiti ké'é ndó ñava'a xa'a ña kanóo va'a to'on ndó noo inka nivi, ta saá Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi nino, on taxi ra nda ñii ñava'a nda'a ndó. ² Ta saá, tá sání'i ndó si'ún nda'a nandá'vi, ta on ka'an ndoso ndó xí'in ndi'i nivi ña ké'é ndó saá. Chi nivi na ovi yu'u, tá sání'i na

si'ún nda'a nandá'ví, ta ká'an ndoso na xí'in ndi'i na ndóo ve'e ño'o sinagoga, ta ká'an ndoso na xí'in n̄ivi yichi, chi kóni na ña kasa to'ó ña'á na, saá chi ké'é na ñava'a xí'in nandá'ví. Ndixa ká'an i xí'in ndó, ñato'ó ña náki'in na ovi yu'u nda'a ink̄a n̄ivi xa'a ña chindeé na nandá'ví, kúu ñii laá kuiti ñava'a naki'in na; saá chi on koó ka ñava'a naki'in na k̄ivi ña vaxi noo Ndios. ³ Ta saá ndó'ó, tá sání'i ndó si'ún nda'a nandá'ví, ta va'a ka ña on koni nda ñii n̄ivi yukía taxi ndó, vará natá'an ndó kúu na, ta on ndato'on ndó xí'in na, ⁴ ta sání'i se'é ndó ña'a nda'a nandá'ví. Ta saá Yivá yó Ndios, ta xito ña ké'é se'é ndó, taxi ra ñava'a nda'a ndó xa'a ña sání'i ndó —káchí taJesús.

To'on yó'o saná'a taJesús ndasaá va'a ka'an n̄ivi xí'in Ndios (Lc. 11:2-4)

⁵ Ta káchí taJesús saá xí'in na:

—Tá ká'an ndó xí'in Ndios, ta on ke'é ndó ndatán ké'é n̄ivi na ovi yu'u. Chi nayó'o kúsij ní ini na yíta na noo xito ndi'i n̄ivi ve'e ño'o sinagoga, án yíta na yichi noo xito kuá'a ní n̄ivi ña ká'an na xí'in Ndios. Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, ñato'ó ña náki'in na ovi yu'u nda'a ink̄a n̄ivi xa'a ña ká'an na xí'in Ndios, kúu ñii laá kuiti ñava'a naki'in na; saá chi on koó ka ñava'a naki'in na noo Ndios. ⁶ Ta ndó'ó, tá kóni ndó ka'an ndó xí'in Ndios, ta k̄ivi ndó ini ve'e ndó, ta nakasi ndó yé'é ndó, ta saá ka'an ndó xí'in Ndios. Ta Yivá yó Ndios, ta on vása kúchiño ndó koto ndó xí'in nduchū noo ndó, xito ra ña ké'é se'é ndó, ta taxi ra ñava'a nda'a ndó xa'a ña ká'an ndó xí'in ra.

⁷ Tá ká'an ndó xí'in Ndios, ta on ka'an ndó to'on ña on vása ndáya'ví, ndatán ká'an n̄ivi na on vása ndíkōn Ndios, chi xáni s̄inj na Ndios koni so'o ra na xa'a ña kuá'a ní to'on ká'an na. ⁸ On vá'a ka'an ndó xí'in Ndios ndatán ká'an nayó'o, chi Yivá yó Ndios x̄inj va'a ra yu kúu ña x̄inj ñó'ó noo ndó ta ta'an ka ndukú ndó ña noo ra —káchí taJesús xí'in na.

⁹ Ta tuku káchí ra saá:

—Tá ká'an ndó xí'in Ndios, saá kachí ndó:
Tata Yivá yó, t̩a yóo ñoyívi n̩ino,
ná kanóo síkón ní ñato'ó ún.

¹⁰ Ná kama kixaa̩ k̩ivi ka'nda chiño ún noo̩ ndi'i n̩ivi.
Ndatán yóo ñoyívi n̩ino kisa ndivi ndi'i na ña kóni ún, ñii
k̩i'va saá ñoyívi yó'o ná kasa ndivi ndi'i n̩ivi ña
kóni ún.

¹¹ Ndi'i saá k̩ivi taxi ún ña x̩ini ñó'ó kuxu ndi.

¹² Ta kasa ká'no ini ún xa'a̩ kuachi ndi, ndatán kisa ká'no
ini m̩i ndi xa'a̩ n̩ivi na ké'é ña on vá'a xí'in ndi.

¹³ Tá xó'vi ndi tondó'ó, ta chindeé ún ndi'i ña on k̩ivi ndi
kuachi, ta sakaku ún ndi'i noo̩ ndi'i ña on vá'a.

Chi yó'ó kúu t̩a xá'nda chiño, yó'ó kúu t̩a kómí ndee, ta
ndi'i n̩ivi kasa ká'no na yó'ó ndi'i saá k̩ivi ña vaxi.
Saá ná koo ña.

Saá ká'an ndó xí'in Ndios —káchí t̩aJesús xí'in na.

¹⁴ Ta káchí ka̩ ra saá xí'in na:

—Tá kasa ká'no ini ndó xa'a̩ n̩ivi na ké'é ñandiva'a xí'in
ndó, ta saá Yivá yó Ndios, t̩a yóo ñoyívi n̩ino, kasa ká'no
ini ra xa'a̩ ndó. ¹⁵ Tá on kasa ká'no ini ndó xa'a̩ kuachi n̩ivi,
ta saá Yivá yó Ndios on kasa ká'no ini ra xa'a̩ kuachi ndó
—káchí t̩aJesús.

T̩on yó'o saná'a t̩aJesús ndasaá x̩ini ñó'ó koo so'on n̩ivi

¹⁶ Ta káchí t̩aJesús xí'in na:

—Tá yóo so'on ndó ña kasa t̩o'ó ndó Ndios, ta on ndasa
chuchú ndó noo̩ ndó, ndatán yóo noo̩ n̩ivi na ovi yu'u, chi
nayó'o sáná'a na ña chuchú noo̩ na, ña kunda̩ ini ink̩a
n̩ivi ña yóo so'on na. Ndixa ká'an̩i xí'in ndó, ñato'ó ña
náki'in na ovi yu'u nda'a̩ ink̩a n̩ivi xa'a̩ ña yóo so'on na,
kúu ñii laá kuiti ñava'a naki'in na; saá chi on koó ka̩ ñava'a
naki'in na noo̩ Ndios. ¹⁷ Ta ndó'ó, tá yóo so'on ndó, ta
nakata ndó noo̩ ndó, ta nacho'on ndó sin̩i ndó. ¹⁸ Ta saá
n̩ivi on kunda̩ ini na ña yóo so'on ndó. Ta Yivá yó Ndios,

t̄a t̄a ɔn v̄asa kúchiño ndó koto ndó xí'in nduch̄u ɔɔ ndó, x̄ito ra ña kélé se'é ndó, ta taxi ra ñava'a nda'a ndó xa'a ña yóo so'on ndó —káchí t̄aJesús xí'in na.

*T̄o'on yó'o saná'a t̄aJesús
xa'a ñakuíká ndino'o yóo ñoyívi ñino*

(Lc. 12:33-34)

¹⁹ Ta tuku káchí t̄aJesús saá xí'in na:

—ɔn ndukú ndó taan va'a ndó ñakuíká ñoyívi yó'o, chi ñoyívi yó'o yóo tikisin xáxi ndi'i rí ña, ta ink̄a ñakuíká kivi kuxélé ña ta ndi'i xa'a ña, án nakuí'ná kivi k̄i'vi na ve'e ndó ta kasa kuí'ná na ñakuíká ndó. ²⁰ Va'a ka kasa ndivi ndó ndi'i ña kóni Ndios, ta saá kukomí ndó ñakuíká ndino'o ñoyívi ñino, chi ñoyívi ñino ɔn k̄oó tikisin, ni ɔn kuxélé ña'a, ni nakuí'ná ɔn k̄iví kasa kuí'ná na ñakuíká ndino'o ña yóo ñoyívi ñino. ²¹ Saá chi ɔɔ ñó'o ñakuíká kómí ndó, kán yóo níma ndó xí'in s̄ini ndó —káchí t̄aJesús.

T̄o'on yó'o saná'a t̄aJesús xa'a ño'o yé'e ini ñivi

(Lc. 11:34-36)

²² Ta tuku ñika'an t̄aJesús xí'in ñivi, káchí ra saá:

—Ndatán yóo ño'o ña yé'e, saá yóo nduch̄u ɔɔ yó. Tá va'a yóo nduch̄u ɔɔ ndó, ta va'a yé'e ndi'i ini ndó, saá va'a kundaa ini ndó ñandaa. ²³ Tá ɔn v̄asa va'a yóo nduch̄u ɔɔ ndó, ta naa ní ini ndó. Saá chi xáni s̄ini ndó x̄ika ndó xí'in ño'o yé'e, ta ɔn s̄iví ñandaa kúu ña. Ta saá, j̄ndachun naa ní ini ndó! —káchí t̄aJesús.

T̄o'on yó'o saná'a t̄aJesús xa'a s̄i'ún

(Lc. 16:13)

²⁴ Ta tuku káchí t̄aJesús saá xí'in na:

—Nda ñii t̄a ɔn k̄iví kasa chiño ra ɔvi patrón. Tá yóo ɔvi patrón ra, ta kivi kuki'vi ini ra koni ra ñii ra, ta kusa ini ra koni ra t̄a ink̄a. Ta kivi kusij̄ ini ra kasa chiño ra xí'in ñii ra, ta ɔn kua'a ra kasa chiño ra xí'in t̄a ink̄a. T̄o'on yó'o káchí ña saá: Tá Ndios kúu t̄a xá'nda chiño ɔɔ

yó, ta on kiví taxi yó ka'nda chiño si'ún noo yó —káchí taJesús.

*Tó'on yó'o saná'a xá'a Ndios
táxi ra ña xíni ñó'ó nda'a ndi'i sa'ya ra
(Lc. 12:22-31)*

²⁵ Ta tuku káchí taJesús saá xí'in na:

—Ta ká'an i xí'in ndó, on kundi'i ini ndó xá'a ña xíni ñó'ó kutaku ndó, ni on kundi'i ini ndó mí kixi ña kuxu ndó, ña ko'o ndó, ni on kundi'i ini ndó xá'a tikoto ña kundixin ndó ñoyívi yó'o, saá chi níma yó ndáya'ví ní ka ña noo ña xíxi yó, ta yíki koñu yó ndáya'ví ní ka ña noo tikoto yó.

²⁶ Ta koto ndó ndasaá táku tísaa, ni on vása chí'i rí, ni on vása nákaa rí ña xáxi rí, ni on vása táan va'a rí ña xáxi rí. Mii Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi nino, táxi ra ña xáxi tísaa yó'o. Ta ndó'ó, ndáya'ví ní ka ndó noo tísaa. ²⁷ Ta ndó'ó, on sivi xí'in ña ndí'i ní ini ndó kúu ña kúchiño ndó sakua'no síkón ka ndó xí'in mii ndó, chi ñii laá Ndios kúu ta xá'nda chiño ndasaá kí'va síkón koo ndó.

²⁸ ¿Ndachun ndí'i ini ndó xá'a tikoto ña xíni ñó'ó ndó? Koto ndó ndasaá livi ndáxaa yita ña yóo yuku; yita yó'o on vása kísa chiño ña, ni on vása kísa va'a ña tikoto ña.

²⁹ Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, vará tarey Salomón, takuíká ní xíkuu ra, ta xíkomí ní ra kuá'a ní tikoto va'a, ta yita ña yóo yuku livi ní ka ña noo tikoto va'a ña xíndixin tayó'o.

³⁰ Vará nda lo'o kivi táku yita válí yuku, chi ñii kivi ndáxaa ña, ta inka kivi ndá'va ña, ta saá táan na ña ini xiton koko ña, ta Ndios ndáa ra ña, ta ndátón sákundixin ra ña. Ñayó'o sán'a ndí Ndios ndáa va'a ra ndó'ó, chi ndó'ó ndáya'ví ní ka ndó noo yita válí. ¿Ndachun lo'o ní kándixa ndó Ndios ña kundaa ra ndó'ó? ³¹ Ta saá on kundi'i ini ndó, ta ni on ka'an ndó, kachí ndó saá: “¿Mí kixi ña kuxu yó? ¿Mí kixi ña ko'o yó? ¿Mí kixi ña kundixin yó?”, on kachí ndó saá. ³² Chi nivi na on vása ndíkon Ndios kúu nivi na

ndí'i ní ini xá'a ñayó'o. Ta Yivá yó Ndios xínj va'a ra yu kúu ndi'i ña xínj ñó'ó yó. ³³ Ta mji ndó, ndino'o ini ndó ná kundikōn ndó yichj ñoo xá'nda chiño Ndios, ta kasa ndivi ndó ndi'i ña kóni mji ra, ta ndixa Ndios taxi ndi'i ra ña xínj ñó'ó nda'a ndó. ³⁴ Ta saá on kundí'i ní ini ndó xá'a ña konj ñó'ó ñoo ndó kivi ña vaxi. Ndi'i saá kivi kómí ndó tondíni, ta Ndios xínj ra taxi ra ndi'i ña xínj ñó'ó nda'a ndó kivi vitin. Ta on kundí'i ini ndó xá'a kivi taan —káchí taJesús xí'in nivi.

7

*To'on yó'o saná'a taJesús ña on vá'a ka'an nivi
to'on ña on vá'a xá'a inkā na
(Lc. 6:37-38, 41-42)*

¹ Ta káchí taJesús saá xí'in na:

—On ka'an ndó to'on ña on vá'a xá'a inkā nivi, saá chi kuachi kúu ña ñoo Ndios, taa ta kasa nani xá'a ndi'i kuachi nivi ñii kivi vaxi. ² Ndatán ka'an ndó to'on ña on vá'a xá'a inkā nivi, saá ka'an Ndios ña on vá'a xá'a ndó. Ndatán yóo kiva taxi ndó nda'a inkā nivi, ta mji kiva yó'o taxi Ndios nda'a ndó. ³ Ndatán yóo nivi na kí'in va'a kuenda ña nákaa ñii m'í lo'o nduchū ñoo ñani tá'an na, ta on vása kí'in na kuenda ña nákaa ñii yiton ká'no nduchū ñoo mji na, ta saá yóo ndó'ó, chi kí'in va'a ndó kuenda ña kuachi lo'o ké'é natá'an ndó, ta on vása kí'in ndó kuenda ña kuachi ká'no ké'é mji ndó. ⁴ Tá ñii yiton ká'no nákaa nó nduchū ñoo ndó, ta on vá'a ka'an ndó xí'in ñani ndó, kachí ndó saá: “Taxi ún ná tava i m'í lo'o nákaa nduchū ñoo ún”, kachí ndó. ⁵ Tá saá ké'é ndó, ta, nivi na ovi yu'ū kúu ndó'ó! Chi si'na xínj ñó'ó tava ndó yiton nákaa nduchū ñoo ndó, ta saá kuchiño va'a koto ndó ña tava ndó m'í lo'o nákaa nduchū ñoo ñani ndó.

⁶ 'On taxi ndó ña'a ñayii Ndios nda'a tí ina koṭo sandi'i rí xa'a ña, ta ndikó rí kaxi rí ndó'ó. Ta on kata ndó ñakuiká ndó noṭo tíkini koṭo kundoso rí ña —káchí taJesús xí'in na.

*To'on yó'o saná'a taJesús ndasaá ndukú nivi noṭo Ndios
(Lc. 11:9-13; 6:31)*

⁷ Ta tuku káchí taJesús saá xí'in na:

—On sandakoo ndó ndúkú ndó ña xíní ñó'ó ndó noṭo Ndios, saá chi ndixa taxi ra ña nda'a ndó. Ta ni on sandakoo ndó nándukú ndó Ndios, saá chi ndixa naní'i ndó ra. Ta ni on sandakoo ndó kána ndó yé'é yichí Ndios, saá chi ndixa nakuiná ra ña ki'vi ndó yichí ra. ⁸ Chi ndi'i nivi na ndúkú noṭo Ndios ña xíní ñó'ó na, ta naki'in na ña. Ta ndi'i nivi na nándukú Ndios, naní'i na ra. Ta ndi'i nivi na kána Ndios, ta nakuiná ra yé'é ra ña ki'vi na yichí ra.

⁹ 'Tá yóo ñii sa'ya ndó, tá ndúkú ra siṭa va'a noṭo ndó, ta on kivi taxi ndó yuu nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra. ¹⁰ Tá ndúkú ra ñii tiaká noṭo ndó kuxu ra, ta on kivi taxi ndó ñii koṭo nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra. ¹¹ Vará ndó'ó kúu ndó nivi na on vá'a, ta saá ni, táxi ndó ñava'a nda'a sa'ya ndó. Ta Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi nino, kúu ra ta va'a ní ka noṭo nivi, ta ndixa taxi ra ñava'a nda'a ndi'i nivi na ndukú ña noṭo ra.

¹² 'Ñii ki'va ndatán kóni ndó ke'é nivi ñava'a xí'in ndó, saá ke'é ndó ñava'a xí'in na. Tá ké'é ndó saá, ta kisa ndivi ndó ña ñika'an ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés xí'in to'on ña ñitaa naprofeta xina'á —káchí taJesús.

*To'on yó'o saná'a taJesús
xa'a yichí noṭo kutaku nivi xí'in Ndios
(Lc. 13:24)*

¹³ Ta káchí tuku taJesús xí'in na:

—Ta xíní ñó'ó ndixa xa'a ndó ndee ña ki'vi ndó yé'é ña táñó ní ña ko'on ndó yichí Ndios. Chi yóo inká yichí ña ndíka ní, ta ndíka ní kúu yé'é ña; ta yichí yó'o kuá'an ña

noo ndi'i xa'a nivi, ta kua'a ní nivi kua'an na yichi yó'o. ¹⁴ Ta yichi táño ña kómí yé'é táño, kúu ña kua'an noo kutaku nivi xí'in Ndios ndi'i saá kivi, ta lo'o ní nivi kúu na nání'i yichi táño yó'o ta ndíkõn na ña —káchí taJesús.

*To'on yó'o saná'a taJesús
ndasaá nákoní yó nivi na saná'a to'on vatá
(Lc. 6:43-44)*

¹⁵ Ta tuku káchí taJesús saá xí'in na:

—Koto va'a ndó chi yóo naprofeta vatá. Xáni ini ndó nava'a kúu na xa'a ña livi ní to'on saná'a na, ta on xíni ndó ndí ña on vá'a yóo ini na, chi kóni na sandá'ví na ndó'ó.

¹⁶ Koto ndó yukia ké'é na, tá yóo ña on vá'a ké'é na, ta saá kundaa ini ndó on sivi na saná'a to'on Ndios kúu na. Nda ñii nivi on kivi ka'nda na tíuva nda'a tón ñiño, ni on kivi ka'nda na tíhigo nda'a tón vi'nda. ¹⁷ Ndi'i yiton tón va'a, koon kui'i tí va'a nda'a nó, ta ndi'i yiton tón on vá'a, koon kui'i tí on vá'a nda'a nó. ¹⁸ Nda ñii yiton tón va'a, on kivi koon kui'i tí on vá'a nda'a nó. Ta nda ñii yiton tón on vá'a, on kivi koon kui'i tí va'a nda'a nó. ¹⁹ Ta ta kómí yiton, tayó'o ka'nda ra ndi'i yiton tón koon kui'i tí on vá'a nda'a, ta chikaa ra nó noo ño'o koko nó. ²⁰ Ndatán yóo yiton xí'in kui'i nó, saá yóo nivi xí'in ña ké'é na. Ta saá nakoni ndó nivi na saná'a ñavatá, chi ké'é na ña on vá'a —káchí taJesús xí'in na.

*To'on yó'o saná'a taJesús xa'a nivi na kí'vi yichi Ndios
(Lc. 13:25-27)*

²¹ Ta káchí tuku taJesús saá xí'in na:

—Tá yóo nivi na ká'an xí'in i: “Yó'ó kúu taKá'no ta xá'nda chiño noo ndi” káchí na xí'in i, ta on sivi ndi'i nivi na ká'an to'on yó'o kúu na kúchiño kí'vi noo xá'nda chiño Ndios. Ndasaa nivi na kisa ndivi ña kóni Yivá i Ndios, ta yóo ñoyívi ñino, nayó'o kúu na kúchiño kí'vi na yichi ra. ²² Kivi ña vaxi tá kasa nani Ndios xa'a kuachi nivi, ta

kua'a ní nivi kachí na saá xí'in i: “Tata, Tata, ndíso ndi to'on nixa'an ndi ta nika'an ndoso ndi to'on ún noo nivi, ta xí'in to'on ún tava ndi ñaníma ndiva'a, ta xí'in to'on ún kua'a ní milagro ke'é ndi noo nivi”, kachí na. ²³ Ta yi'i ndakuiin i, kachí i xí'in nayó'o: “On sivi na ndikon yi'i kúu ndó, kuta'a ndó noo i, chi na ndiva'a kúu ndó'ó”, kachí i xí'in na —káchí tajesús xí'in nivi.

*Tò'on yó'o saná'a tajesús
ndí xini ñó'ó nivi kasa ndivi na ña ká'an ra
(Lc. 6:47-49; Mr. 1:22)*

²⁴ Ta káchí tuku tajesús saá xí'in na:

—Ndatán yóo ñii taa ta ndíchí ní sini, ta tayó'o va'a kisa va'a ra ve'e ra sata yuu chée kútu, saá yóo nivi na xini so'o to'on i, ta kisa ndivi na ña ká'an i xí'in na. ²⁵ Ta ndeé ní koon savi, ta xá'no ní yuta, ta xa'a ve'e tayó'o ndeé ní káni takuí, ta saá ndeé ní káni tachi ve'e ra, ta ve'e yó'o on vása ní-nakava ña, chi xa'a ve'e yó'o nákaa kútu ña sata yuu chée. ²⁶ Ndatán yóo ñii taa ta on vása ndíchí sini, ta tayó'o kisa va'a ra ve'e ra noo yóo yotí vitá, saá yóo nivi na xini so'o to'on ña ká'an i, ta on vása kisa ndivi na ña. ²⁷ Ta ndeé ní koon savi, ta xá'no ní yuta, tанда xa'a ve'e tayó'o ndeé ní káni takuí, ta ndeé ní káni tachi ve'e yó'o, ta saá on vása ní-kundeé ña, ta nakava ña ta ndi'i xa'a ña —káchí tajesús xí'in nivi.

²⁸ Tá tajesús ndi'i nika'an ra xí'in na, ta naka'nda ini ndi'i nivi xa'a ña xini so'o na ña saná'a ra, ²⁹ chi saná'a ra na ndatán saná'a ñii taa ta kómí ndayí, ta inká namaestro na saná'a ndayí Ndios, nayó'o saná'a na ndatán saná'a nivi na on vása kómí ndayí.

8

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra
ñii ta ndeé ndó'o kue'e tá'yí
(Mr. 1:40-45; Lc. 5:12-16)*

¹ Ta saá kee taJesús ta vaxi noo ra xiki, ta kua'a ní nivi xikundikon na sata ra. ² Ta kixaa ñii ta ndeé ní ndó'o kue'e tá'yí ña naní lepra. Kixaa ra xikuxítí ra noo taJesús, ta káchí ra saá xí'in ra:

—Tata, tá kóni ún, ta sanda'a ún yi'i noo kue'e ña ndó'o i —káchí ta ndeé ndó'o xí'in taJesús.

³ Ta taJesús chinóo ra nda'a ra soko tayó'o, ta nika'an ra:

—Kóni i chindeé i yó'ó. ¡Nda'a ún! —káchí taJesús xí'in ra.

Ta xandikon saña kue'e tá'yí xí'in ra, ta nduva'a ra. ⁴ Ta saá nika'an taJesús xí'in ra:

—On ndato'on ún xí'in nda ñii nivi. Ta vitin ko'on ún noo tasutu ná koto ra yó'ó ña kundaa ini ra xa ninda'a ún. Ta kuni'i ún ndi'i ñasóko ña xá'nda chiño ndayí Ndios ña nītaa taMoisés, ta taxi ún ñayó'o nda'a Ndios ña kundaa ini nivi xa ninda'a ún —káchí taJesús xí'in ra.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra
ta kisa chiño noo ñii taká'no noo natropa
(Lc. 7:1-10)*

⁵ Ta saá taJesús niki'vi ra ñoo Capernaum. Ta ñoo yó'o yóo ñii taño Roma, ta ndiso chiño ra xí'in ñii ciento natropa, ta kixaa ra noo taJesús, xaku ndá'ví ra, ⁶ káchí ra saá xí'in ra:

—Tata, yóo ñii ta kisa chiño noo i, ta ndeé ní ndó'o ra, kándú'u ra ve'e i, on kivi kanda ra, ta xó'vi ní ra.

⁷ Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—Ko'on i xí'in ún ve'e ún ña sanda'a i ra.

⁸ Ta ndakuiin ta ndiso chiño xí'in natropa, káchí ra saá:

—Tata, yó'ó kúu t̄a ká'no ní n̄o*o* i, ta yí'i kúu t̄a n̄i*o* ní n̄o*o* ún, ñakán on vása va'a k̄o'on ún ve'e i. Chi kómí ún ndayí ña kuiti ka'nda chiño ún n̄o*o* kue'e, ta nduva'a t̄a kísa chiño n̄o*o* i. ⁹ Kúnda*a* ini i xa'a ndayí, chi yóo na xá'nda chiño n̄o*o* i, ta kísa ndivi i ña ká'an na xí'in i; ta yí'i xá'nda chiño i n̄o*o* ink̄a natropa, ta kísa ndivi na ña ká'an i. Tá yí'i ká'an i xí'in ñii t̄atropa ña k̄o'on ra, ta saá kua'an ra. Tá kána i ink̄a ra, ta saá vaxi ra. Tá ká'an i xí'in t̄a xíka chiño n̄o*o* i kasa ndivi ra ñii chiño, ta kísa ndivi ra ña —káchí ra xí'in ta Jesús.

¹⁰ Ta ta Jesús n̄aka'nda ini ra xín*i* so'o ra to'on yó'o, ta n̄ika'an ra xí'in n̄i*vi* na ndóo xí'in ra:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, ndi'i saá ñoo Israel ta'an nakutá'an i xí'in ñii t̄a t̄a kándixa Ndios ndatán kándixa t̄ayó'o, ta ni on s̄iví t̄ajudío kúu ra. ¹¹ Ká'an i xí'in ndó, ta vaxi ñii k̄iví ka'an Ndios viko ñoyívi n̄i*no*, ta kixaa kua'a ní n̄i*vi*, na kixi n̄o*o* vaxi kana ño'o, ta ink̄a na kixi n̄o*o* kuan ketá ño'o, ta kixaa na vaxi ndi'i saá xiiña ñoyívi. Ta kundoo na kuxu na xí'in naxi*i* síkuá yó t̄a Abraham, t̄a Isaac xí'in ta Jacob. ¹² Najudío kúu na si'na chitóni Ndios kundoo na xí'in ra viko ñoyívi n̄i*no*, ta kua'a ní nayó'o on xiin na kandixa na Ndios. Ta Ndios on taxi ra k̄i'vi na on vása kándixa ña'á kuxu na n̄o*o* yóo viko, ta k̄o'on na n̄o*o* yóo yaví naa, n̄o*o* kuaku ní na, n̄o*o* ndeé ní xo'vi na —káchí ta Jesús xí'in n̄i*vi*.

¹³ Ta n̄ika'an ta Jesús xí'in t̄a ndíso chiño xí'in natropa, káchí ra saá:

—Vitin va'a, no'o ún ve'e ún. Ta xa nduva'a t̄a kísa chiño n̄o*o* ún xa'a ña kándixa ún yí'i —káchí ta Jesús.

Ta m̄i*i* hora n̄ika'an ta Jesús ñayó'o, nduva'a t̄a ndeé ndó'o.

*Ñayó'o ká'an xa'a ta Jesús k̄iví sanda'a ra
ña'a ñásiso ta Pedro
(Mr. 1:29-31; Lc. 4:38-39)*

¹⁴ Ta saá kua'an taJesús ve'le taPedro. Ta nixaa ra ta xini ra ña'a ñásiso taPedro, kándú'u ñá noo xito, ndeé ní ndó'o ñá kue'e ka'ni. ¹⁵ Ta chinoo ra nda'a ra sata nda'a ñá, ta xandikon saña kue'e xí'in ñá ta nduva'a ñá. Ta saá ndakoo ñá, ta kixá'á ñá kisa ndivi ñá ña kuxu na.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra
kua'a ní na ndeé ndó'o*

(Mr. 1:32-34; Lc. 4:40-41)

¹⁶ Tá xikuaa kua'an kuñoó kúu ña, ta kua'a ní nivi kua'an na xí'in natá'an na noo taJesús; sava na kómí níma ndiva'a. Ta sava na kómí inká noo kue'e. Ta taJesús xa'nda chiño ra noo ndi'i ñaníma ndiva'a kee ña, ta tava ra ña, ta saá tuku sandúva'a ra ndi'i na kómí inká noo kue'e. ¹⁷ Ña ke'é ra ndi'i ñayó'o kúu ña kisa ndivi ra ña nita ta profeta Isaías xina'á xa'a taa ta ti'ví Ndios ñoyívi yó'o, kachí ra saá: “Kíndaa ra ndi'i kue'e ña xó'vi yó, ta nduva'a yó”, kachí taIsaías xina'á.

Ñayó'o ká'an yo'vi ní kundikon nivi taJesús

(Lc. 9:57-62)

¹⁸ Ta xini taJesús kua'a ní nivi xino nduu na noo ra, ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, kachí ra saá:

—Ná ko'yo inká xiiña noo mimi.

¹⁹ Ta saá kixaa ñii tamaestro ta sáná'a ndayí Ndios, ta nika'an ra xí'in taJesús, kachí ra saá:

—Tata, kundikon i sata ún, nda mí ko'on ún ta ko'on i xí'in ún —kachí ra.

²⁰ Ta ndakuiin taJesús, kachí ra saá:

—Tíñokuii kómí rí kavua noo kisin rí, ta tísaa kómí rí taká rí nda'a yiton noo kisin rí, ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios, on koó ve'e i noo kusun i —kachí taJesús xí'in ra.

²¹ Ta inká ta ndíkon xini so'o ña sáná'a taJesús, nika'an ra saá xí'in ra:

—Tata, kóni i kundikón i yó'ó. Ta si'na taxi ún ña kun-dati i nda ná kivi yivá i, ta sandúxun i ra, ta saá kundikón i yichi ún —káchí ra.

²² Ta nika'an taJesús xí'in ra, káchí ra saá:

—Nivi na on vása ndino'o táku noo Ndios, va'a sandúx-un na natá'an na nandií. Ta yó'ó, xini ñó'ó kundikón ún yi'i —káchí taJesús xí'in ra.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi sayaa ra tachi xí'in takui' mimi*

(Mr. 4:35-41; Lc. 8:22-25)

²³ Ta saá niki'vi taJesús ini tón barco xí'in naxíka xí'in ra. ²⁴ Ta kixá'á ndeé ní káni tachi na'á noo takuií, ta kixá'á nákutú takuií ini tón barco. Ta taJesús kándú'u ra kisin ra ini tón barco. ²⁵ Ta naxíka xí'in ra sanakáxin na ini ra, ta nika'an na xí'in ra:

—Tata, jsakaku ún ndi'i! ¡Yiyo ní ka'a ndi'i yó xí'in takuií, chi kuan ketá tón barco ini mimi!

²⁶ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—¿Ndachun yí'ví ní ndó? ¿Ndachun on vása kándixa ndó Ndios ndaa ra ndó'ó?

Ta ndakoo taJesús, ta xa'nda chiño ra noo tachi na'á xí'in takuií mimi. Ta saá kutásin tachi na'á xí'in takuií mimi, ñii yaa yaa kuvu. ²⁷ Ta naka'nda ní ini na, ta nindaka to'on tá'an na:

—¿Yu kúu tayó'o? ¡Chi nda tachi na'á xí'in takuií mimi xini so'o to'on ká'an ra! —káchí na.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi tava ra nima ndiva'a xikomí ovi taa*

(Mr. 5:1-20; Lc. 8:26-39)

²⁸ Ta nixaa taJesús inka tá'ví yu'u mimi noo ndóo nañoo Gadara. Ta ovi taa ta kómí nima ndiva'a kixaa na noo ra. Ta ovi tayó'o sakán kee na kavua noo ndúxun nandií, chi kavua yó'o táku nataa yó'o. Kue'e ní na, ta nda ñii nivi on

kiví ya'a na yichi yu'u kavua ñoo táku ovi tayó'o. ²⁹ Ta ovi tayó'o xini na vaxi taJesús, ta kixá'a ñandiva'a ña kómí na xí'in ndi'i ndee ña nika'an ña, ta káchí ña saá:

—¿Yukía kóni ún ke'é ún xí'in ndi vitin?, chi yó'ó ta-Jesús kúu Sa'ya Ndios. ¿Án kixaa ún vitin saxo'vi ún ndi'i?, saá chi ta'an kixaa kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi —káchí ña xí'in taJesús.

³⁰ Ta yatin yó'o xíka ku'a ní tíkini xíxa'an rí. ³¹ Ta ndi'i níma ndiva'a xaku ndá'ví ña ñoo taJesús, káchí ña saá:

—Tána tava ún ndi'i ko'on ndi, ta taxi ún ki'vi ndi ini tíkini kaa.

³² Ta nika'an taJesús saá xí'in ña:

—Va'a, ¡ki'vi ndó ini rí!

Ta saá kee ndi'i níma ndiva'a ña xikomí ovi tayó'o, ta nixaa ña ta niki'vi ña ini ndi'i tíkini, ta ndi'i tíkini xino rí ku'a'an rí, ta sakoyo xí'in mii rí ta'vi, ñoo nikoyo rí ini mini, ta nika'a ndi'i rí ta nixi'i ndi'i rí.

³³ Ta nivi na ndaa kini xino na ku'a'an na ndato'on na xí'in naño, yukía ndo'o kiní sana na, ta ndato'on na yukía ndo'o ovi ta ta xikomí níma ndiva'a. ³⁴ Ta saá ndi'i naño kee na ku'a'an na ñoo yóo taJesús. Tá xini na ra, ta xaku ndá'ví na ñoo ra ná kee ra ko'on ra inka ñoo.

9

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ta on kivi kanda
(Mr. 2:1-12; Lc. 5:17-26)*

¹ Ta saá taJesús ndaa ra tón barco, ta ndikó ra ku'a'an ra inka xiiña ñoo mini, ta naxaa ra ñoo ra. ² Ta saá sava nivi vaxi na xí'in ñii ta ndee ndó'o ñoo taJesús, kánóo ra ñoo xito, ñísokó na, chi on kivi kanda ra. Tá taJesús xini ra ña kándixa na ndí kúndeé ra sanda'a ra tatá'an na, ta nika'an taJesús xí'in ta ndee ndó'o, káchí ra saá:

—Ñani, on kuyi'ví ún. Vitin xa kisa ká'no ini i xa'a kuachi ún —káchí taJesús.

³ Ta sava na sáná'a ndayí Ndios xini so'o na ña nika'an taJesús, ta xáni siní na saá: “¿Ndachun kándiva'a tayó'o xí'in Ndios? ¿Án xáni ini ra mii ra kúu Ndios?”, káchí na, xáni siní na. ⁴ Ta taJesús xini ra yukía xáni siní nayó'o, ta nika'an ra saá:

—¿Ndachun xáni siní ndó ña on vá'a yó'o? ⁵ ¿Yukía yo'vi ka ka'an i xí'in ta on kivi kanda? ¿Án yo'vi ka ka'an i xí'in ra ña ndoo kuachi ra? ¿Án yo'vi ka ka'an i xí'in ra ña nakundichi ra, ta ko'on xá'a ra? ⁶ Ta vitin sanda'a i tayó'o, ta saá kundaa ini ndó'ó ndí yi'i kúu ta kómí ndayí Ndios ñoyívi yó'o ña nakata i kuachi nivi —káchí taJesús xí'in na.

Ta saá nika'an ra xí'in ta ndeé ndó'o:

—Nakundichi ún ta ná kuiso ún xito ún, ta no'o ún vitin —káchí taJesús xí'in ra.

⁷ Ta nakundichi tayó'o, ta kuano'o ra ve'e ra. ⁸ Ndi'i na yíta yó'o naka'nda ní ini na xito na ndasaá keta ra kuano'o ra, ta kisa ká'no ní na Ndios, chi taxi ra ndayí ra nda'a nivi.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kana ra taMateo
ña kundikon ra sata ra
(Mr. 2:13-17; Lc. 5:27-32)*

⁹ Ta saá taJesús kee ra ku'a'an ra, ta xini ra ñii taa naní ra Mateo, yoo ra kisa chiño ra noo káya ra si'ún xa'a nagobierno ñoo Roma. Ta nika'an taJesús xí'in taMateo, káchí ra saá:

—Na'a, kundikon ún sata i —káchí ra xí'in ra.

Ta saá nakundichi taMateo, ta ku'a'an ra sata taJesús.

¹⁰ Tá nixa'a taJesús xí'in naxíka xí'in ra ve'e taMateo, ta kixa'a ku'a'a ní na káya si'ún xa'a nagobierno xí'in ku'a'a ní inká na kánóo to'on ña on vá'a xa'a, ta xikundoo na xíxi na xí'in taJesús. ¹¹ Ta nafariseo xini na yu kúu nivi ndoo xíxi xí'in taJesús, ta nika'an na xí'in naxíka xí'in taJesús, káchí na saá:

—On vása va'a ñayó'o. ¿Ndachun xíxi taMaestro xí'in nivi na káya sí'ún xa'a nagobierno, xí'in inka na kánóo to'on ña on vá'a xa'a? —káchí nafariseo xí'in na.

¹² Ta xini so'o taJesús yukía nika'an na, ta nika'an ra saá xí'in na:

—Nivi na on vása ndeé ndó'o, on vása xini ñó'ó nayó'o na kasa tatan ña'a, ta nivi na ndeé ndó'o kúu na xini ñó'ó kutátán. ¹³ Xini ñó'ó kundaa ini ndó yukía kachí Ndios noo to'on ra, ña káchí saá: “Kóni i ña kundá'ví ini ndó koni ndó inka nivi, ta ke'é ndó ñava'a xí'in na. Tá on xiin ndó kundá'ví ini ndó koni ndó nayó'o, ta saá on vása kusij ini i ña soko ndó nda'a i”, kachí Ndios. On sí'ví xa'a nanivi va'a kúu ña kixaa i ñoyívi yó'o. Ta xa'a nanivi on vá'a kúu ña kixaa i, ta kana i na ña nandikó ini na ta kundikon na yichi Ndios —káchí taJesús xí'in nafariseo.

*Ñayó'o ká'an xa'a ña yóo so'on nivi
(Mr. 2:18-22; Lc. 5:33-39)*

¹⁴ Ta naxíka xí'in taJuan ta sakuchu nivi, kixaa na noo taJesús, ta nindaqa to'on na ra:

—Kua'a ní yichi yóo so'on ndi, ta yóo so'on nafariseo. Ta naxíka xí'in mji ún, ¿ndachun nda ñii kivi on vása yóo so'on na?

¹⁵ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii taa ta tonda'a, ta ndi'i nivi na yóo viko yó'o xíxi na, ta on kivi kuchuchú ini na, saá chi yóo ka tayó'o xí'in na. Ta kivi ña vaxi on kóo ka ra xí'in na. Ta saá kía koo so'on na.

¹⁶ 'Tá yóo tikoto ña yatá, ta nda ñii nivi on sanda'a na ña xí'in tikoto xaá, saá chi tá nakata na ña, ta nduu lo'o ña xaá, ta nasita ña tikoto yatá, ta kini ka ta'nda tikoto yatá yó'o. ¹⁷ Ta vino xaá, ta nda ñii nivi on vása taan na rá ini ñii yatá, saá chi ta'nda ñii yó'o, ta kuita ndi'i távino ta ndi'i xa'a ñii. Xini ñó'ó taan na távino xaá ini ñii xaá, ta

saá kundeeé rá koo rá, ta ñii xaá yó'o on ta'nda ña —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanataku ra ñii ñálo'o ñá nixi'i, ta sanda'a ra ñii ñaña'a ñá nitondaa nda'a tikoto ra
(Mr. 5:21-43; Lc. 8:40-56)

¹⁸ Tá ká'an taJesús xí'in na, ta saá kixaa ñii ta xá'nda chiño noo ñaño judío, ta kixaa ra xikuxítí ra noo taJesús, ta ñika'an ra, káchí ra saá xí'in ra:

—Tata, sakán nixi'i ñálo'o sa'ya i. Ná ko'on ún xí'in i ve'e i, ta ná chinoo ún nda'a ún siní ñá, ta nataku ñá —káchí tayó'o xí'in taJesús.

¹⁹ Ta saá nakundichi taJesús, ta kee ra kua'an ra sata tayó'o, ta naxíka xí'in ra kua'an na xí'in ra ve'e tayó'o.

²⁰ Ta yoo ñii ña'a kua'an ñá xí'in ñivi na kua'an sata taJesús. Ta xa uxu ovi kuiya ndeé ní ndó'o ñá kue'e xíta ñii. Ta kixaa ñá sata taJesús, ta nitondaa nda'a ñá yu'u tikoto ra, ²¹ chi xáni ini ñá saá: “Tá lo'o kuiti ná tondaa nda'a yó tikoto ra, ta saá nduva'a yó”, xáni siní ñá. ²² Ta ndikó koo taJesús ta xini ra ñá, ta káchí ra saá xí'in ñá:

—On kuyi'ví ún, nana. Xa nduva'a ún chi kándixa ini ún yi'i.

Ta saá xandikon nduva'a ñá, ta niyaa xíta ñii ñá.

²³ Ta nixaa taJesús ve'e ta xá'nda chiño. Ta xini ra na tívi tilalí, ta xini ra kua'a ní ñivi ndá síso kúu na, xáku ní na xa'a ñálo'o ñá nixi'i. ²⁴ Ta ñika'an ra xí'in na:

—Kua'an ndi'i ndó ke'é. Nálo'o yó'o on vása ní-xi'i ñá, ñá kisin kuiti kúu ñá —káchí ra.

Ta saá kusiki na taJesús ta nixaku ndaa na ra. ²⁵ Ta ti'ví ra ndi'i ñivi kua'an na ke'e, ta ñiki'vi ra noo kándú'u ñálo'o, ta tjin ra nda'a ñá, ta ndakoo ñá. ²⁶ Ta saá nixita ní'nó to'on xa'a ña nataku ñálo'o yó'o ndi'i saá ñoo.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ovi takuaá

27 Ta kee taJesús kuá'an ra, ta ovi takuáá ndíkon ra sata ra kuá'an ra, ta ndá'yi ovi saá takuáá, káchí ra saá:

—Tata, sa'ya taDavid,* ¡ná kundá'ví ini ún koni ún ndí'í!
—káchí ovi takuáá yó'o.

28 Tá niki'vi taJesús ñii ve'e, ta kixaa ovi takuáá yó'o noo ra, ta nindaqa to'on ra ovi tayó'o, káchí ra xí'in ra:

—¿Án kándixa ndó yí'í kúchiño i sanda'a i ndó'ó?

—Oon, Tata, kándixa ndí yó'ó —káchí ovi takuáá.

29 Ta saá nitonda nda'a ra nduchu noo takuáá yó'o, ta nika'an ra xí'in ra:

—Xa'a ña kándixa ndó yí'í saá nda'a ndó vitin.

30 Ta nduva'a ovi ra saá, va'a nakoto nduchu noo ra. Ta taJesús nika'an ra xí'in ra:

—Kuenda koo ndó, on ndato'on ndó xí'in nda ñii nivi ndasaá nduva'a ndó.

31 Ta saá ni, tayó'o kee ra ta sakuita ní'nó ndi'i ra to'on xa'a yukia ke'é taJesús xí'in ra ndi'i saá ñoo yatin.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ñii tañí'í

32 Tá kee ovi ta xikuu takuáá kuano'o ra, ta inka nivi kixaa na noo taJesús xí'in ñii ta tañí'í chi kómí ra níma ndiva'a. 33 Ta tava taJesús níma ndiva'a ña kómí tayó'o, ta saá kúchiño kixá'á ka'an ta xikuu tañí'í. Ta naka'nda ní ini nivi na yíta yó'o, ta nika'an na, káchí na saá:

—¡Nda ñii yichi on ta'án koni ndí ñava'a yó'o ñoo Israel!
—káchí na.

34 Ta nafariseo na xini yukia nindo'o tañí'í, káchí na saá:

—Tayó'o táva ra níma ndiva'a xí'in ndee ñandiva'a ká'no ña ndíso chiño xí'in ndi'i ñandiva'a —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kundá'ví ní ini ra xíni ra nivi

* 9:27 “Sa'ya taDavid” kóni kachí ña: Taa ta tì'ví Ndios ña sakaku ra nivi. On vása kóni kachí ña sa'ya mji tarey David, ta kuiti kóni kachí ña sa'ya ñani síkuá ra.

³⁵ Ta saá kua'an taJesús ndi'i saá ñoo ná'no xí'in ñoo válí, ta sáná'a ra ñivi ve'e ño'o sinagoga, ta ká'an ndoso ra to'on ñava'a xa'a yichi ña xá'nda chiño Ndios, ta saá sánda'a ra ñivi na xó'vi ndi'i saá noo kue'e. ³⁶ Tá xito ra ndi'i ñivi na ndíkon sata ra, ta kúnda'ví ní ini ra xíni ra na, chi ndeé ní xó'vi na. Ta on kivi chindeé xí'in mii na, ta ni on koó ñivi na chindeé ña'á. Ndatán yoo ndikachi tí on koó taa ta ndaa rí, saá yoo ñivi yó'o. ³⁷ Ta saá ñika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ndatán yoo kui'i ña xa yoo ti'va nakaya, saá yoo ñivi na xa yoo ti'va kundikon yi'i, ta on koó ñivi kasa chiño noo i nakaya na nayó'o. ³⁸ Ta saá kuaku ndá'ví ndó ndukú ndó noo Ndios ña ti'ví ra inka ñivi ña kasa ndivi na chiño ra ñoyívi yó'o —káchí taJesús xí'in na.

10

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi ñakaxin ra uxu ovi taa, ta taxi ra ñandayí nda'a nataa yó'o

(Mr. 3:13-19; Lc. 6:12-16)

¹ Kana taJesús uxu ovi naxíka xí'in ra, ta kixaa na noo ra, ta taxi ra ndayí nda'a na ña tava na níma ndiva'a ña sáxo'vi inka ñivi, ta taxi ra ndayí nda'a na sanda'a na ndi'i noo kue'e.

² Ta na uxu ovi taa yó'o naní na apóstol.* Ta ñii ñii taapóstol yó'o naní si'a: si'na ñii ra naní Simón ta inka kivi ra kúu Pedro; inka ra naní Andrés, ñani taSimón kúu ra; inka ra naní Jacobo, xí'in ñani ra taJuan, sa'ya taZebedeo kúu ovi tayó'o; ³ inka ra naní Felipe; inka ra naní Bartolomé; inka ra naní Tomás; inka ra naní Mateo, tayó'o xikuu ta nakaya si'ún xa'a nagobierno; inka ra naní Jacobo, sa'ya taAlfeo kúu ra; inka ra naní Lebeo ta inka

* 10:2 To'on “apóstol” kóni kachí ña: Ñivi na tí'ví taká'no kasa ndivi na chiño ra.

kiv̄i ra kúu Tadeo; ⁴ ink̄a ra nan̄í Simón, t̄a kúu t̄a ndík̄on partido nan̄í ña cananeo; ink̄a ra nan̄í Judas Iscariote. Tayó'o x̄ikuu t̄aa t̄a nit̄ondaa nis̄ikó kuí'ná t̄aJesús nda'a na sáa ini x̄ini ña'á.

*Ñayó'o ká'an xa'a t̄aJesús kiv̄i t̄i'ví ra naapóstol
ko'on na ka'an ndoso na to'on ra
(Mr. 6:7-13; Lc. 9:1-6)*

⁵ Ta t̄i'ví t̄aJesús ux̄u ov̄i naapóstol ko'on na ka'an ndoso na to'on ra, ta káchí ra x̄i'in na saá:

—On ko'on ndó noo ink̄a n̄ivi na on siv̄i kúu najudío, on ki'vi ndó nda ñii ñoo naSamaria. ⁶ Ta ko'on ndó noo najudío ñoo Israel, chi ndatán yóo ndikachi tí ndañó'ó noo xito'o rí, saá yóo nayó'o. ⁷ Tá kua'an ndó, ta ka'an ndó x̄i'in na to'on yó'o, kachí ndó saá: “Xa yóo yatin ní yich̄i va'a ña xá'nda chiño Ndios kutaku yó”, kachí ndó x̄i'in na. ⁸ Ta sanda'a ndó n̄ivi na ndeé ndó'o, ta sanataku ndó n̄ivi na n̄ixi'i, ta sanda'a ndó n̄ivi na ndeé ndó'o x̄i'in kue'e tá'yí nan̄í lepra, ta tava ndó ním̄a ndiva'a ña saña ña n̄ivi. Ta san̄i'i ndó'o ndayí ña kasa ndivi ndó ndi'i ñayó'o, ta on vása x̄ini ñó'ó cha'vi ndó ña. Ta saá, tá ke'é ndó ñava'a x̄i'in n̄ivi, ta on ndukú ndó ña cha'vi na ndó'o.

⁹ 'Tá kua'an ndó chiño yó'o, ta on kuni'i ndó si'un ko'on ndó, ¹⁰ ni leká ndó, ni ink̄a tikoto ndó, ni ink̄a nduxan ndó, ni on kuni'i ndó yiton.† Chi ndó'ó kómí ndó ndayí naki'in ndó ña x̄ini ñó'ó noo ndó, nda'a n̄ivi na ke'é ndó ñava'a x̄i'in.

¹¹ 'Tá n̄ixaa ndó ñii ñoo ká'no án ñii ñoo lo'o, ta nandukú ndó n̄ivi va'a; tá nan̄i'i ndó na, ta saá kundoo ndó ve'e na nda tondaa kiv̄i kee ndó ñoo nayó'o. ¹² Tá kua'an ki'vi ndó ve'e noo kundoo ndó yó'o, ta ka'an ndó to'on yó'o x̄i'in n̄ivi: “Ná koo ndi'i ñava'a ini n̄ivi na yóo ve'e yó'o”, kachí ndó. ¹³ Tá nayó'o naki'in va'a na ndó'ó ve'e

† 10:10 Yiton yó'o ñii kúu nó x̄i'in t̄at̄on, án garrote.

na, ta saá kivi kasa ndivi Ndios ñava'a ndukú ndó ñoo ra xa'a nayó'o. Tá on xiin na naki'in va'a na ndó'ó, ta on vása naki'in na ñava'a ndukú ndó ñoo Ndios xa'a na, ta ñava'a yó'o ndikó ña sata mii ndó. ¹⁴ Tá yóo ñivi na on xiin naki'in va'a na ndó'ó, ta on xiin na koni so'o na to'on ka'an ndó, ta saá kee ndó ve'e na án ñoo na, ta ko'on ndó, ta sakisin ndó xa'a ndó ña nakoyo yaa.† ¹⁵ Ndixa ká'an i xí'in ndó, tondaa ñii kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i ñivi ñoyívi yó'o, ta kivi yó'o ndeé ka yo'vi saxo'vi ra ñoo yó'o ñoo ñivi na on vá'a na xindoo ñoo Sodoma xí'in ñoo Gomorra kuyá xina'a —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xa'a naapóstol ña xo'vi ní na kivi ña vaxi

¹⁶ Ta tuku ñika'an ta Jesús xí'in na, káchí ra saá:

—Ti'ví i ndó'ó ko'on ndó ka'an ndoso ndó to'on i xí'in ñivi. Ta kasa kuenda ndó, chi ndatán ko'on ndikachi ma'ño tinda'ví saá ko'on ndó, chi yóo ní ñivi na máña na kóni ke'é ñandiva'a xí'in ndó. Ta saá ndíchí ní koo ndó ñoo na, ta kuu ndó ñivi nandaa ñoo na. ¹⁷ Koto va'a ndó ñoo ñivi, chi taxi na kuachi xa'a ndó ñoo na ndíso chiño xí'in ve'e ño'o sinagoga, ta kani na ndó'ó xí'in kuártá. ¹⁸ Tiin na ndó'ó ko'on ndó xí'in na ñoo nachíño ná'no án ñoo tarey, ta taxi na kuachi xa'a ndó ñoo nayó'o, chi ndó'ó kúu na ndíkon yichí i. Tá kundoo ndó ñoo nachíño yó'o, ta saá kukomí ndó yichí ka'an ndó to'on ñava'a xa'a i xí'in nayó'o ta xí'in inká ñivi na on vása kúu najudío. ¹⁹ Táná tiin na ndó'ó, ta on kundi'i ini ndó xa'a to'on ña ndakuiin ndó, saá chi mii kivi ña kundo'o ndó ñayó'o, Ndios taxi ra to'on ña ka'an ndó. ²⁰ Chi on sivi to'on mii ndó kúu ña ka'an ndó, saá chi Níma Yivá yó Ndios kúu ña taxi to'on ka'an ndó xí'in na.

---

† 10:14 Ña sakisin na xa'a na ta koyo yaa, káchí ña saá: Ñivi na on xiin koni so'o, nayó'o nákuiso na kuachi ñoo Ndios.

²¹ 'Kiv̄i ña vaxi sava nat̄aa taxi na kuachi xa'a ñani na noo nachiño, ta sava na kúu yivá taxi na kuachi xa'a sa'ya na noo nachiño. Ta sava na kúu sa'ya kasa toon na noo yivá si'í na, ta taxi na kuachi xa'a mij̄i yivá si'í na yó'o noo nachiño, ta nachiño ka'an na, kachí na saá: "Va'a, ná kiv̄i nayó'o", kachí na. ²² Ndi'i n̄ivi kusaā ini na koni na ndó'ó chi na ndík̄on yich̄i i kúu ndó. Tá on sandakoo ndó yich̄i i ta kundik̄on va'a ndó ña, nda noo ndi'i ña xo'vi ndó ñoyívi yó'o, ta Ndios sakaku ra ndó'ó ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kiv̄i ña vaxi. ²³ Tá n̄ivi saxo'vi na ndó'ó ñii ñoo, ta saá kama kee ndó ko'on ndó inka ñoo. Ndixa ká'an i xí'in ndó, ta nda ta'an ndi'i ka'an ndoso ndó to'on Ndios noo ndi'i saá ñoo Israel, ta yi'i, ta ta kixi noo Ndios, ndikó tuku i ñoyívi yó'o.

²⁴ 'Ñii ta sákuá'á, on vása kúu ra ta ká'no ka noo tamaestro ra, ta ñii tamozo on vása kúu ra ta ká'no ka noo ta xá'nda chiño noo ra. ²⁵ Ta ta sákuá'á kúchiño nduu ra ndatán yóo tamaestro ra, ta tamozo kúchiño nduu ra ndatán yóo ta xá'nda chiño noo ra. Ñii ki'va saá kundo'o ndó xí'in i chi n̄ivi n̄ika'an na xa'a i, sakunaní na yi'i Beelzebú, § ta ñii ki'va saá ka'an na xa'a ndó, chi ndík̄on ndó yich̄i i —káchí ta Jesús xí'in naxika xí'in ra.

Ñayó'o ká'an ña on kuyi'ví yó n̄ivi

(Lc. 12:2-9)

²⁶ Ta tuku n̄ika'an ta Jesús, káchí ra saá:

—Ta saá on kuyi'ví ndó noo n̄ivi na kándiva'a xí'in ndó. Xíni ñó'ó ka'an ndoso ndó xa'a i xí'in na, chi ndatán yóo ña yóo se'é, saá yóo to'on ñava'a xa'a i. Ta nda ñii ñava'a nákaā se'é on kiv̄i koo se'é ña ndi'i saá kiv̄i, ta xíni ñó'ó nat̄ivi ña. ²⁷ To'on ña ká'an se'é i noo naa xí'in ndó, ndato'on ndó ña xí'in ndi'i n̄ivi kiv̄i ndiví yé'le ño'o; ta

§ 10:25 Inka kiv̄i nan̄i Satanás ña kúu n̄ima ndiva'a ká'no, kúu Beelzebú.

to'on ña ká'an yaa i xí'in kuiti ndó, ta kuita ndó sinj ve'e ta ka'an ndoso ndó to'on yó'o. ²⁸ On kuyi'ví ndó noo nivi na kóni ka'ni ndó'ó, chi on kuchiño na sandi'i na xa'a níma ndó. Va'a ka kuyi'ví ndó noo Ndios, chi Ndios kivi sandi'i ra xa'a yikí koñu ndó xí'in níma ndó, ta sakana ra ndó'ó ndaya.

²⁹ 'Koto ndó tísaa válí, ñii si'ún lo'o kúu ya'vi ovi rí. Tá on sivi ña káchí ini Ndios kúu ña, ta nda ñii tísaa lo'o on kivi nakava rí noo ño'o ta kivi rí, chi Ndios ndaa ra ndi'i rí. ³⁰ Ta ndó'ó, Ndios maní ní ka ra ndó'ó, chi xini ndi'i ra ndasaá kúu yisi sinj ndó. ³¹ Ta ndixa ndaa va'a ra ndó'ó, ñakán on kuyi'ví ndó, chi kua'a ní ka ndáya'ví ndó noo tísaa válí —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an yu kúu nivi ndakuijn taJesús xa'a
(Lc. 12:8-9)

³² Ta nika'an tuku taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Nivi na ndakuijn xa'a i noo nivi ñoyívi yó'o, ta yi'i ñii ki'va saá ndakuijn i xa'a na noo Yivá i Ndios, ta yóo ñoyívi nino. ³³ Ta nivi na on xiin ndakuijn xa'a i, ta yi'i on ndakuijn i xa'a nayó'o noo Yivá i Ndios, ta yóo ñoyívi nino —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an ña on vása yóo yu'ú nivi xa'a taJesús
(Lc. 12:51-53; 14:26-27)

³⁴ Ta nika'an tuku taJesús, káchí ra saá:

—On kani sinj ndó ndí ña kundoo va'a ndó xí'in natá'an ndó, kúu ña kixaa i ñoyívi yó'o, chi xa'a ña nata'ví i nivi kúu ña kixaa i. Ndatán yóo ñii espada sijn tá'ví ña ñii ña'a ovi ñá'ño, saá yóo to'on i. Saá chi sava nivi kándixa na to'on i, ta inká nivi on vása kándixa na to'on i. ³⁵ Sava nataa ko'on na yichi i, ta sava nataa sa'ya na ko'on na inká yichi. Sava náña'a ko'on ná yichi i, ta sava náña'a sa'ya ná ko'on ná inká yichi. Sava náña'a ko'on ná yichi i, ta xano

ná kō'on ná inkā yichi. Ta saá kundaa ini yó ndí on vása kivi koo yu'ú nivi xa'a i. ³⁶ Ta nivi na on kua'a kutá'an xí'in nivi na ndíkon yichi i, kuu nivi natá'an mji na na táku ve'e na.

³⁷ Ndi'i nivi na kóni kō'on yichi i, xíni ñó'ó kuki'vi ní ka ini na koni na yi'i noo nave'e mji na. Tá nivi kí'vi ka ini na xíni na yivá na, án si'í na, án sa'ya na noo yi'i, ta saá nayó'o on vása kómí na ndayí kundikon na sata i. ³⁸ Ndi'i nivi na on xijn kusokó tón cruz mji na, * ta on xijn na kasa ndivi na to'on i, ta nayó'o on vása kómí na ndayí kundikon na yichi i. ³⁹ Ndi'i nivi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutaku va'a na ñoyívi yó'o, ta on xijn na xo'vi na xa'a i, ta nayó'o on kuchiño na kutaku na xí'in Ndios. Ta nivi na on vása ndí'i ini ndukú kutaku va'a na ñoyívi yó'o, xa'a ña kundikon na yi'i, nayó'o kúu nivi na kutaku xí'in i —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

*Ñayó'o ká'an xa'a ña naki'in nivi na kándixa taJesús
(Mr. 9:41)*

⁴⁰ Ta tuku nika'an taJesús saá:

—Ndi'i nivi na náki'in va'a ndó'ó, chi na ndíkon yi'i kúu ndó, ta nayó'o náki'in va'a tuku na yi'i. Ta ndi'i nivi na náki'in va'a yi'i, ta nayó'o náki'in va'a na Ndios, ta kúu ta ti'ví yi'i vaxi i. ⁴¹ Ndi'i nivi na náki'in va'a ñii taprofeta, chi ká'an ndoso ra to'on Ndios, ta nayó'o ñii ki'va naki'in na ñava'a xí'in taprofeta nda'a Ndios. Ta ndi'i nivi na náki'in va'a ñii tava'a, chi tava'a ní kúu ra, ta nayó'o ñii ki'va naki'in na ñava'a xí'in tava'a yó'o nda'a Ndios. ⁴² Ndi'i nivi na táxi lo'o takuí vixin ko'o ñii ndó'ó, chi na ndíkon yi'i kúu ndó, vará on sivi naná'no kúu ndó, ta ndixa ká'an i xí'in ndó, nayó'o naki'in na ñava'a nda'a Ndios kivi ña vaxi —káchí taJesús xí'in na.

* 10:38 To'on kusokó na tón cruz mji na kóni kachí ña: Xíni ñó'ó koo ti'va nivi ña xo'vi na ta ndákuiti kivi na xa'a ña ndíkon na taJesús.

11

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi nika'an ra
xí'in naxíka xí'in taJuan, ta sakuchu nivi
(Lc. 7:18-35)*

¹ Tá ndi'i saná'a taJesús uxu ovi naxíka xí'in ra, ta kee ra kua'an ra saná'a ra nivi kua'a ní ñoo estado Galilea, ta ká'an ndoso ra to'on Ndios xí'in na.

² Ta taJuan ta ta sakuchu nivi, nákaa ra ini ve'e kaa, ta xini so'o ra xa'a ndi'i ñava'a ké'é taJesús xí'in nivi, ta ti'ví ra ovi naxíka xí'in ra kua'an na noo taJesús, ta nixa na noo ra, ³ ta nindaqa to'on na ra, káchí na saá:

—¿Án yó'ó kuu ta ndati ndi ti'ví Ndios sakaku ra na ñoyívi yó'o, án kundati ka ndi inka ra?

⁴ Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in naxíka xí'in taJuan, káchí ra saá:

—Ná ndikó ndó noo taJuan, ta ndato'on ndó xí'in ra ña xini so'o ndó ta ña xini ndó yó'o. ⁵ Chi xa xini ndó nivi na xikuu nakuáá, ta xa va'a xito na vitin. Ta nivi na on vása ní-kivi kaka, ta vitin xa va'a xíka na. Ta nivi na xikuu na ndeé ní ndó'o xí'in kue'e tá'yí naní lepra, ta vitin xa ndundii na. Nivi na kaku só'ó, ta vitin xa va'a xini so'o na. Ta nivi na nixi'i, natakú na. Ta vitin nandá'ví xini so'o na to'on ñava'a ká'an ndoso i. Ta ndi'i ña xini so'o ndó ta xito ndó kisa ndivi i yó'o, saá ndato'on ndó xí'in taJuan.

⁶ Ta ta kándixa yi'i, tá on sandakoo ra yi'i, vará on kasa ndivi i chiño ña ndati ra, ta nákaa ñasii níma tayó'o —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in taJuan.

⁷ Ta saá kee na kuano'o na, ta taJesús kixá'á ká'an ra xí'in nivi na ndóo noo ra, káchí ra saá xí'in na:

—Ta kivi nixa'an ndó xito ndó taJuan noo yuku yichí, ¿yukia ndati ndó koto ndó? ¿Án ndati ndó koto ndó ñii tón toyóó tón kisin ní, kisa tachi? Ó'on, on sivi saá. ⁸ ¿Án ká'an ndó koto ndó ñii ta ta va'a ní tikoto ndixin? Ó'on,

chi nivi nakuíká na va'a ní tikoto ndíxin on vása ndóo na yuku yichí, nayó'o ndóo na ve'e ná'no ña livi ní. ⁹ ¿An nixa'an ndó xito ndó ñii taprofeta? Saá va, taJuan kúu ñii taprofeta ndino'o, ta ká'no ní ka chiño kisa ndivi taJuan noo chiño kisa ndivi inka naprofeta na nika'an ndoso to'on Ndios xina'á. ¹⁰ Ta kuiya niya'a ñii taprofeta nitaa ra to'on Ndios xa'a taJuan, to'on Ndios ña káchí saá:

Tayó'o kuu ta xíka chiño noo i, ta ti'ví i ra ko'on si'na ra noo taKá'no ta ti'ví i ñoyívi.

Ta ndasa va'a ra yichí ña ko'on taKá'no ta ti'ví i sakaku nivi ñoyívi,

saá nika'an Ndios xa'a taJuan xina'á.

¹¹ Ta nika'an tuku taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Ñandixa ká'an i xí'in ndó, on koó inka taprofeta ká'no ka noo taJuan, ta sakuchu nivi. Ta saá ni, taa ta niño ní ka yóo noo ndi'i inka nivi na náki'in yichí ña xá'nda chiño Ndios, ta tayó'o kúu ta ká'no ka noo taJuan —káchí taJesús xí'in na.

¹² Ta nika'an tuku ra saá xí'in na:

—Nda kivi kixá'á taJuan ká'an ndoso ra to'on Ndios tanda vitin, yóo nivi na chíkaa ndee ndiva'a ña sandi'i na xa'a yichí Ndios. ¹³ Yóo ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á, ta yóo to'on Ndios ña nitaa inka naprofeta. Ta ndi'i ñayó'o nika'an ña yu kúu ña koo nda xina'á tnda kivi kixá'á nika'an ndoso taJuan, taa ta sakuchu nivi. ¹⁴ To'on Ndios xina'á káchí ña ndí taprofeta Elías ndikó ra ñoyívi yó'o kivi ta'an ka kixaa ta ti'ví Ndios sakaku na ñoyívi yó'o. Xíni ñó'ó kundaa ini ndó ndí xa kundivi to'on yó'o, saá chi ndatán nixiyo taElías saá yóo taJuan, taa ta sakuchu nivi. ¹⁵ Ndi'i ndó'ó nivi na yóo so'o, xíni ñó'ó chíkaa so'o ndó ña ká'an i xí'in ndó —káchí taJesús xí'in na.

¹⁶ Ta nika'an tuku ra saá xí'in na:

—¿Ndasaá yóo nivi na ndóo ñoyívi yó'o vitin? Ndatán yóo naválí na sásiki noyá'vi, saá yóo na. Sava naválí ká'an na xí'in inká naválí tá'an na, ¹⁷ káchí na saá: “Tá tivi ndi música livi xá'a ndó, ta ni-xiin ndó kata xá'á ndó. Tá xíta ndi yaa ndá'ya ní ña xíta na noo ndúxun na nixi'i, ta ni-xiin ndó kuaku ndó”, káchí naválí. ¹⁸ Ndatán yóo naválí yó'o, saá yóo ndó, chi taJuan on vása ní-xixi va'a ra, ta nda ñii kivi on vása ní-xi'i ra vino, ta káchí ndó xá'a ra: “Tayó'o kómí ra níma ndiva'a.” ¹⁹ Ta yi'i, ta xixi ndi kixi noo Ndios, kixaa i ñoyívi yó'o, ta xixi va'a i, ta xi'i i vino, ta káchí ndó saá xá'a i: “Ta ndeé ní xixi ra, ta kuá'a ní xi'i ra. Ta kúsi ní ini ra xika ra xi'in na káya si'ún xá'a nagobierno, xi'in inká nivi na kánóo on vá'a to'on xá'a”, saá káchí ndó xá'a i. Ta ndi'i nivi na kómí ñandíchí Ndios, kúu na ké'é ñava'a, ta ñayó'o sáná'a ndi ñandíchí Ndios kúu ñanda —káchí taJesús xi'in na.

*Ñayó'o ká'an xá'a ñaño na on xii koni so'o
ña ká'an taJesús
(Lc. 10:13-15)*

²⁰ Ta saá kixá'á taJesús nika'an ndoso ra to'on yo'vi ña sáa ra noo ñaño noo ké'é ra kuá'a ní milagro xi'in nivi, saá chi ni-xiin na ndikó koo ini na ña sandakoo na ña on vá'a ké'é na. Nika'an ra xi'in nanivi ñoo yó'o, káchí ra saá:

²¹ —¿Ndá'ví ní ndó, nivi ñaño Corazín! ¿Ndá'ví ní ndó, nivi ñaño Betsaida! Chi vaxi ñii kivi ña xo'vi ní ndó. Saá chi kuiya xina'á tá ní xini ví ñaño Tiro xi'in ñaño Sidón milagro ña ké'é i xi'in ndó vitin, níkuu, ta nandikó ní ka ini nayó'o, ta nakundixin na tikoto ndayí noo, ta chikaa na yaa no'o siji na ña kúchuchú ní ini na xá'a kuachi na. ²² Ta ndixa ká'an i xi'in ndó, tonda ñii kivi ña kasa nani Ndios xá'a kuachi ndi'i na ñoyívi yó'o, ta kivi yó'o xo'vi ní ndó'ó, ñaño Corazín xi'in ñaño Betsaida. Ndeé ka yo'vi saxo'vi Ndios ndó'ó noo nivi na on vá'a na xindoo ñoo Tiro xi'in

ñoos Sidón. ²³ Ta ndó'ó, ñaño Capernaum, ¿án xáni s_in_i ndó kanóo va'a ní t_o'on ndó nda ñoyívi n_ino? ¿On vása! Ta ndá'ví ní ndó, chi Ndios ti'ví ra ndó'ó ko'on ndó n_ino, nda ndaya. Saá chi kuiya x_ina'á tá ní xini ví ñaño Sodom milagro ña ké'é i xí'in ndó vitin, ta ñaño Sodom on ndi'i xa'a na, níkuu. ²⁴ Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, t_onda ñii k_ivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i n_ivi ñoyívi yó'o, ta k_ivi yó'o xo'vi ní ndó'ó, ñaño Capernaum. Ndeé ka yo'vi saxo'vi Ndios ndó'ó noo n_ivi na on vá'a na x_indo ñoo Sodom —káchí taJesús.

*Ñayó'o ká'an, ná kixi n_ivi nakindée na noo taJesús
(Lc. 10:21-22)*

²⁵ Ta saá taJesús n_ika'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yivá i, k_isa ká'no i yó'ó. Yó'ó kúu taKá'no ta xá'nda chiño noo ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ña yóo ñoyívi n_ino. K_isa ká'no i yó'ó chi xa saná'a ún nayó'o, na n_ino ini kúu na, ta kúnda ini na ñava'a xa'a ún. Ta chise'é ún ñava'a yó'o noo ink_a n_ivi na naní nandíchí, xí'in na naní na ká'vi ta ti'va ní yóo ñoyívi yó'o, ²⁶ chi saá káchí ini ún ke'é ún xí'in ndi'i n_ivi, Tata —káchí taJesús xí'in Ndios.

²⁷ Ta tuku n_ika'an taJesús xí'in n_ivi, káchí ra saá:

—Yivá i Ndios taxi ra ndi'i ñava'a nda'a i. Nda ñii n_ivi on vása x_in_i na ini y_i'i, ta ta kúu Sa'ya Ndios, ta ñii laá m_ii Ndios kúu ta x_in_i va'a ini y_i'i. Ta nda ñii n_ivi on vása x_in_i na ini Yivá i Ndios, ta ñii laá y_i'i, ta ta kúu Sa'ya ra, kúu ta x_in_i ini ra, ta n_ivi na nakaxin i taxi i kon_i na ini ra. ²⁸ Ndi'i ndó'ó n_ivi na xa kúnaa ní noo ndi'i chiño, ta veé ní ndíso ndó, na'a ndó noo i, ta y_i'i taxi i ña nakindée ndó. ²⁹ Nakuiso ndó xí'in i ña ndíso i ta kasa chiño ndó xí'in i, ta kandixa ini ndó y_i'i, ta sakuá'á ndó yich_i i, chi ta ta yaa ini ta ndá'ví ini kúu i, ta saá naní'i ndó ña koo va'a ini ndó, ta nakindée níma ndó. ³⁰ Saá chi ña nakuiso ndó xí'in i ta

ña kasa chiño ndó xí'in i, on vása yo'vi ní ña, ta ni on vása veé ní chiño yó'o —káchí taJesús xí'in ñivi.

12

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kómí ra ndayí ka'nda chiño ra xa'a kivi yii ña nákindée najudío

(Mr. 2:23-28; Lc. 6:1-5)

¹ Nii kivi yii ña nákindée najudío, ta taJesús xí'in naxíka xí'in ra kuá'an na yá'a na ma'ño noo yoo yita trigo. Ta naxíka xí'in taJesús kixá'á na xí'i ní na soko, ta saá xa'nda na yoko ta kindaa na soo trigo, ta xaxi na trigo. ² Ta xini nafariseo ña ke'é nayó'o, ta nika'an na saá xí'in taJesús:

—Naxíka xí'in ún ñiya'a ndoso na ndayí Ndios chi xa'nda na trigo, ta on vá'a kasa chiño yó kivi yii ña nákindée yó, káchí ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés xina'á.

³ Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—¿An on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios noo ká'an ña xa'a xii síkuá yó tarey David xí'in natá'an ra, kivi nixi'i ní na soko? ⁴ Saá chí kuiya xina'á ñiki'vi nayó'o ini ve'e Ndios, ta xixi na sita va'a ñayii vará on sivi sutu xikuu na. Ta káchí ndayí Ndios saá: “Ndasaa sutu kuiti kúchiño kuxu sita va'a ñayii.” ⁵ Ta xa ka'vi ndó ndayí Ndios ña ká'an on kivi kasa chiño yó kivi yii ña nákindée yó. Ta nasutu kisa ndivi na chiño ve'e ño'o ká'no kivi yii ña nákindée yó, ta on koó kuachi ndiso na xa'a ñayó'o. ⁶ Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, yi'i kúu ta ta kómí ní ka ndayí noo ve'e ño'o ká'no. ⁷ To'on Ndios káchí ña saá: “Kóni i ña kundá'ví ini ndó koni ndó inká ñivi, ta ke'é ndó ñava'a xí'in na. Tá on xijin ndó kundá'ví ini ndó koni ndó nayó'o, ta saá on vása kusii ini i ña sóko ndó nda'a i”, káchí Ndios. Tá va'a ná kundaa ini ndó to'on yó'o, níkuu, ta saá on chikaá kuachi ini ndó koni ndó ñivi na on koó kuachi kómí. ⁸ Yi'i, ta ta

kixi noo Ndios, kómí i ndayí ka'an i yukía va'a ke'é yó kivi yii ña nákindée yó —káchí taJesús xí'in nafariseo.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra
ñii taa ta yichí nda'a*

(Mr. 3:1-6; Lc. 6:6-11)

⁹ Ta kee taJesús kua'an ra, ta niki'vi ra ve'e ño'o sinagoga. ¹⁰ Ta yóo ñii taa, ta yichí nda'a kúu ra, ta on vása kánda ña. Ta ndóo nafariseo xíto na yu kúu ñii ña on vá'a ke'é taJesús, ña kuchiño chikaá na kuachi sata ra. Ta saá ninda'ka to'on na ra:

—¿Yukía káchí ndayí Ndios ña kándixa yó? ¿Án kuchiño sanda'a yó nivi kivi yii ña nákindée yó?

¹¹ Ta ndakuin taJesús, nika'an ra xí'in na:

—Tá ñii ndó'o kómí ndó ñii ndikachi sana ndó, ta náka va rí ñii yavi kónó kivi yii ña nákindée yó, ta, ¿yukía ke'é ndó? ¿Án on ko'on ndó tava ndó kití sana ndó tí nakava? ¹² Ta kua'a ní ka ndaya'ví ñii taa noo ñii kití sana yó! Ta ndixa ñava'a kúu ña ke'é yó chiño va'a kivi yii ña nákindée yó.

¹³ Ta saá nika'an taJesús xí'in taa ta yichí nda'a:

—Sanakaá ún nda'a ún vitin —káchí ra.

Ta tayó'o sanakaá ra nda'a ra, ta nduva'a ña. Ndátán yóo inka nda'a ra ña va'a, saá kindoo ña. ¹⁴ Ta kee nafariseo kua'an na, ta kixá'a na ká'an na xí'in tá'an na ndasaá koo ka'ni na taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a ña nita ñii taprofeta xa'a taJesús

¹⁵ Ta taJesús xini ra yukía xáni ini nafariseo, ta keta ra ve'e ño'o sinagoga ta kua'an ra. Ta kua'a ní nivi xikundikon na sata ra, ta saá sanda'a ra ndi'i na ndeé ndó'o. ¹⁶ Ta nika'an ra xí'in na:

—On ka'an ndó xí'in nda ñii nivi xa'a ña ké'é i.

¹⁷ Ñayó'o nika'an ra, ta saá kundivi to'on ña nika'an Ndios xí'in taprofeta Isaías xina'á. Ta to'on yó'o nĩtaa taIsaías ña nika'an Ndios xa'a taa ta ti'ví ra sakaku nivi ñoyívi yó'o, káchí ña saá:

¹⁸ Yó'o yó'o taa ta nakaxin i ña kasa chiño ra ñoo i, ta kí'vi ní ini i xíni i ra, ta kúsii ní ini i xíni i ra. Ta nataxi i Níma i ini ra, ta saá ka'an ndoso ra ñandaá xí'in ndi'i nivi.

¹⁹ On ñaa ra, ta ni on kutee ra, ta on nda'yi ndaa ra xí'in nda ñii nivi.

Ta on nda'yi ra ko'on ra yichi ña koni so'o nivi.

²⁰ Ndatán yóo ñii taa ta on vása ka'no ka ñii tón tamá tá'nó chi tón xa tá'nó kúu nó, saá yóo taa ta nakaxin i, ta ndatán yóo ñii taa ta on vása nda'va ka ñii tímá tón xa kána ñi'ma yi'va, saá yóo taa ta nakaxin i, chi ta kundá'ví ini kuu ra koni ra nivi nandá'ví na vitá ini, na on kivi chindeé xí'in mii, anda kundeé ra ñoo ndi'i ña on vá'a ta chinóo síkón ra ñava'a ñandaá.

²¹ Ta ndi'i nivi na ñoyívi yó'o xí'in ndino'o níma na kundati na ra ña ke'é ra ñava'a ta sakaku ra na, káchí Ndios, nĩtaa taIsaías xina'á.

Ñayó'o ká'an, nivi nika'an na xa'a taJesús kómí ra ndee ñanímá ndiva'a

(Mr. 3:19-30; Lc. 11:14-23; 12:10)

²² Ta nivi kua'an na ña kua'an ñii taa ta kómí níma ndiva'a xí'in na ñoo taJesús, ta kixaa na ñoo yóo ra. Taa ta ndeé ndó'o yó'o kúu ra takuáá ta ñí'í ra, ta taJesús sanda'a ña'á ra, ta saá kúchiño nakoto ra ta naka'an ra. ²³ Ta ndi'i nivi na ndóo yó'o naka'nda ní ini na xíni na ña ke'é taJesús, ta nika'an na, káchí na saá:

—¿Án tayó'o kúu tasa'ya ñani síkuá taDavid, ta ndáti yó ti'ví Ndios kixaa?

²⁴ Ta xini so'lo nafariseo ña nika'an nivi yó'o, ta saá nika'an tá'an na:

—Xí'in ndee ñaBeelzebú,* ña kúu ñaká'no ñoo ndi'i níma ndiva'a, táva tayó'o níma ndiva'a —káchí na.

²⁵ Ta taJesús xini ra ndi'i ña xáni ini nafariseo, ta nika'an ra saá xí'in na:

—Tá yóo ñii ñoo, ta on vása yóo yu'ú nivi, ta nata'vi tá'an na, ta kixá'á na káni tá'an na xí'in natá'an na, ta kama ní ndi'i xa'a ñoo yó'o. Tá yóo ñii ve'e ñoo nata'vi tá'an na, ta káni tá'an na, ta ndi'i xa'a nivi ve'e yó'o.

²⁶ Tá ñaníma ndiva'a ká'no Satanás nátava ña ini nivi níma ndiva'a tá'an ña, níkúu, ta saá nata'vi tá'an ñandiva'a ta káni tá'an ña xí'in tá'an ña, ta yachi ní ndi'i xa'a yichi ña. ²⁷ Miji ndó ká'an ndó ndí xí'in ndee ñaníma ndiva'a ká'no táva i ñandiva'a. Tá ndixa saá xáni ini ndó, ta na ndíkon sata ndó na táva ñandiva'a, ¿míchí vaxi ndee nayó'o táva na ñandiva'a? Na ndíkon sata ndó kachí na on sivi ndee ñaníma ndiva'a ká'no kúu ña kómí na kivi tava na ñandiva'a. Ta saá kixaa ñii kivi na ndíkon sata miji ndó yó'o kuu na kasa nani xa'a kuachi ndíso ndó chi ñavatá ká'an ndó xa'a i. ²⁸ Ta yi'i, kómí i ndee Níma Ndios ña tava i níma ndiva'a, ta ña ké'é i yó'o káchí ña saá: vitin kixaa kivi ña kixá'á xá'nda chiño Ndios ñoo nivi ñoyívi yó'o.

²⁹ 'Ta yóo ñii taa ndeé ní ndaku, ta nivi on kúchiño ki'vi na ve'e ra ña kindaa na ñakuiká kómí ra. Si'na xini ñó'ó kátón na ra, ta saá kuchiño ki'vi na kindaa na ndi'i ñakuiká kómí ra. Ndátán yóo taa ndeé ní ndaku yó'o, saá yóo ñaníma ndiva'a ká'no.

³⁰ 'Ndi'i nivi na on vása yóo yu'ú xí'in i, nayó'o kúu na on xii koni na yi'i. Ta ndi'i nivi na on vása chíndeé yi'i nakaya na nivi ña kundikon na yichi Ndios, nayó'o kúu na sakuita ní'nó nivi ña on kundikon na yichi Ndios.

* 12:24 Inka kivi naní Satanás kúu Beelzebú.

³¹ 'Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a ndi'i ña on vá'a ké'é nivi, ta kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a ndi'i to'on ña ká'an ndiva'a na xí'in Ndios. Ta ndi'i nivi na ká'an ndiva'a xí'in Níma Ndios,† ta Ndios on kasa ká'no ini ra xa'a nivi yó'o. ³² Ta nivi na ká'an ndiva'a xí'in yi'i, ta ta kixi noo Ndios, ta Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a na. Ta nivi na ká'an ndiva'a xí'in Níma Ndios, ta Ndios on kasa ká'no ini ra xa'a nayó'o vitin, ni ndi'i saá kuiya ña vaxi —káchí taJesús xí'in na.

*Ñayó'o ká'an, ndatán yoo níma nivi,
saá yoo to'on ña ká'an na
(Lc. 6:43-45)*

³³ Ta tuku nika'an taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Tá yoo yiton tón va'a, ta saá koon kui'i tí va'a nda'a nó. Tá yoo yiton tón on vá'a, ta saá koon kui'i tí on vá'a nda'a nó. Tá xíto ndoso ndó kui'i tí yoo nda'a yiton, ta saá kundaa ini ndó án tón va'a kúu nó, án tón on vá'a kúu nó. Ndatán yoo yiton, saá yoo nivi. ³⁴ Ta ndó'ó, ká'an i xí'in ndó, jsa'ya koo xati kúu ndó! Chi mii ndó kúu nivi na on vá'a, ta ñakán on kúchiño ka'an ndó to'on va'a. Ndatán yoo níma nivi, saá yoo to'on ña ká'an na. ³⁵ Nivi na kómí níma va'a, ká'an na to'on va'a. Ta nivi na kómí níma on vá'a, ká'an na to'on on vá'a. ³⁶ Ta ká'an i xí'in ndó, kixaa ñii kivi ña kasa nani Ndios xa'a ndi'i nivi ñoyívi yó'o, ta koni ñó'ó ndi'i nivi taxi na kuenda xa'a ndi'i to'on ña on vá'a nika'an na. ³⁷ Chi xa'a to'on mii ndó ña nika'an ndó, Ndios kasa nani ra xa'a ndó'ó, ta saá ka'an ra án kundoo ndó xí'in ra, án ko'on ndó ndaya —káchí taJesús xí'in na.

† 12:31 Ñii to'on ña ká'an ndiva'a xí'in Níma Ndios kúu ña ká'an nivi ndi ndee ña kisa ndivi chiño va'a kúu ndee ña vaxi noo níma ndiva'a ká'no.

*Ñayó'o ká'an xa'a nivi kivi ndukú na
ñii milagro ñoo taJesús*

(Mr. 8:12; Lc. 11:29-32)

³⁸ Ta sava nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios nika'an na xí'in taJesús, káchí na saá:

—Tata maestro, kóni ndi ña ke'é ún ñii milagro ñoo ndi.

³⁹ Ta ndakuijn taJesús:

—¡Nivi na ndiva'a ní ini, na on vása kándixa Ndios kúu ndó'ó! Saá chi ndúkú ndó ñii milagro ñoo i ña kandixa ndó ndí taa ta kixi ñoo Ndios kúu i. Ta on ke'é i inka milagro ña koto ndó, chi va'a ka xini ñó'ó kundaa ini ndó ña nindo'o taprofeta Jonás kuiya xina'á. ⁴⁰ Ta taJonás xinakaa ra unj ndiví, ta unj ñoo tixin títiaká ká'no. Ta saá yí'i, taa ta kixi ñoo Ndios, kunakaa i unj ndiví, ta unj ñoo tixin ño'o. ⁴¹ Tá kixaa kivi kasa nani Ndios xa'a nivi ñoyívi yó'o, ta ñaño Nínive chikaa na kuachi sata ndó'ó na táku vitin. Saá chi xini so'o na ña nika'an taJonás xí'in na, ta nandikó ini na ta kandixa na Ndios. Ta yí'i, taa ta yóo xí'in ndó vitin, kúu ñii taká'no ka ñoo taJonás, ta on xijn ndó konj so'o ndó ña ká'an i. ⁴² Tá kixaa kivi kasa nani Ndios xa'a nivi ñoyívi yó'o, ta saá tuku ñii ñáreina, ña nixa'nda chiño ñoo ñoo naní Sabá xina'á, chikaa ña kuachi sata ndó'ó na táku vitin. Chi ñáreina yó'o xíká ní nixa'an ña xini so'o ña to'on ña nika'an tarey Salomón, chi ta ndíchí ní sinj xikuu ra. Ta yí'i, taa ta yóo xí'in ndó vitin, kúu ñii taká'no ka ñoo taSalomón, ta on xijn ndó konj so'o ndó to'on ña ká'an i —káchí taJesús xí'in na.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi saná'a ra xa'a nima ndiva'a
(Lc. 11:24-26)*

⁴³ Ta tuku nika'an taJesús xí'in na:

—Tá ñii nima ndiva'a sáña ña ñii taa, ta saá kuá'an ña ñoo yukú yichí ña nandukú ña ñoo nakindée ña. Tá on vása nání'i ña ñoo nakindée ña, ⁴⁴ ta xáni ini ña saá:

“Ndikó yó ndi'vi yó ini taa noo kee yó vaxi yó”, káchí ña. Ta ndíkó ña, náxaa ña noo yóo taa noo kee ña, ta nákoto ña vichí ini ra. Ndatán yóo ñii ve'e ñiti'ví ta ndasa livi na, saá yóo ini taa yó'o. ⁴⁵ Ta ndíkó níma ndiva'a kua'an ña, ta nándukú ña inka níma ndiva'a, ta nání'i ña uxá níma ña ndiva'a ní ka noo mji ña. Ta ndíkó koo ña, ta kua'an uxá níma ndiva'a yó'o xí'in ña, ta kixaa ndi'i ña nakoo ña ini taa yó'o. Ta saá xó'vi ní ka ra vitin noo ña si'na. Saá kundo'o ndó'o na ndóo ñoyívi yó'o vitin tá on xiin ndó koni so'o ndó to'on i —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a kivi kixaa si'í taJesús xí'in ñani ra

(Mr. 3:31-35; Lc. 8:19-21)

⁴⁶ Tá ká'an ka taJesús xí'in ñivi, ta saá kixaa si'í ra xí'in nañani ra, ta yíta na ke'e noo yóo ra, ta kóni na ká'an na xí'in ra. ⁴⁷ Ta ñii taa ndato'on ra xí'in taJesús:

—Tata, si'í ún xí'in nañani ún yíta na ke'e, ta kóni na ká'an na xí'in ún —káchí ra.

⁴⁸ Ta ndakuiin taJesús, ñika'an ra xí'in tayó'o:

—¿Yu kúu si'í i? ¿Ta yu kúu nañani i?

⁴⁹ Ta saná'a nda'a ra naxíka xí'in ra, ta ñika'an ra, káchí ra saá:

—Yó'o ndóo si'í i xí'in nañani i. ⁵⁰ Chi ñivi na kisa ndivi ña kóni Yivá i Ndios, ta yóo ñoyívi ñino, nayó'o kúu ñani i xí'in kiva i xí'in si'í i —káchí taJesús.

13

Cuento yó'o ndato'on xa'a ta chí'i ndikij trigo

(Mr. 4:1-9; Lc. 8:4-8)

¹ Ta mji kivi yó'o keta taJesús ñii ve'e ta kua'an ra, ta nixaa ra xikoo ra yu'u miji. ² Ta kixaa kua'a ní ñivi noo ra, ta saá ndaa ra ñii tón barco ta xikoo ra sata tón barco noo miji, ta ndi'i ñivi yó'o yíta na yu'u takuí. ³ Ta kixá'a

ra ndátò'on ra kuà'a ní cuento ña saná'a ra na, ta káchí ra saá xí'in na:

—Saá ndò'o ñii taa ta chí'i ndikìn trigo. ⁴ Ta kixá'a ra xíta ní'nó ra ndikìn trigo ña chí'i ra ño ño'o. Ta sava ña ñikoyo yichi, ta kixaa tísaa ta xaxi rí ña. ⁵ Sava ndikìn ñikoyo ño yásín ní ño'o sata yuu, ta ndikìn yó'o kama ní ñinduta ña, chi on vása kuíkon ño ño'o yó'o. ⁶ Ta keta ño'o ta ñiyichi ña, ta ndi'i xa'a ña, saá chi ñi-kee kónó tio'o ña. ⁷ Ta sava ña ñikoyo ma'ño tón ñiño, ta ñinduta ña, ta ñi-kuchiño kua'no ña, saá chi xa'no tón ñiño yó'o ta xa'ni nduta nó ña. ⁸ Ta sava ndikìn ñikoyo ño ño'o va'a ña kuíkon. Ta ñinduta ña, ta xa'no ña, ta kuà'a ní ñixiyo ndikìn yita yó'o. Sava yita taxi ña ñii ciento ndikìn, sava yita taxi ña unì siko ndikìn, ta sava yita taxi ña oko uxu ndikìn. ⁹ Ndi'i ndó'ó ñivi na yóo so'o, xíni ñó'ó chikaa so'o ndó ña ká'an i xí'in ndó —káchí tajesús xí'in na.

*Ñayó'o ká'an ndachun tajesús saná'a ra ñivi xí'in cuento
(Mr. 4:10-12; Lc. 8:9-10)*

¹⁰ Ta kixaa naxíka xí'in ra ño ra, ta ñindaqa to'on na ra:

—¿Ndachun xí'in cuento saná'a ún ñivi?

¹¹ Ta ndakuijn ra, ñika'an ra xí'in na:

—Ta ndó'ó, kúndaq ini ndó to'on ña ñó'o se'é ña yo'vi ní ña ká'an xa'a yichi ño xa'nda chiño Ndios, chi saá taxi Ndios nda'a ndó. Ta inká ñivi kuiti xíni so'o na to'on yó'o, ta on vása kúndaq va'a ini na yukía káchí ña. ¹² Ta ñivi na kúndaq ini to'on ká'an i, ta Ndios taxi ra ña kúndaq va'a ka ini na ña, ta ñivi na on xijn kúndaq ini to'on ña ká'an i, ta ña lo'o to'on xíni so'o na ta sandañó'ó na ndi'i ña. ¹³ Xa'a ñayó'o kúu ña saná'a i ñivi xí'in cuento: Vará xíto na, ta on vása xíni na ñandaq. Vará xíni so'o na, ta on vása chikaa so'o na, ni on vása kúndaq ini na ña ndátò'on i. ¹⁴ Ta

saá kása ndivi na to'on ña ñitaa taprofeta Isaías xina'á, ña káchí: Ndios káchí ra saá:

“Vará xini so'o ní na, ta nda ñii kivi on kundaa ini na ña xini so'o na.

Vará xito ní na, ta nda ñii kivi on kundaa ini na yukia xito na.

¹⁵ Ta nima ñivi yó'o xa kutá'yá yuu ña.

Ta nákasi kútu na so'o na,
ta nákasi na nduchú noo na,
chi on xiin na koto na,
ni on xiin na koni so'o na.

Ña ké'é na saá kúu ña on xiin na kundaa ini na ñandaa,
ni on xiin na ndikó na kixi na noo i ña sanda'a i na”,
káchí Ndios, káchí taprofeta xina'á.

¹⁶ Ta mji ndó, nákaa ñasii nima ndó chi xito ndó ñava'a ké'é i, ta xini so'o ndó ña ká'an i xí'in ndó. ¹⁷ Ndixa ká'an i xí'in ndó, kuiya xina'á ñixiyo kua'a ní naprofeta xí'in inka ñivi na ñixika ndakú noo Ndios, ta ndi'i nayó'o kutoo na koto na ña xito ndó vitin, ta ñi-kuchiño na, ta kutoo na koni so'o na ña xini so'o ndó vitin, ta ñi-kuchiño na —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

*Ñayó'o ká'an ta Jesús nándaxin ra cuento
xa'a taa chí'i ndikin trigo*

(Mr. 4:13-20; Lc. 8:11-15)

¹⁸ Ta tuku ñika'an ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Ta vitin koni so'o ndó yukia káchí cuento xa'a ta chí'i ndikin trigo. ¹⁹ Nδικin ña ñikoyo yichi ndátó'on ña xa'a ñivi na xini so'o xa'a yichi noo xá'nda chiño Ndios, ta nayó'o on vása kúndaa ini na, ta saá vaxi ñandiva'a ká'no ta táva ña to'on Ndios ña xini so'o na. ²⁰ Ta ndikin ña ñikoyo noo yuu ndátó'on ña xa'a ñivi na xini so'o to'on Ndios, ta xandikon náki'in va'a na ña, ta kúsii ní ini na. ²¹ Ta yá'a ñii káni lo'o, tá kixá'a vaxi ña xó'vi na, án inka ñivi on xiin ka na koni ña'á na xa'a ña kándixa na to'on

Ndios, ta nayó'o xandikōn sándakoo na yichī Ndios, ta on xiin ka na kandixa na, saá chi on ta'an chikaá va'a ini na to'on Ndios. ²² Ta ndikīn ña nikoyo noo tón ñiño ndátō'on ña xa'a nivi na xini so'o to'on Ndios. Ta saá chiño yóo ñoyívi yó'o sándi'i ní ini na, ta kixá'á na kisa chiño na ña kukomí na kuá'a ní ñakuíká ñoyívi yó'o, ta saá on xiin ka na kutaku na ndatán ká'an to'on Ndios. ²³ Ta ndikīn ña nikoyo ño'o va'a ña kuikon ndátō'on ña xa'a nivi na xini so'o to'on Ndios, ta kándixa ini na ña. Nayó'o kúu na kúndeé nduu nivi na va'a ini ta ke'é na kuá'a ní ñava'a noo Ndios. Ndatán yóo ñii ndikīn ña táxi oko uxu ndikīn, ta inkā ndikīn ña táxi unī siko ndikīn, ta inkā ndikīn ña táxi ñii ciento ndikīn, saá yóo nivi na kándixa ndino'o ini to'on Ndios —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Cuento yó'o ndátō'on ña xa'a yita trigo xí'in ku'u na'á

²⁴ Ta ndátō'on taJesús inkā cuento ña saná'a ra nivi, káchí ra saá:

—Ndatán yóo ñii ta ch'i ra ndikīn trigo, saá yóo yichī noo xá'nda chiño Ndios. ²⁵ Kivi kisin ta ch'i trigo ta kisin ndi'i ta kisa chiño noo ra, ta kixaa ñii ta ta saa ini xini ña'á, ta ch'i ra ndikīn ku'u na'á noo ño'o noo xa ch'i na ndikīn trigo, ta saá keta ra kua'an ra. ²⁶ Ta ninduta trigo ta xa'no ña, ta kixaa kivi kána yoko ña, ta saá xini nivi ndi ku'u na'á xá'no ña ma'ño yita trigo. ²⁷ Ta na kisa chiño noo ta ta ch'i trigo kixaa na noo ra, ta nika'an na xí'in ra: “Tata, ¿án on vása kuiti ní-chi'i ún ndikīn trigo? Ta vitin yóo kuá'a ní ku'u na'á xí'in trigo. ¿Míchí kixi ña?”, káchí na. ²⁸ Ta ndakuijn ta ch'i trigo: “Ñii ta ta saa ini xini yi'i kixi ra ch'i ra ku'u na'á.” Ta na kisa chiño noo ra nindaka to'on na ra: “¿Án kóni ún to'on ndi ndi'i ku'u na'á?” ²⁹ Ta ndakuijn ra, káchí ra saá: “Ó'on, on to'on ndó ku'u na'á koto to'on ndó trigo xí'in ña. ³⁰ Va'a ná taxi yó kua'no xí'in tá'an ña anda kivi ka'nda yó ña. Ta kivi ta'nda ña ta

ka'an i xí'in na xá'nda, kachí i saá: Ka'nda ndi'i ndó ña, ta tava sín ndó trigo, ta ki'in ndó ku'u na'á, ta katón nomi ndó ña ta ko'on ña koko ña; ta saá taan va'a ndó ndikin trigo yaka ve'e i", kachí ta ta chí'i trigo xí'in na kisa chiño noo ra —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

Cuento yó'o ndátō'on xá'a ndikin mostaza

(Mr. 4:30-32; Lc. 13:18-19)

³¹ Ta ndátō'on ta Jesús inka cuento ña saná'a ra ñivi, káchí ra saá xí'in na:

—Ndátán yóo ñii ndikin mostaza ña chí'i ñii ta ño'o ra, saá yóo yichí noo xá'nda chiño Ndios. ³² Ta ndikin mostaza kúu ña válí ní ka noo ndi'i ndikin yóo ñoyívi yó'o, ta kivi ndúta ña ta ndúu ña ña ká'no ní ka noo ndi'i inka ñatata chí'i ñivi. Kivi xa'no ña, ta nduu ña ñii tón yiton ká'no, ta kíxaa tísaa kisa va'a rí taká rí nda'a nó.

Cuento yó'o ndátō'on xá'a levadura

(Lc. 13:20-21)

³³ Ta tuku ndátō'on ta Jesús inka cuento, káchí ra saá:

—Ndátán yóo levadura ña nasaka ñivi xí'in yuxan sita va'a, saá yóo yichí ña xá'nda chiño Ndios. Vará lo'o ní levadura nasaka ñivi xí'in uní ko'ndo ná'no yuxan harina, ta kündeé ña sanaño ña ndi'i yuxan yó'o.

Ñayó'o ká'an ndachun sáná'a ta Jesús ñivi xí'in cuento

(Mr. 4:33-34)

³⁴ Ta kivi níka'an ta Jesús xí'in ñivi, ta ndasaá kuiti xí'in cuento saná'a ra na; on vása ní-saná'a ra nayó'o xí'in inka noo to'on. ³⁵ Saá kisa ndivi ra to'on Ndios ña ñitaa ñii taprofeta xina'á, ña káchí saá:

Ka'an i xí'in ñivi xí'in cuento;

ta ndátō'on i xí'in na xa'a to'on ña nixiyo se'é nda kivi kisa va'a i ñoyívi yó'o tanda kivi vitin,

káchí Ndios, ñitaa taprofeta xina'á.

Ñayó'o ká'an ta Jesús nándaxin ra cuento xa'a yita trigo xí'in ku'u na'a

³⁶ Ta nindayi ta Jesús nivi, ta niki'vi ra ve'e. Ta kixaa yatin naxíka xí'in ra noo ra, ta nika'an na xí'in ra:

—Nandaxin ún noo ndi yukía kóni kachí cuento xa'a ku'u na'a xí'in yita trigo.

³⁷ Ta ndakuijn ra, káchí ra saá xí'in na:

—Taa ta chi'i ndikin trigo kúu yi'i, taa ta kixi noo Ndios.

³⁸ Ta ño'o noo chi'i ra kúu ñoyívi yó'o, ta ndikin trigo kúu nivi na ku'a'an yichi Ndios. Ta ku'u na'a kúu nivi na ndíkon yichi ñanímā ndiva'a. ³⁹ Ta taa ta sáa ini ta chi'i ku'u na'a kúu ñanímā ndiva'a ká'no. Ta kivi ña ka'nda na trigo xí'in ku'u na'a kúu kivi sondí'í ñoyívi yó'o, ta na ka'nda kúu naángel. ⁴⁰ Ndatán náto'on nivi ku'u na'a noo ño'o chi'i na, ta ka'mi na ku'u na'a yó'o noo xíxi ño'o, saá ke'é naángel kivi sondí'í ñoyívi yó'o. ⁴¹ Yi'i, taa ta kixi noo Ndios, ti'ví i naángel ko'on na tava na ndi'i nivi na chú'u inkā nivi ke'é na ña on vá'a, ta tava na ndi'i nivi na ke'é ña on vá'a. ⁴² Ta taan na nivi yó'o noo ndeé ní xíxi ño'o, noo kuaku ní na ta xo'vi ní na. ⁴³ Ta ndi'i nivi na kisa ndivi ña kóni Ndios kundoo na noo xá'nda chiño Yivá yó Ndios, ta ndatán yóo ña ye'e ño'o, saá naye'e nivi yó'o. Ndi'i nivi na yóo so'o, xíni ñó'ó chikaa so'o na ña ká'an i xí'in na —káchí ta Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

Cuento yó'o ndátō'on xa'a ñakuiká ña yóo se'é

⁴⁴ Ta tuku ndátō'on ta Jesús ñii cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá xí'in na:

—Ñii ñakuiká yóo se'é tixin ño'o, ta ñii taa naní'i ra ña, ta kúsi ní ini ra, ta tuku chikaa se'é ra ña, ta nixa'an ra ñisikó ndi'i ra ña kómí ra, ta saá ndikó ra sata ra ño'o yó'o noo chikaa se'é ra ñakuiká. Ndatán yóo ñakuiká yó'o, saá yóo yichi noo xá'nda chiño Ndios.

Cuento yó'o ndátō'on xa'a yuu livi

⁴⁵ Ta ndato'on taJesús inka cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Ñii taa ta síkó ña'a ndúkú ra yuu livi ní ña ndáya'ví ní naní ña perla. ⁴⁶ Ta naní'i ra ñii yuu livi ña ndáya'ví ní, ta nixa'an ra nisikó ndi'i ra ña kómí ra, ta saá ndikó ra sata ra yuu livi yó'o. Ndatán yóo yuu livi ña ndáya'ví ní, saá yóo yichí ña xá'nda chiño Ndios.

Cuento yó'o ndato'on xq'a ñono ña táva na tiaká

⁴⁷ Ta ndato'on taJesús inka cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Ndatán yóo ñii ñono ña chíkaa na ini mīni, ta kuá'a ní noo tiaká táva na, saá yóo yichí ña xá'nda chiño Ndios.

⁴⁸ Tá chútú ñono, ta násita na ña yu'u takuí. Ta saá nákaixin na ndi'i tiaká tí va'a ta táan na rí ini chikiva, ta xáta na tí on vá'a. ⁴⁹ Saá kundo'o nivi kivi sondí'í ñoyívi yó'o: ta kixaa naángel ta nata'ví na nivi na va'a xí'in na on vá'a, ⁵⁰ ta na on vá'a kuita na ko'on na noo xixi ño'o ndi'i saá kivi, noo kuaku ní na ta xo'vi ní na.

Ñayó'o ká'an taJesús xq'a ñakuiká xqá xí'in ñakuiká yatá

⁵¹ Ta taJesús nindaqa to'on ra naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—¿Án kúndaqa ini ndó ndi'i ña nika'an i xí'in ndó?

—Kúndaqa va'a ini ndi, Tata —káchí na.

⁵² Ta nika'an taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Ndi'i na sáná'a ndayí Ndios ña nitaa taMoisés ta ndikon na yichí noo xá'nda chiño Ndios, ta ndatán yóo ñii taa xí'in ve'e ra noo ño'o ñakuiká yatá xí'in ñakuiká xaá, saá yóo nayó'o. Ta saá kúchiño na koni ño'ó na ñakuiká xaá xí'in ñakuiká yatá —káchí ra.

*Ñayó'o ká'an xq'a taJesús kivi nixiyo ra ñoo Nazaret
(Mr. 6:1-6; Lc. 4:16-30)*

⁵³ Ta ndi'i ndato'on taJesús cuento ña sáná'a ra na, ta kee ra kuá'an ra. ⁵⁴ Ta naxaa ra ñoo mii ra, ta kixá'á ra sáná'a ra nivi ve'e ño'o sinagoga. Ta naka'nda ní ini na, ta káchí na xí'in tá'an na saá:

—¿Míkía sakuá'á tayó'o ndi'i ña xini ní ra? ¿Míkía kee ndee ña ké'é ra milagro xí'in nivi? ⁵⁵ ¿Án on sivi tayó'o kúu sa'ya tacarpintero? ¿Án on sivi sí'í tayó'o kúu ñá naní María? ¿Án on sivi ñani taJacobó, taJosé, taSimón xí'in taJudas kúu ra? ⁵⁶ ¿Án on ndixa ndóo kiva ra ñoo yó yó'o? ¿Míkía kixi ña xini ní tayó'o? —káchí na.

⁵⁷ Ta ni-xiin na koni so'o na ña ká'an ra. Ta nika'an taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o kisa to'ó na taprofeta, ta ñaño mii ra xí'in nave'e mii ra on xiin na kasa to'ó na ra —káchí ra.

⁵⁸ Ta saá on váa ní-ke'é ra kuá'a ní milagro xí'in na, chi ni-xiin na kandixa na ra.

14

Ñayó'o ká'an xa'a ña nixi'i taJuan, ta sakuchu nivi
(Mr. 6:14-29; Lc. 9:7-9)

¹ Ta kivi yó'o tarey Herodes, ta xá'nda chiño noo ñaño estado Galilea, xini so'o ra ndi'i ñava'a ña ke'é taJesús, ² ta nika'an ra xí'in na kisa chiño noo ra:

—TaJesús yó'o kúu taJuan, ta sakuchu nivi, ta nixi'i ra ta vitin natakú ra, ñakán kómí ra ndee ké'é ra ndi'i milagro yó'o vitin —káchí tarey.

³⁻⁴ Nika'an taHerodes to'on yó'o chi xáni sini ra xa'a ña on vá'a ké'é ra xí'in taJuan. Chi taJuan nika'an ra kuá'a ní yichi xí'in taHerodes, káchí ra saá:

—Ndayí Ndios ña nitaa taMoisés káchí ña, on koó yichi naki'in ún ñásí'í ñani ún koo ñá xí'in ún —káchí ra.

Saá chi taHerodes xa n̄tonda'a ra xí'in ñáHerodías ñásí'í taFelipe ta kúu ñani m̄i ra. Ta taHerodes, xa'a ña sakus̄i ra ini ñásí'í ra yó'o, xa'nda chiño ra ño natropa ña tiin na taJuan, ta katón na ra ta ch̄ikāa na ra ini ve'e k̄aa.

⁵ Ta taHerodes kóni ra ka'ni ra taJuan, ta ni-kuchiño ra chi yí'ví ra ño ñivi, chi ñivi xáni ini na ndí taJuan kúu ra profeta. ⁶ Ta ñii k̄ivi k̄ana viko ñixino kuiya taHerodes, ta ñása'ya ñáHerodías k̄ata xá'á ñá ño ndi'i na ndóo viko yó'o, ta kús̄i ní ini taHerodes x̄ini ra ñá, k̄ata xá'á ñá. ⁷ Ta saá ch̄iná'a ra Ndios ña taxi ra nda'a ñálo'o yó'o ndi'i ña ndukú ñá ño ra. ⁸ Ta si'í ñá ñika'an ñá xí'in sa'ya ñá yuk̄ia ndukú ñá ño tarey, ta saá ñika'an ñálo'o yó'o xí'in tarey:

—Chinóo ún s̄ini taJuan, ta sak̄achu ñivi, ño ko'o ña nd̄ika, ta taxi ún ña nda'a i.

⁹ Ta kúchuchú ní ini tarey ña x̄ini so'o ra ña ndukú ñálo'o, ta saá ni, xa'nda chiño ra ña kasa ndivi na ña ndukú ñá ño ra, xa'a ña x̄ini so'o ndi'i na ndóo viko yuk̄ia ñika'an ra xí'in ñálo'o ña ch̄iná'a ra Ndios. ¹⁰ Ta t̄i'ví ra natropa kua'an na ve'e k̄aa, ta k̄andoso na s̄ikon taJuan. ¹¹ Ta saá ní'i na s̄ini taJuan kánóo ña ño ko'o ta taxi na ña nda'a ñálo'o, ta ñálo'o yó'o ñataxi ñá ko'o yó'o nda'a si'í ñá.

¹² Ta nax̄ika xí'in taJuan k̄ixaa na ve'e k̄aa, ta ñak̄uiso na ȳikí koñu ra, ta ñixa'an na sandúxun na ña. Ta saá k̄ixaa na ño yóo taJesús, ta nd̄ato'on na xí'in ra yuk̄ia ñindo'o taJuan.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús k̄ivi taxi ra x̄ixi o'on mil ta
(Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)*

¹³ Ta k̄ivi x̄ini so'o taJesús ña ñindo'o taJuan, ta saá kee ra kua'an ra ini tón barco, ta ñixaa ra ñii xiiña ño on koó ñivi. Ta saá x̄ini so'o ñivi mí kua'an taJesús, ta kee na kua'an xá'á na s̄ata ra. ¹⁴ Tá ño taJesús tón barco, ta x̄ini ra kua'a ní ñivi, ta kúnda'ví ní ini ra x̄ini ra na, ta sanda'a

ra n̄ivi na ndeé ndó'o. ¹⁵ Ta xa n̄ikuaa ní kúu ña, ta saá n̄itondaa yatin uxu ovi naxíka xí'in ra, ta n̄ika'an na xí'in ra:

—Tata, noo ndóo yó v̄ichí ní, ta n̄ikuaa ní kúu ña vitin. Va'a ti'ví ún ndi'i n̄ivi yó'o ná ko'on na ñoo válí yatin ña ndukú na sata na ña kuxu na —káchí naxíka xí'in ra.

¹⁶ Ta ndakuijn taJesús, n̄ika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—On vása xíni ñó'ó ko'on na. M̄i ndó taxi kuxu na —káchí ra.

¹⁷ Ta n̄ika'an na saá:

—On koó kua'a ñaxíxi. Yóo kuiti o'on s̄ita va'a ta ovi kúu tiaká.

¹⁸ Ta n̄ika'an taJesús saá xí'in na:

—Taxi ndó ña yóo nda'a i.

¹⁹ Ta saá n̄ika'an ra xí'in n̄ivi kundoo ndi'i na noo yita síi. Ta ki'in ra o'on s̄ita va'a xí'in ovi tiaká, ta x̄ito ndaa ra ñoyívi n̄ino, ta n̄ika'an ra, káchí ra:

—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ña'á ún taxi ún ñaxíxi.

Ta ta'ví ra s̄ita va'a, ta taxi ra ña nda'a naxíka xí'in ra, ta nayó'o nataxi na ña nda'a ndi'i n̄ivi na ndóo yó'o. ²⁰ Ta nani ña x̄ixi ndi'i n̄ivi nda n̄ixaa ini na. Tá ndi'i x̄ixi na, ta naxíka xí'in taJesús sakutú na uxu ovi chikiva xí'in ña k̄indoo ndoso, chi n̄i-kundeé nan̄ivi kuxu ndi'i na ña. ²¹ Ta ndi'i na x̄ixi yó'o x̄ikuu na ñii o'on mil taa, xí'in ink̄a kua'a ní násí'í xí'in kua'a ní naválí.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña x̄ika ra noo m̄ini

(Mr. 6:45-52; Jn. 6:16-21)

²² Ta saá taJesús xa'nda chiño ra noo naxíka xí'in ra ña ndaa na tón barco ta ko'on si'na na noo ra nda ink̄a xiiña noo m̄ini, saá chi n̄indoo ra ndayi ra ndi'i n̄ivi. ²³ Tá ndi'i n̄indayi ra n̄ivi, ta ndaa ra kua'an ra yuk̄u noo ka'an ra xí'in Ndios. Ta saá n̄iketá ño'o ta kunaa, ta yóo mató'ón ra yuk̄u yó'o, ²⁴ ta tón barco kánóo nó ma'ño m̄ini. N̄i-kuchiño ko'on ka nó chi ndeé ní káni t̄ach̄i xí'in

takuií ta sákuiko ní ña tón barco. ²⁵ Ta xa yatin kóni t̄ivi kúu ña,* ta taJesús xíka xá'á ra noo takuií vaxi ra noo kánóo tón barco. ²⁶ Tá x̄ini naxíka xí'in ra ndí xíka ra noo m̄ini, ta saá niyí'ví ní na, ta xí'in ndi'i ndee na n̄ika'an na:

—¡Ñii ñí'ná kúu ñakaa! —káchí na.

²⁷ Ta saá kama n̄ika'an taJesús xí'in na:

—On kundi'i iní ndó, chí yí'i va kúu i. On kuyi'ví ndó —káchí taJesús xí'in na.

²⁸ Ta n̄ika'an taPedro, káchí ra saá:

—Tata, tá ndixa yó'ó kúu ún, ta ka'nda chiño ún noo i ta ná kundoso i noo takuií ta xa i noo ún.

²⁹ —Na'a —káchí taJesús xí'in ra.

Ta taPedro noo ra tón barco, ta k̄ixá'á ra xíka xá'á ra noo takuií ña xa ra noo taJesús. ³⁰ Ta x̄ini ra ndee ní vaxi taçhi, ta niyí'ví ní ra, ta k̄ixá'á ra kua'an n̄iketá ra ini m̄ini, ta xí'in ndi'i ndee ra n̄ika'an ra:

—Tata, jsakaku ún yí'i! —káchí ra.

³¹ Ta taJesús x̄andik̄on sanakaa ra nda'a ra, ta t̄ijn ra taPedro, ta n̄ika'an ra xí'in ra:

—¡Taa ta lo'o ní kándixa ini yí'i kúu yó'ó! ¿Ndachun xíka ini ún, ta on vása kándixa ún yí'i chindee i yó'ó?

³² Ta saá ndaa na tón barco, ta niyaa taçhi. ³³ Ta na ñó'o ini tón barco x̄ikuxítí na noo taJesús, ta k̄isa to'ó na ra, n̄ika'an na saá xí'in ra:

—¡Ndixa yó'ó kúu ún Sa'ya Ndios! —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús

k̄ivi sanda'a ra niyi ñoo Genesaret

(Mr. 6:53-56)

³⁴ Niya'a na m̄ini ta nixaa na ink̄a xiiña, ta noo na tón barco ñoo Genesaret. ³⁵ Ta nakoni nanivi ñoo yó'o yu kúu taJesús, ta saá t̄i'ví na niyi ndato'on na xí'in ink̄a na

* 14:25 Ña cuarta vigilia nákaa ña t̄ixin k̄aa un̄i xí'in k̄aa j̄ño xitaan.

ñoo yatin ña kixaa taJesús. Ta nayó'o kixaa na xí'in na ndeé ndó'o ñoo ra. ³⁶ Ta xaku ndá'ví na ñoo ra ña taxi ra tondaa nda'a na ra, vará lo'o yu'u tikoto ra, ta ndi'i ñivi na nitondaa nda'a ña'á nduva'a na.

15

Ñayó'o ká'an yu kúu ñivi na yakuq ñoo Ndios
(Mr. 7:1-23)

¹ Ta sava nafariseo xí'in sava na sáná'a ndayí Ndios kixi na ñoo Jerusalén, ta kixaa na ñoo taJesús, ta ñindaqa to'on na ra:

² —¿Ndachun yá'a ndoso naxíka xí'in ún ñoo ña saná'a naxii síkuá yó xina'á? Chi on vása ndá'á na ta xíxi na —káchí na xí'in taJesús.

³ Ta ndakuuin taJesús, ñika'an ra saá xí'in na:

—Ta ndó'ó, ¿ndachun yá'a ndoso ndó ndayí ña xá'nda chiño Ndios, ta kisa ndivi ndó ña saná'a naxii síkuá ndó xina'á? ⁴ Chi Ndios ñika'an ra, káchí ra saá: “Kasa to'ó ndó yivá ndó, ta kasa to'ó ndó si'í ndó”, ta “Xíni ñó'ó kivi ndi'i ñivi na kándiva'a xí'in yivá na án xí'in si'í na”, káchí Ndios. ⁵ Ta ndó'ó, sáná'a ndó káchí ndó yóo yichi ka'an ñii taa xí'in yivá ra ta xí'in si'í ra, káchí ra saá: “On kúchiño i chindeé i ndó'ó, saá chi xa ñika'an i taxi i ndi'i ña kómí i nda'a Ndios”, káchí ra. ⁶ Ta xa'a ña ká'an ra ñayó'o káchí ña saá: On vása xíni ñó'ó ka kasa to'ó ra yivá ra, ta on vása xíni ñó'ó ka kasa to'ó ra si'í ra. Ta saá chíkaa ñino ndó to'on Ndios xa'a ña ndíkõn ndó yichi mii ndó. ⁷ ¡Na ovi yu'u kúu ndó'ó! Ta ñandaa kúu to'on Ndios ña ñitaa taprofeta Isaías xa'a ndó kuyia xina'á, ña káchí saá:

⁸ Ñivi yó'o kisa to'ó na yi'i xí'in ndasaá kuiti to'on kée yu'u na,
ta níma na xíká ní yóo ña ñoo i, chi on vása ndino'o ini na kisa to'ó na yi'i.

⁹ Ta nda maní kisa to'ó na yi'i,

chi sáná'a na n̄ivi ña kúu ndayí m̄ij na, ta ɔn vása sáná'a na n̄ivi ña xá'nda chiño i noo na, káchí Ndios —káchí taJesús xí'in nafariseo ta xí'in na sáná'a ndayí.

¹⁰ Ta taJesús kana ra n̄ivi vaxi na noo ra, ta n̄ika'an ra saá xí'in na:

—Koni so'o ndó, ta kundaā ini ndó ña ka'an i xí'in ndó.

¹¹ Ña xíxi n̄ivi ta ña kí'vi yu'u na, ta ɔn vása ndása ña nduu n̄ivi na yakua noo Ndios. Ta to'on ña ɔn vá'a vaxi yu'u n̄ivi, ta ñayó'o ndása ña nduu n̄ivi na yakua noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

¹² Ta naxíka xí'in ra kixaa na noo ra, ta n̄indaqa to'on na ra:

—¿Án xín̄i ún ña n̄isaa ní nafariseo ña xín̄i so'o na to'on ña n̄ika'an ún xí'in na?

¹³ Ta ndakuiin ra:

—Ndatán yóo ku'u ña ɔn vása ní-chi'i Yivá yó Ndios, ta xín̄i ñó'ó to'on ndi'i ra ña, saá yóo nafariseo yó'o. ¹⁴ Ta saá ɔn kani sin̄i ndó xa'a na. Ndatán yóo nakuáá t̄iin na nda'a ink̄a nakuáá ku'a'an na yichi, saá yóo nayó'o. Tá ñii takuáá t̄iin ra nda'a ink̄a takuáá ku'a'an na yichi, ndiovi ra saá koyo ta'vi.

¹⁵ Ta ndakuiin taPedro, n̄ika'an ra, káchí ra saá:

—Nandaxin ún noo ndi cuento saná'a ún xa'a ña ndasaá nduu n̄ivi na yakua noo Ndios.

¹⁶ Ta n̄ika'an taJesús xí'in na:

—¿Án ñii ki'va ndatán yóo ink̄a n̄ivi, saá yóo ndó'ó? ¿Án ta'an kundaā ini ndó? ¹⁷ Ndi'i ña xíxi n̄ivi kí'vi ña yu'u na ta xaa ña t̄ixin na, ta saá yá'a ña xita ña. ¹⁸ Ta to'on ña ɔn vá'a vaxi ña yu'u na chi káku ña níma na, ta ñayó'o ndása ña nduu n̄ivi na yakua noo Ndios. ¹⁹ Chi ndi'i ña ɔn vá'a xáni ini n̄ivi káku ña níma na. Ta chinda'á ña na ke'é na ndi'i saá noo ña ɔn vá'a, ña kúu ña xá'ni na ink̄a n̄ivi, xí'in ña kí'vi ta kuachi ñoyívi xí'in ink̄a ña'a ñá ɔn

siví kúu ñásí'í ra, án kí'vi ña'a kuachi ñoyívi xí'in taa ta on siví kúu yíi ñá, xí'in ndi'i inka noo ñakini ña ké'é nivi xí'in inka ña'a án taa. Ta inka ña on vá'a ké'é na kúu ña kisa kuí'ná na, xí'in ña ká'an na ñavatá, xí'in ña kándiva'a na xí'in inka nivi. ²⁰ Ndi'i ñayó'o kúu ña ndása ña nduu nivi na yakuá noo Ndios. Tá ña on vása ndá'á nivi ña kuxu na, ñayó'o on vása ndása ña nduu na nivi yakuá noo Ndios —káchí tajesús.

*Ñayó'o ká'an xa'a ñii ña'a ñá kixi xiká
ta kandixa ñá tajesús*

(Mr. 7:24-30)

²¹ Ta kee tajesús xí'in naxíka xí'in ra, ta kua'an na ñii xiiña noo yóo yatin ñoo Tiro xí'in Sidón. ²² Ta ñii ñáCanaán* vaxi yatin ñá noo kua'an ra, ta xí'in ndi'i ndee ñá nika'an ñá, káchí ñá si'a xí'in ra:

—Tata, sa'ya taDavid, jná kundá'ví ini ún koni ún yí'í! Sa'ya i ñálo'o ndeé ní xó'vi ñá, chi kómí ñá nímā ndiva'a —káchí ñá.

²³ Ta on vása ní-ndakuijn tajesús nda ñii to'on. Ta saá naxíka xí'in ra kixaa na noo ra, ta xaku ndá'ví na noo ra:

—Ka'an ún xí'in ñáyó'o ná ko'on ñá, saá chi ndá'yi ní ñá vaxi ñá satā yó.

²⁴ Ta nika'an tajesús:

—Ndios tí'ví ra yí'í vaxi i kuiti noo naño Israel, chi ndatán yóo ndikachi tí ndañó'ó noo xito'o rí, saá yóo nayó'o —káchí ra.

²⁵ Ta ñáña'a yó'o nitondaa yatin ñá, ta xikuxítí ñá noo tajesús, ta nika'an ñá xí'in ra:

—Tata, jchindeé ún yí'í!

²⁶ Ta ndakuijn ra, nika'an ra:

---

* 15:22 Nixiyo ñii xiiña xinaní Canaán xina'á, ta nivi na xitaku yó'o on siví najudío xikuu na, ta nanivi xindoo yó'o nixaa na xindoo na ñii xiiña noo naní Fenicia yatin ñoo Tiro xí'in Sidón.

—On vása va'a tava nivi sita va'a ña xíxi sa'ya na ta sakana na ña noo tí ina kuxu rí ña.

²⁷ Ta nika'an ñá xí'in ra, káchí ñá saá:

—Ndixa, Tata. Ta saá ni, tí ina xíxi rí ña chachi koyo yu'u mesa xito'o rí —káchí ñá.

²⁸ Ta taJesús nika'an ra:

—Nana, kónó ní chikaa ún ña ndaa ini ún yi'i. Ta kasa ndivi i ña ndúkú ún noo i —káchí ra.

Ta ñálo'o sa'ya ñáña'a yó'o mij hora yó'o nduva'a ñá.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra
kua'a ní nivi na ndeé ndó'o*

²⁹ Ta saá taJesús kee ra kua'an ra yu'u mini Galilea. Ta ndaa ra ñii yukú ta xikoo ra. ³⁰ Ta kua'a ní nivi kixaa na noo ra, ta xí'in nayó'o kixaa nivi na on kivi kaka xá'á, nivi nakuáá, nivi nañí'í, nivi na lavó nda'a, nivi na lavó xa'a, xí'in inká na ndeé ndó'o ndi'i saá noo kue'e kixaa na noo taJesús. Ta sanda'a ra ndi'i na ndeé ndó'o yó'o. ³¹ Ta saá naka'nda ní ini nivi xíni na ndí na xikuu nañí'í ká'an na, na xikuu na lavó nda'a xí'in na lavó xa'a nduva'a na, na xikuu na on kivi kaka xá'á xíka na, na xikuu nakuáá xíto na. Ta ndi'i nivi kisa ká'no na ta kisa to'ó na Ndios ta xá'nda chiño noo naIsrael.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi taxi ra xixi komi mil taa
(Mr. 8:1-10)*

³² Ta taJesús kana ra naxíka xí'in ra vaxi na noo ra, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Kúndá'ví ní ini i xíni i nivi, chi xa uní kivi ndóo na yó'o ta on koó ña kuxu na. On xiin i ti'ví i na no'o na koto kivi nduú na yichi, chi xí'i ní na soko —káchí ra.

³³ Ta ndakuijn naxíka xí'in ra:

—¿Míkía sata yó sita va'a kuxu ndi'i nanivi, chi vichí ní káa yó'o?

³⁴ Ta nindaká to'on taJesús naxíka xí'in ra:

—¿Ndasaá s̄it̄a va'a kómí ndó?

Ta ndakuijn na:

—Yóo ux̄a s̄it̄a va'a x̄í'in lo'o tiaká válí.

³⁵ Ta saá n̄ika'an ra x̄í'in n̄ivi kundoo ndi'i na noo ño'o.

³⁶ Ta k̄i'in ra ux̄a s̄it̄a va'a x̄í'in lo'o tiaká, ta n̄ika'an ra, káchí ra saá:

—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ña'á ún taxi ún ñaxíxi.

Ta ta'ví ra s̄it̄a va'a yó'o, ta ta'ví ra tiaká, ta taxi ra ña nda'a naxíka x̄í'in ra, ta nayó'o n̄ataxi na ña nda'a n̄ivi kuxu na. ³⁷ Ta n̄ani ña x̄ixi ndi'i n̄ivi nda n̄ixaa ini na. Tá ndi'i x̄ixi na, ta naxíka x̄í'in taJesús sakutú na ux̄a chikiva s̄it̄a va'a x̄í'in tiaká ña k̄indoo ndoso, chi n̄i-kundee n̄ivi kuxu ndi'i na ña. ³⁸ Ta ndi'i n̄ivi na x̄ixi yó'o x̄ikuu na komi mil ta x̄í'in ink̄a ku'a'a ní nás'í x̄í'in ku'a'a ní naválí. ³⁹ Ta taJesús n̄ika'an ra n̄inda'yi ra n̄ivi yó'o ta kuano'o na, ta saá ndaa ra tón barco, ta ku'a'an ra ñii xiiña n̄ani ña Magdala.

16

*Ñayó'o ká'an xa'a nafariseo x̄í'in nasaduceo
k̄ivi ndukú na ñii milagro noo taJesús*

(Mr. 8:11-13; Lc. 12:54-56)

¹ Ta nafariseo x̄í'in nasaduceo k̄ixaa na noo taJesús. Ta kóni koto ndoso na ra, káchí na saá x̄í'in ra:

—Ke'é ún ñii milagro ña kundaa ini ndi, tá ndixa Ndios ti'ví yó'ó.

² Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá x̄í'in na:

—Tá n̄ikuaa, tá kukuá'á noo sakán n̄iketá ño'o, ta ká'an ndó, káchí ndó saá: “Va'a ní koo k̄ivi taan.” ³ Tá x̄itaan, tá kukuá'á ndi'i noo sakán vaxi kana ño'o, ta ká'an ndó, káchí ndó saá: “On vása va'a koo k̄ivi vitin.” ¡N̄ivi na ovi yu'u kúu ndó'ó! X̄in̄i va'a ndó ña kúu seña ña káchí ndasaá koo k̄ivi, ta, ¿ndachun on vása kúndaa ini ndó yukíá kóni kachí ña x̄íto ndó x̄í'in ña x̄in̄i so'o ndó ké'é i vitin? ⁴ ¡N̄ivi na ndiva'a ní ini, na on vása kándixa Ndios kúu ndó'ó! Saá chi

ndúkú ndó ñii milagro ñoo i ña kandixa ndó tá taa ta kixi ñoo Ndios kúu i. Ta yi'i on ke'é i inká milagro ña koto ndó, chi va'a ka xini ñó'ó kundaa ini ndó ña ñindo'o taprofeta Jonás kuiya xina'á.

Ta saá kee taJesús kua'an ra xí'in naxíka xí'in ra.

*Ñayó'o ká'an xa'a levadura nafariseo
(Mr. 8:14-21)*

⁵ Ta ndaa na tón barco ta kua'an na niya'a na inká xiiña ñoo ñini, ta naxíka xí'in taJesús ñandoso na kuni'i na sita va'a ko'on na. ⁶ Ta ñika'an taJesús xí'in na:

—Koto va'a ndó. On naki'in ndó levadura nafariseo xí'in nasaduceo.

⁷ Ta ñika'an naxíka xí'in ra xí'in tá'an na, káchí na saá:
—Ká'an ra saá xí'in yó chi on koó sita va'a ní'i yó.

⁸ Ta kundaa ini taJesús yukía ñika'an xí'in tá'an na, ta káchí ra saá xí'in na:

—Na on vása kándixa kúu ndó. ¿Ndachun ká'an xí'in tá'an ndó: “On koó sita va'a ní'i yó”, káchí ndó? ⁹ ¿Án ta'an kundaa ini ndó? ¿Án ñandoso ndó ña ta'ví i o'on sita va'a xíxi na o'on mil taa, ta ñindo'o kua'a ní ka chikiva sita va'a? ¹⁰ ¿Án ñandoso ndó xa'a uxá sita va'a xíxi na komi mil taa, ta ñindo'o kua'a ní ka chikiva sita va'a? ¹¹ ¿Ndachun on vása kundaa ini ndó chi on sivi xa'a sita va'a kúu ña ká'an i xí'in ndó vitin? Koto va'a ndó, on naki'in ndó levadura nafariseo xí'in nasaduceo —káchí ra xí'in naxíka xí'in ra.

¹² Ta saá kundaa ini na on sivi xa'a levadura ña ñó'o xí'in sita va'a kúu ña ká'an taJesús xa'a. Ta ña ká'an ra xa'a xí'in na kúu ña koto va'a na ñoo to'on ña sáná'a nafariseo xí'in nasaduceo.

*Ñayó'o ká'an xa'a taPedro kivi ñika'an ra ndí taJesús kúu Cristo ta t'í'vi Ndios sakaku ñivi ñoyívi yó'o
(Mr. 8:27-30; Lc. 9:18-21)*

13 Ta kixaā tāJesús ñii xiiñā noō yóō yatin̄ ñoō Cesareā Filipino, tā nindākā tō'on rā naxíkā xí'in rā:

—¿Yukíā káchí̄ nivī xa'ā ī yū kúū ī?

14 Tā ndakuīn na, káchí̄ nā saá̄:

—Savā nivī ká'an̄ yó'ó̄ kúū ún̄ tāJuan, tā sakuchū nivī. Savā nā ká'an̄ yó'ó̄ kúū ún̄ tāprofetā Elías. Tā inkā nā ká'an̄ yó'ó̄ kúū ún̄ tāJeremías̄ án̄ inkā tāprofetā tā xitakū xinā'á̄.

15 Tā nindākā tō'on rā na:

—Tā mijī ndó, ¿yukíā káchí̄ ndó̄ yū kúū ī?

16 Tā ndakuīn tāSimón Pedro, nika'an̄ ra:

—Yó'ó̄ kúū Cristo, tāā tā ti'ví̄ Ndios̄ sakakū nivī ñoyívī yó'ō, tā kúū ún̄ Sa'yā Ndios̄ tātákū.

17 Tā nika'an̄ tāJesús xí'in ra:

—Ñava'ā ní ke'é̄ Ndios̄ xí'in ún̄, tatā Simón, sa'yā tāJonás, chī on̄ sivī nivī kúū nā saná'ā yó'ó̄ ñandāā yó'ō. Tā Yivá̄ ī Ndios̄, tā yóō ñoyívī ninō, kúū tā saná'ā yó'ó̄.

18 Ndixā ká'an̄ ī xí'in ún̄, tā vitin̄ sakunaní̄ ī yó'ó̄ Pedro,* tā satā yuū yó'ō† kasā va'ā ī ve'ē ño'ō ī noō nakutá'an̄ ndi'ī nivī nā kandixā yi'ī, tā ndā ñiī kivī on̄ ndi'ī xa'ā ña, chī ndeē ñā xá'nī nivī, on̄ kuchiñō kundeé̄ kā ñā noō nivī nā kándixā yi'ī, tā kutakū ndino'ō nā ndi'ī saá̄ kivī. 19 Tā nataxī ī nda'ā ún̄ llavē ñā nakuiná̄ ún̄ yé'é̄ noō ki'vī nanivī yichī noō xá'ndā chiñō Ndios̄. Tā Ndios̄ taxī rā ndayí̄ nda'ā ún̄ ñā ka'an̄ ún̄ yū kúū ñava'ā tā yū kúū ñā on̄ vá'ā ke'é̄ nivī ñoyívī yó'ō. Tā saá̄ koō yu'ú̄ rā xí'in ún̄ xa'ā ndi'ī ñayó'ō —káchí̄ rā xí'in tāPedro.

20 Tā tāJesús nika'an̄ rā xí'in na:

—Tā on̄ ka'an̄ ndó̄ xí'in ndā ñiī nivī ndí̄ yi'ī kúū Cristo, tāā tā ti'ví̄ Ndios̄ sakakū nivī ñoyívī yó'ō.

* 16:18 Tō'on griego “petros” kivī Pedro, kónī kachí̄ ña: yuū lo'o. † 16:18 Tō'on griego “petra” kónī kachí̄ ña: yuū ká'no.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ndátõ'on ra ña ka'ni na ra
(Mr. 8:31-9:1; Lc. 9:22-27)*

²¹ Nda kivi yó'o kixá'á taJesús ndátõ'on ra xí'in naxíka xí'in ra ndí xíní ñó'ó ko'on ra ñoo Jerusalén. Ta ñoo yó'o naxíku'a'á noo najudío, xí'in na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu saxo'vi ní na ra. Ta ka'ni na ra, ta kivi uní natakū ra, kasa Ndios. ²² Ta saá taPedro tava síin ñá'á ra, ta kixá'á ra ñinaa ra xí'in taJesús xa'a ña nika'an ra, ta taPedro nika'an ra, káchí ra saá xí'in taJesús:

—¡Ná on taxi Ndios kundo'o ún ñayó'o, Tata! ¡Nda ñii kivi on kundo'o ún saá!

²³ Ta ndikó koo taJesús ta nika'an ra xí'in taPedro, káchí ra saá:

—¡Kuta'a ún noo i, ñandiva'a ká'no! Ta yó'ó taPedro sási ún noo i ña on kasa ndivi i ña kóni Yivá i Ndios. On vása xáni ini ún ndatán xáni ini Ndios. Ta kuiti xáni ini ún ndatán xáni ini ñivi —káchí taJesús xí'in taPedro.

²⁴ Ta nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Ndi'i ñivi na kóni kundikon yi'i xíní ñó'ó sandakoo na ndi'i ña káchí ini mii na, ta kusokó na tón cruz mii na[‡] ta kundikon na sata i. ²⁵ Ndi'i ñivi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutaku va'a na ñoyívi yó'o, ta on xiin na xo'vi na xa'a i, ta nayó'o on kuchiño na kutaku na xí'in Ndios. Ta ñivi na on vása ndí'i ini ndukú kutaku va'a na ñoyívi yó'o, xa'a ña kundikon na yi'i, nayó'o kúu ñivi na kutaku xí'in i. ²⁶ Tá kómí ñivi ndi'i ñakuíká ñoyívi yó'o, ta on vása táku ndino'o na noo Ndios, ta nda maní kúu ña. Saá chi on kuchiño na cha'vi na xí'in ndi'i ñakuíká kómí na xa'a ña kutaku na xí'in Ndios. ²⁷ Ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios, vaxi ñii kivi ndikó i ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ndee ña va'a ña livi yé'e Yivá i Ndios, ta kixaa naáangel xí'in i, ta saá cha'vi i

[‡] 16:24 To'on kusokó na tón cruz mii na kóni kachí ña: Xíní ñó'ó koo ti'va ñivi ña xo'vi na ta ndákuiti kivi na xa'a ña ndíkon na taJesús.

ñii ñii ñivi xa'a ndi'i ñava'a án ña on vá'a ke'é na ñoyívi yó'o. ²⁸ Ndixa ká'an i xí'in ndó, sava ndó'ó na ndóo vitin, kutaku ka ndó ña kivi koni ndó yi'i, kivi ndikó i ñoyívi yó'o ña ka'nda chiño i noo ndi'i ñivi —káchí taJesús xí'in na.

17

*Ñayó'o ká'an xa'a kivi nataxa taJesús,
xini unj taxíka xí'in ra
(Mr. 9:2-13; Lc. 9:28-36)*

¹ Niya'a iño kivi ta taJesús nakaxin ra unj taxíka xí'in ra, taPedro, taJacobo xí'in taJuan ta kúu ñani taJacobo yó'o, ta kua'an na xí'in ra ñii yuku síkón. ² Ta kán xini na nasama noo taJesús. Ndatán yé'e ño'o saá náye'e noo ra. Ta nduyaa tikoto ra. Ndatán yoo ño'o ña yé'e saá yoo tikoto ra. ³ Ta saá nitivi taMoisés xí'in taElías, ndátó'on na xí'in taJesús. ⁴ Ta nika'an taPedro xí'in taJesús:

—Tata, va'a ní ndóo yó yó'o. Tá kóni ún, ta kasa va'a ndi unj tia'va, ñii ña koo mji ún, ñii ña koo taMoisés, ta inka ña koo taElías —káchí taPedro xí'in ra.

⁵ Tá ká'an ka taPedro, ta noo ñii viko ña yé'e nda noo ñíndichi ra xí'in nataa yó'o, ta nisa'vi ndi'i na tixin viko. Ta tixin viko yó'o kixi to'on ña nika'an Ndios, káchí ra saá:

—Tayó'o kúu Sa'ya i, ta kí'vi ní ini i xini i, ta kúsi ní ini i xini i ra. Ta koni so'o va'a ndó to'on ña ká'an ra —káchí Ndios.

⁶ Tá xini so'o naxíka xí'in taJesús to'on yó'o, ta xikundee ndi'i na noo ño'o, ta niyi'ví ní na. ⁷ Ta taJesús kixaa ra noo na, ta nitonda nda'a ra na, ta nika'an ra saá xí'in na:

—Ndakoo ndó. Ta on kuyi'ví ndó.

⁸ Tá na unj yó'o nakoto ndaa na, ta nda ñii ñivi on koó ka ní-xini na, nda ñii laá kuiti taJesús ñíndichi noo na.

⁹ Tá vaxi noo na yuku yó'o, ta taJesús xa'nda chiño ra noo na, káchí ra saá xí'in na:

—On ndato'on ndó xí'in nda ñii nivi ña sakán xini ndó. Tá kixaa kivi kivi i ta nataku i, saá kivi ndato'on ndó xí'in nivi —káchí ra xí'in na.

¹⁰ Ta naxíka xí'in ra nindaqa to'on na taJesús, káchí na saá:

—¿Ndachun ká'an na sáná'a ndayí Ndios ndí si'na xini ñó'ó kixi taElías, ta saá kixaa ta ta ti'ví Ndios sakaku ra nivi ñoyívi yó'o? —káchí na.

¹¹ Ta ndakuin taJesús:

—Ndixa taElías si'na xini ñó'ó kixaa ra, ta ndasa va'a ndi'i ra ña'a. ¹² Ta yi'i ká'an i xí'in ndó, xa kixi taElías, ta on vása ní-nakoni nivi ra, ta ke'é na xí'in ra ndi'i ña on vá'a káchí ini mii na. Ñii ki'va saxo'vi na tayó'o, saá saxo'vi na yi'i, ta ta kixi noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

¹³ Ta saá kundaa ini naxíka xí'in ra ndí taJesús ká'an ra xa'a taJuan, ta sakuchu nivi.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra
ñii talo'o ta kómí nima ndiva'a
(Mr. 9:14-29; Lc. 9:37-43)*

¹⁴ Ta kixaa taJesús xí'in naxíka xí'in ra noo nákutá'an kua'a ní nivi, ta ñii ta kixaa yatin ra noo taJesús, ta xikuxítí ra noo ra. ¹⁵ Ta nika'an ra, káchí ra saá xí'in ra:

—Tata, kundá'ví ini ún koni ún talo'o sa'ya i. Saá chi ta xí'i yi'í kúu ra, ta ndeé ní kini xó'vi ra. Kua'a ní yichi náka ra noo xixi ño'o, ta kua'a ní yichi náka ra ini takuíí. ¹⁶ Nixa'an ra xí'in i noo naxíka xí'in ún, ta on vása ní-kuchiño na sanda'a na ra —káchí ra.

¹⁷ Ta ndakuin taJesús, nika'an ra xí'in nivi:

—¿Nivi na toon ní ini kúu ndó'ó, ta on xijn ndó kandixa ndó Ndios! ¿Ndasaa ka kivi xini ñó'ó kutaku i xí'in ndó? ¿Nda ama kundeé ini i xí'in ndó? Ta vitin, va'a taxi ndó ná kixi talo'o yó'o noo i —káchí ra.

18 Ta kixaa ɬalo'o ta ɬaJesús xa'nda chiño ra noo níma ndiva'a ña kee ña. Ta ñaníma ndiva'a yó'o kee ña, ta xandikon nduva'a ɬalo'o.

19 Ta kixaa naxíka xí'in ɬaJesús noo ra, ta nindaqa to'on se'é na ra:

—¿Ndachun on vása ní-kuchiño ndi tava ndi níma ndiva'a yó'o?

20 Ta ndakuijn ɬaJesús, káchí ra xí'in na:

—On vása ní-kuchiño ndó chi xíni ñó'ó kandixa ka ndó Ndios. Ndixa ká'an i xí'in ndó, tá kandixa ndó Ndios vará nda lo'o kuiti, ndatán yóo ndikin mostaza lo'o ní ña, ta xa'a ña lo'o kuiti kandixa ndó, ñayó'o taxi ña kukomí ndó ndee ña ka'an ndó xí'in yukú ká'no ñíndichi yó'o: “Kuta'a ún yó'o ta kuá'an ún inká xiiña ka”, kachí ndó, ta yukú ká'no ñíndichi yó'o kuta'a ña. Saá chi tá kándixa lo'o ndó Ndios, ta kuchiño ndó kasa ndivi ndó ndi'i ña'a.

21 Ta ñaníma ndiva'a tá'an ña xikomí ɬalo'o yó'o, xíni ñó'ó koo so'on ndó ta ka'an ní ndó xí'in Ndios, saá kuchiño tava ndó ña —káchí ɬaJesús.

*Ñayó'o ká'an xa'a ɬaJesús ndátō'on tuku ra xa'a ña kivi ra
(Mr. 9:30-32; Lc. 9:43-45)*

22 Ta yóo ɬaJesús xí'in naxíka xí'in ra estado Galilea, ta nika'an ra xí'in na:

—Ñii kivi ña vaxi ñii ɬaa nataxi ra yi'i, ɬa kúu ɬaa ɬa kixi noo Ndios, nda'a nivi. 23 Ta nayó'o ka'ni na yi'i, ta tondaá kivi uní natakú i, kasa Ndios —káchí ra xí'in na.

Ta kúchuchú ní ini naxíka xí'in ra xini so'o na to'on yó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a ña chá'vi na si'ún ve'e ño'o ká'no

24 Tá nixaa ɬaJesús xí'in naxíka xí'in ra ñoo Capernaum, ta na káya si'ún naní dracma xa'a ve'e ño'o ká'no kixaa na noo ɬaPedro, ta nindaqa to'on ña'á na:

—¿Án ɔn vása chá'vi taMaestro si'ún xa'a ve'e ño'o ká'no?

²⁵ Ta ndakuiin taPedro, káchí ra saá:

—Chá'vi va ra ña —káchí ra.

Ta saá taPedro niki'vi ra ve'e, ta si'na nika'an taJesús xí'in ra, káchí ra saá:

—¿Yukía xáni ini ún, Simón? Narey ñoyívi yó'o, ¿yo noo nivi ndúkú na si'ún? ¿Án ndúkú na si'ún noo ñaño mii na, án ndúkú na si'ún noo nivi na inka ñoo?

²⁶ Ta ndakuiin taPedro:

—Ndúkú na ña noo nivi na inka ñoo.

Ta nika'an taJesús:

—Ta ñaño mii narey ɔn vása chá'vi na. ²⁷ Ta saá ni, xa'a ña ɔn sasaa yó na, va'a ka kua'an ún mini, ta sakana ún ini takuii yi'va ña kómí kaa chikí'í noo ña satiin yu'u títiaká, ta títiaká tínoó tiin ún nakuiná ún yu'u rí, ta nani'í ún ñii si'ún, ta ko'on ún ve'e ño'o ká'no, ta cha'vi ún xa'a yi'í xí'in xa'a mii ún —káchí taJesús xí'in taPedro.

18

*Ñayó'o ká'an xa'a yu kúu taká'no ka
noo xá'nda chiño Ndios*

(Mr. 9:33-37; Lc. 9:46-48)

¹ Ta kixaa naxíka xí'in taJesús noo ra, ta nindaka to'on na ra:

—¿Yu kúu taká'no ka noo xá'nda chiño Ndios?

² Ta saá kana taJesús ñii talo'o, ta nika'an ra xí'in talo'o yó'o kundichi ra ma'ño noo naxíka xí'in ra. ³ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, tá ɔn vása ndasa ninɔ xí'in mii ndó, tá ɔn vása nduu ini ndó ndatán yóo ini naválí, ta ɔn kivi ki'vi ndó noo xá'nda chiño Ndios. ⁴ Ta taa ta ndása lo'o xí'in mii, ndatán yóo talo'o yó'o, ta tayó'o kúu taká'no ka noo xá'nda chiño Ndios. ⁵ Ndi'i nivi xa'a ña kándixa na

yí'i, ta náki'in va'a na naválí, kóni kachí ña saá, ndí yí'i náki'in va'a na —káchí ta Jesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ña yiyo kivi nivi kuachi

(Mr. 9:42-48; Lc. 17:1-2)

⁶ Ta tuku nika'an ta Jesús, káchí ra saá xí'in na:

—Tá yóo nakuálí na ndíkon yí'i, ta nivi na chinda'á nakuálí yó'o kivi na kuachi, jndá'ví ní nivi yó'o! Va'a ka si'na inka nivi ná katón na ñii yuu ká'no sikon nayó'o, ta sakana ña'á na noo kónó va'a ini takuí, ña on chinda'á na nakuálí kivi na kuachi. ⁷ jNdá'ví ní nivi ñoyívi yó'o!, saá chi ndi'i kivi yóo ku'a ní ña on vá'a ña chinda'á nivi kivi na kuachi. jTa ndá'ví ní ka nivi na chinda'á inka nivi kivi na kuachi!

⁸ Tá ñii nda'a ndó án ñii xa'a ndó kúu ña chinda'á ndó'ó kuan kivi ndó kuachi, ta saá va'a ka kandoso ndó ña ta sakana ndó ña. Chi va'a ka kutaku ndó xí'in ñii laa nda'a ndó án ñii laa xa'a ndó, noo ña ko'on ndó xí'in ovi nda'a ndó ta xí'in ovi xa'a ndó ndaya noo xixi ño'o ndi'i saá kivi.

⁹ Tá ñii nduchú noo ndó kúu ña chinda'á ndó'ó kuan kivi ndó kuachi, ta va'a ka tava ndó ña ta sakana ndó ña. Chi va'a ka kutaku ndó xí'in ñii laa nduchú noo ndó, noo ña ko'on ndó xí'in ovi nduchú noo ndó ndaya —káchí ta Jesús xí'in na.

Cuento yó'o ndato'on xa'a ñii tindikachi ndañó'ó

(Lc. 15:3-7)

¹⁰ Ta ndato'on tuku ta Jesús ñii cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá:

—Koto va'a ndó ña on kani siní ndó na on vása ndaya'ví kúu naválí yó'o. Ká'an i xí'in ndó, naángel na ndáa naválí yó'o ndó na ndi'i saá kivi xí'in Yivá i Ndios, ta yóo ñoyívi ñino. ¹¹ Saá chi yí'i, ta ta kixi noo Ndios, kixaa i ñoyívi yó'o sakaku i nivi na ndañó'ó.

¹² '¿Yukía xáni ini ndó? Tá yóo ñii taa kómí ra ñii ciento ndikachi sana ra, ta ñii rí ndañó'ó, ta saá, ¿án on sandakoo ra tí komi siko xa'on komi kundoo mii rí yuku, ta ko'on ra nandukú ra tí ndañó'ó? ¹³ Ndixa ká'an i xí'in ndó, tá naní'i ra rí, ta kusij ní ka ini ra xa'a tí naní'i ra noo ndi'i inka tí komi siko xa'on komi sana ra. ¹⁴ Ndatán yóo ta ndaa ndikachi, saá yóo Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi ñino. On xiin ra ndañó'ó nda ñii ñivi noo ra —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an ndasaá xini ñó'ó kasa ká'no ini ñivi xa'a natá'an na
(Lc. 17:3)

¹⁵ Ta tuku ñika'an taJesús xí'in na:

—Tá yóo ñii tatá'an ún, ta ke'é ra ña on vá'a xí'in ún, ta xini ñó'ó ko'on mató'on ún ka'an ún xí'in ra ña on ke'é ka ra ña on vá'a saá xí'in ún. Tá tayó'o chikaá so'o ra ña ká'an ún, ta ndikó ini ra xa'a ña on vá'a ke'é ra, ta saá tuku nakoo va'a ra xí'in ún ta nakoo va'a ra xí'in Ndios. ¹⁶ Tá tayó'o on xiin ra koni so'o ra ña ká'an ún, ta saá kana ún ñii án ovi ñivi ko'on na xí'in ún, ta noo nayó'o ka'an tuku ún xí'in ra. Ta saá kasa ndivi ún to'on Ndios, ña káchí ndí xini ñó'ó ovi án uní ñivi na ndakuiin kasa ndaa xa'a kuachi. ¹⁷ Ta saá ni, tá tayó'o on xiin ra koni so'o ra ña ká'an uní ndó xí'in ra, ta saá ndato'on ndó xí'in na ve'e ño'o yukía ke'é ra. Tá on xiin ra koni so'o ra ña ká'an na ve'e ño'o, ta ke'é ndó xí'in tayó'o ndatán yóo ña ké'é ndó xí'in ta on vása kándixa Ndios, án ndatán yóo ña ké'é ndó xí'in ñii taa ta káya sí'un xa'a nagobierno ñoo Roma, saá ke'é ndó xí'in tayó'o.

¹⁸ 'Ta Ndios taxi ra ndayí nda'a ndó ña ka'an ndó yu kúu ñava'a ta yu kúu ña on vá'a ke'é ñivi ñoyívi yó'o. Ta saá koo yu'ú ra xí'in ndó xa'a ndi'i ñayó'o.

¹⁹ 'Ta ká'an i xí'in ndó, tá yóo yu'ú ovi ndó ñoyívi yó'o xa'a ña ndukú ndó noo Ndios, ta saá Yivá i ta yóo ñoyívi

nino kasa ndivi ra ña. ²⁰ Saá chi noo nákutá'an ovi án unj na ndíkon sata i ta ká'an na xí'in i, ta yi'i yóo i xí'in nayó'o —káchí taJesús.

²¹ Ta saá taPedro nitondaa yatin ra noo taJesús, ta nindaqa to'on ña'á ra:

—Tata, ¿ndasaá yichi xini ñó'ó kasa ká'no ini i xa'a taa ta ké'é ña on vá'a xí'in i? ¿Án va'a anda uxá yichi kasa ká'no ini i xa'a ra?

²² Ta ndakuin taJesús:

—On vása ká'an i xí'in ún anda uxá yichi kasa ká'no ini ún xa'a ra, ká'an i xí'in ún anda unj siko uxu yichi uxá, saá kasa ká'no ini ún xa'a ra.

Cuento yó'o ndato'on xa'a ovi taa níká

²³ Ta ndato'on taJesús ñii cuento ña saná'a ra na:

—Ndatán yóo ñii tarey kóni ra ndasa va'a ra kuenda xí'in na kisa chiño noo ra, saá yóo noo xá'nda chiño Ndios.

²⁴ Ta yóo ñii taa ta kisa chiño noo tarey, ta níká ra noo tarey uxu mil si'ún naní talento.* Ta kivi kixá'á tarey ndása va'a ra kuenda, ta nivi kixaa na xí'in ta níká yó'o.

²⁵ Ta on vása ní-kuchiño taxa'vi ra si'ún tarey, ta saá xa'nda chiño tarey ña siko na ra kuu ra esclavo, ndatán kasa chiño kitj saá kasa chiño ra noo xito'o ra. Ta xa'nda chiño tuku tarey ña siko na ñás'í ra xí'in sa'ya ra, xí'in ndi'i ña kómí ra ña cha'vi ra ndi'i ña níká ra. ²⁶ Ta saá ta kisa chiño yó'o xikuxítí ra ta xaku ndá'ví ra noo tarey, káchí ra saá: “Tata, kundá'ví ini ún koni ún yi'i, ta saá cha'vi ndi'i i si'ún ña níká i nda'a ún.” ²⁷ Ta saá kundá'ví ini tarey xini ra tayó'o, ta kisa ká'no ini ra xa'a ña níká ra, ta taxi ra ndayí kuá'an ndíka tayó'o. ²⁸ Ta saá ta kisa chiño yó'o kee ra kuá'an ra, ta yichi nakutá'an ra xí'in inka tatá'an mji ra ta níká noo ra ñii ciento si'ún válí

* 18:24 Ñii talento kúu si'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño xa'on kujya.

naní denario.† Ta t̄ijn ra s̄ik̄on t̄a n̄íká lo'o yó'o noo ra ta k̄ixá'á ra s̄ákuá'na ña'á ra, káchí ra saá xí'in ra: “j̄Cha'vi yí'i vitin ña n̄íká ún noo i!”²⁹ Ta saá tatá'an ra t̄a n̄íká lo'o yó'o x̄ikuxítí ra ta x̄aku ndá'ví ra noo ra, ta káchí ra saá: “Kundá'ví ini ún koni ún yí'i, ta cha'vi ndi'i i ña n̄íká i nda'a ún.”³⁰ Ta ni-xiin ra kundati ra. Ta saá ch̄ikaa ra t̄a n̄íká lo'o yó'o noo ra ini ve'e kaa anda cha'vi ra ndi'i ña n̄íká ra.³¹ Ta ink̄a na k̄isa chiño noo t̄arey x̄ini na ña ndó'o t̄a n̄íká lo'o, ta kúchuchú ní ini na, ta n̄ixa'an na ndat̄o'on na xí'in t̄arey ndi'i ña x̄ini na ndó'o t̄a n̄íká lo'o yó'o.³² Ta saá t̄arey k̄ana ra t̄a k̄isa ká'no ini ra xa'a yó'o, ta k̄ixaa ra noo ra, ta t̄arey n̄ika'an ra xí'in ra, káchí ra saá: “j̄Yó'ó t̄aa ndiva'a kúu ún! K̄isa ká'no ini i xa'a ndi'i ña n̄íká ún noo i, chi x̄aku ndá'ví ún noo i.³³ N̄ii k̄i'va ndat̄án k̄isa ká'no ini i xa'a ún, saá x̄ini ñó'ó kasa ká'no ini ún xa'a tatá'an ún t̄a n̄íká lo'o noo ún.”³⁴ Ta t̄arey nisaa ní ini ra, ta ch̄ikaa ra tayó'o ini ve'e kaa, ta xa'nda chiño ra ña saxo'vi ña'á na anda k̄ixaa k̄ivi ña cha'vi ndi'i ra ña n̄íká ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí t̄aJesús.

³⁵ Ta tuku káchí t̄aJesús saá:

—Ndat̄án ke'é t̄arey yó'o, ñii k̄i'va saá ke'é Yivá i Ndios xí'in ndó, tá on x̄iin ndó kasa ká'no ndino'o ini ndó xa'a natá'an ndó.

19

*Ñayó'o ká'an xa'a t̄aJesús k̄ivi saná'a ra
ña on vá'a sandakoo va'a t̄aa ñásí'í ra
(Mr. 10:1-12; Lc. 16:18)*

¹ Ta ndi'i n̄ika'an t̄aJesús xí'in na, ta saá kee ra estado Galilea ta kua'an ra estado Judea ña nákaa ink̄a tá'ví yu'u yuta Jordán. ² Ta kua'a ní n̄ivi x̄indik̄on na s̄ata ra, ta sanda'a ra na ndeé ndó'o.

† 18:28 N̄ii denario kúu s̄i'ún ña kúu ya'vi ñii t̄aa t̄a k̄isa chiño ñii k̄ivi.

³ Ta sava nafariseo kixaa na noo ra ña koto ndoso ña'á na, ta nika'an na xí'in ra:

—¿An yóo yichi ñii taa sandakoo va'a ra ñás'í ra xa'a ña káchí ini mii ra?

⁴ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá:

—¿An on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios ña ká'an xa'a kivi kisa va'a Ndios ñoyívi yó'o? Chi Ndios kisa va'a ra ñii taa xí'in ñii ña'a. ⁵ Ta nika'an Ndios: “Xa'a ñayó'o ñii taa sandakoo ra yivá ra ta sandakoo ra si'í ra ña tonda'a ra xí'in ñás'í ra, ta na ovi yó'o nduu na ñii nivi”, káchí to'on Ndios. ⁶ Ta saá, on sivi ka ovi nivi kúu na, saá chi ñii nivi kúu na noo Ndios. Ta nivi na sanakutá'an Ndios, nda ñii inká nivi on vá'a sata'ví tá'an na nayó'o —káchí taJesús xí'in na.

⁷ Ta nindaka to'on nafariseo taJesús:

—Ta saá, ¿ndachun taxi taMoisés ndayí nda'a taa ña kasa va'a ra tutu xa'a ña sandakoo va'a ra ñás'í ra, ta ka'an ra ndayi ra ña ko'on ñá?

⁸ Ta ndakuijn taJesús:

—TaMoisés taxi ra ndayí ña sandakoo va'a nataa ñás'í na chi ndó'ó najudío ni-xiin ndó chikaa ndó to'on Ndios ini ndó. Chi xina'á kivi kixá'á ñoyívi on vása ní-chitóni Ndios sandakoo va'a taa ñás'í ra. ⁹ Ta yi'i ká'an i xí'in ndó, tá ñii ña'a ña yóo yii ta on vása ní-ki'vi ña kuachi xí'in inká taa, ta yii ña on ko'o yichi kómí ra sandakoo va'a ra ña. Tá ñii taa sandakoo va'a ra ñás'í ra, ta tonda'a tuku ra, tayó'o ki'vi ra kuachi xí'in ñás'í ra ñáovi. Ta taa ta tonda'a xí'in ñaña'a ña nindoo, kisa yii ña, ta tayó'o ki'vi ra kuachi xí'in ña, chi ñás'í tanoó kúu ña noo Ndios —káchí taJesús xí'in nafariseo.

¹⁰ Ta naxíka xí'in ra nika'an na, káchí na saá xí'in taJesús:

—Tá on ko'o yichi sandakoo va'a taa ñás'í ra, ta va'a ka on tonda'a ra.

11 Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá:

—Yóo nivi na on kivi naki'in to'on yó'o. Ta ndasaá kuiti nivi na chindeé Ndios kuchiño naki'in va'a to'on yó'o.

12 Yóo taa ta on vása tonda'a chi saá kaku ra. Yóo inka taa ta on kuchiño koni ñó'ó ra ña'a, saá chi xa'nda na ra ña on koni ñó'ó ka ra ña'a. Ta yóo inka taa ta chíkaa ini on tonda'a, saá chi kóni ra kasa chiño ra noo Ndios. Ndi'i taa ta va'a kuchiño naki'in to'on yó'o, xini ñó'ó kasa ndivi ra ña —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús

kivi chinóo ra nda'a ra sini naváli

(Mr. 10:13-16; Lc. 18:15-17)

13 Ta kixaa nivi xí'in naváli noo yóo taJesús ña chinóo ra nda'a ra sini na, ta ndukú ra ñava'a noo Ndios xa'a na. Ta naxíka xí'in ra nika'an na xí'in nivi yó'o:

—On kixi ndó xí'in naváli yó'o —káchí na.

14 Ta nika'an taJesús saá:

—Taxi ndó naváli ná kixi na noo i, on kasi ndó noo na ña kixi na, chi nivi na ndikon yichi noo xa'nda chiño Ndios, ndatán yóo naváli yó'o, saá yóo na.

15 Ta chinóo ra nda'a ra sini naváli yó'o, ta saá kee ra ku'a'an ra inka xiiña.

Ñayó'o ká'an xa'a ñii taa takuíká ní

(Mr. 10:17-31; Lc. 18:18-30)

16 Ta ñii taa kixaa ra noo taJesús, ta nika'an ra, káchí ra saá:

—Tata maestro, taa va'a ini kúu ún, ¿nda chiño va'a xini ñó'ó ke'é i, ta taxi Ndios ña kutaku i xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi?

17 Ta ndakuijn taJesús:

—¿Ndachun ká'an ún yi'i kúu taa va'a ini? Saá chi on koó nda ñii nivi va'a ini, ñii laá Ndios kuiti kúu ta va'a

ndino'o ini. Tá kóni ún kutaku ún xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi, ta xini ñó'ó kasa ndivi ún ndayí ra.

¹⁸ Ta saá nindaqa to'on tayó'o taJesús, káchí ra:

—¿Ndá ndayí xini ñó'ó kasa ndivi i? —káchí ra.

Ta ndakuijn taJesús;

—On ka'ni ún nivi, on ki'vi ún kuachi ñoyívi xí'in inka ña'a ñá on sivi kúu ñás'í ún, on kasa kuí'ná ún ña kómí nivi, on ka'an ún ñavatá xa'a inka nivi, ¹⁹ ta kasa to'ó ún yivá ún, ta kasa to'ó ún sí'í ún, ta ñii ki'va ndatán kí'vi ini ún xini ún xí'in mii ún, saá kuki'vi ini ún koni ún natá'an ún —káchí taJesús xí'in ra.

²⁰ Ta saá ndakuijn tayó'o, nika'an ra xí'in taJesús:

—Yi'i nda lo'o i kisa ndivi i ndi'i saá ndayí yó'o. ¿Án yoo inka chiño kumanj kasa ndivi i? —káchí ra.

²¹ Ta ndakuijn taJesús:

—Tá kóni ún kuu ún ta va'a ndino'o ini, ta kua'an ún siko ún ndi'i ñakuíká kómí ún, ta saní'i ún sí'ún nda'a nandá'ví. Ta saá kukomí ún ñakuíká ndino'o xí'in Ndios ñoyívi nino. Tá ndi'i ke'é ún ñava'a yó'o, ta kixi ún kundikon ún yi'i —káchí taJesús xí'in ra.

²² Ta xini so'o tayó'o ña nika'an taJesús, ta kúchuchú ní ini ra, ta kee ra kua'an ra, saá chi kua'a ní ñakuíká kómí ra.

²³ Ta nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, yo'vi ní ki'vi nakuíká yichi noo xá'nda chiño Ndios. ²⁴ Tuku ká'an i xí'in ndó, vará yo'vi ní tá kuchiño ñii tícamello ya'a rí yavi xa'a túkú, ta yo'vi ní ka kuchiño ya'a ñii takuíká yé'é ña ki'vi ra yichi noo xá'nda chiño Ndios —káchí taJesús xí'in na.

²⁵ Ta naxíka xí'in ra xini so'o na ña nika'an taJesús, ta naka'nda ní ini na, ta nindaqa to'on na ra:

—Tá yo'vi ní ki'vi nakuíká yichi Ndios, ta, ¿yu kuu nivi kuchiño ki'vi yichi Ndios ta kundoo na xí'in ra?

²⁶ Ta taJesús xito ra noo na, ta nika'an ra xí'in na:

—N̄ivi ɔn kúchiño na sakaku xí'in m̄iji na, ñii laá Ndios kúu ta kúchiño sakaku ña'á. Ndios kúchiño kasa ndivi ra ndi'i chiño. ɔn koó ña yo'vi noo Ndios.

²⁷ Ta n̄ika'an ta Pedro xí'in ra:

—Ta m̄iji ndi, xa sandakoo ndi ndi'i ñava'a ña xikomí ndi, xa'a ña ndikɔn ndi sata ún. ¿Yu kúu ñava'a naki'in ndi xa'a ñayó'o? —káchí ra.

²⁸ Ta n̄ika'an ta Jesús xí'in na:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, tá kixaa kivi ña nduxaa ñoyívi, ta yi'i, ta ta kixi noo Ndios, koo i táyi ká'no tón livi ña ka'nda chiño i, ta m̄iji ndó na ndikɔn yi'i kundoo ndó uxu ovi táyi ná'no, ta ka'nda chiño ndó noo na uxu ovi ti'vi n̄ivi naño Israel. ²⁹ Ta ndi'i n̄ivi na sandakoo ve'e na, án ñani na, án ki'va na, án yivá na, án si'í na, án ñásí'í na, án sa'ya na, án ño'o na, xa'a ña chikaá ini na ko'on na yichi noo xá'nda chiño Ndios, ta nayó'o naki'in na ñava'a noo Ndios. Ñoyívi yó'o Ndios taxi ra nda'a na ku'a'a ní ka ñava'a, anda ñii ciento ñava'a xa'a ñii ñii ñava'a ña sandakoo na. Ta saá ñoyívi ñino Ndios taxi ra ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. ³⁰ Ta saá ku'a'a ní n̄ivi nanoó nduu na n̄ivi nasondí'í, ta n̄ivi nasondí'í vitin nduu na n̄ivi nanoó —káchí ta Jesús xí'in na.

20

Cuento yó'o ndato'on xa'a n̄ivi na kisa chiño xí'in tíuva

¹ Ta ndato'on ta Jesús ñii cuento ña saná'a ra na:

—Ndatán yóo ñii ta ta kómí ño'o, saá yóo yichi noo xá'nda chiño Ndios. Ta tayó'o kee ra ve'e ra xitaan ní, ta ku'a'an ra ndukú ra na kasa chiño xí'in ra noo ño'o noo nataan ra tón uva. ² Ta naní'i ra n̄ivi, ta n̄ika'an ra xí'in na: “Cha'vi i ndó'ó ñii si'ún denario* tá ko'on ndó kasa chiño ndó kivi vitin noo ño'o i noo nataan i tón uva.” Ta

* 20:2 Ñii denario kúu si'ún ña kúu ya'vi ñii ta ta kisa chiño ñii kivi.

saá kua'an na kasa chiño na. ³ Ta kaa iin xitaan[†] tuku kua'an ra, ta xini ra sava nivi ndóo na noyá'vi chi on koó chiño kómí na. ⁴ Ta nika'an ra xí'in na: “Ko'on ndó kasa chiño ndó noo ño'o i noo nataan i tón uva, ta cha'vi i ndó'ó ña kúu ya'vi ndó.” Ta saá kua'an na kasa chiño na noo ra. ⁵ Ta kaa uxu ovi ta tuku kaa unj xikuaa[‡] tuku kee ra kua'an ra, ta naní'i ra nivi na kasa chiño noo ra. ⁶ Ta kaa o'on xikuaa[§] tuku kee ra kua'an ra, ta naní'i ra inká nivi na ndóo mji ta on koó chiño kómí na. Ta nindaka to'on ra na: “¿Ndachun ndiví ndaa ndóo mji ndó yó'o, ta on vása kisa chiño ndó?” ⁷ Ta ndakuiin na: “Chi nda ñii nivi on vása ní-ka'an xí'in ndi kasa chiño ndi xí'in na.” Ta saá nika'an ra xí'in na: “Ndó'ó ko'on ndó kasa chiño ndó noo ño'o i noo nataan i tón uva, ta naki'in ndó ña kúu ya'vi ndó.” ⁸ Tá xikuaa niketá ño'o kúu ña, ta ta xí'in ño'o noo kisa chiño na nika'an ra xí'in ta ndíso chiño noo na kisa chiño noo ra, káchí ra saá: “Kana ún na kisa chiño kixi na yó'o, ta cha'vi ún na. Si'na kixá'á ún cha'vi ún na niki'vi sondí'í, ta sandi'i ún cha'vi ún na si'na niki'vi kisa chiño.” ⁹ Ta kixaa na niki'vi kisa chiño kaa o'on xikuaa, ta ñii ñii na naki'in na ñii si'un denario. ¹⁰ Ta saá kixaa na niki'vi noó na xitaan ní kixá'á kisa chiño, ta nayó'o ndáti na naki'in ka na si'un. Ta ñii ñii nayó'o naki'in na ñii laá si'un denario. ¹¹ Ta kixá'á na ká'an kuáchí na noo taa ta xí'in ño'o noo kisa chiño na, ¹² káchí na saá xí'in ra: “Nivi na kisa chiño ñii laá hora, ta naki'in na si'un ñii ki'va ndatán yóo ña naki'in ndi'i na kisa chiño ndiví ndaa, ta ndeé ní kisa chiño ndi ta ñi'ní ní nixi'i ndi.” ¹³ Ta ndakuiin taa ta xí'in ño'o, káchí ra saá xí'in ñii tayó'o: “Tata migo, on vása ké'é i nda ñii ña on vá'a xí'in ún. ¿An on vása ní-kindoo yu'ú ún

[†] 20:3 Kaa iin xitaan naní ña kaa unj noo nañoo Roma, chi kaa noó noo nañoo Roma kúu kaa uxá xitaan. [‡] 20:5 Kaa uxu ovi ndiví naní ña kaa iño noo nañoo Roma, ta kaa unj xikuaa naní ña kaa iin noo nañoo Roma.

[§] 20:6 Kaa o'on xikuaa naní ña kaa uxu ñii noo nañoo Roma.

xí'in i naki'in ún ñii si'ún denario? ¹⁴ Va'a ná ki'in ún si'ún ún ta kuano'o ún vitin. Saá chi yi'i káchí ini i cha'vi i ñii si'ún ta kisa chiño sondí'í ndatán yóo ña cha'vi i yó'ó. ¹⁵ ¿An on koó yichi kómí i ke'é i ña kóni i xí'in si'ún i? ¿An kisa kuíni ini ún chi ta va'a ini kúu i xí'in nivi?”, káchí ta xí'in ño'o xí'in ta kisa chiño noo ra. ¹⁶ Ta saá nivi nanoó nduu na nivi nasondí'í, ta nivi nasondí'í vitin nduu na nivi nanoó. Saá chi Ndios nákana ra ku'a ní nivi, ta lo'o kuiti kúu na nakaxin ra —káchí ta Jesús xí'in na.

*Ñayó'o ká'an xa'a ta Jesús ndát'o'on ra xa'a ña kivi ra
(Mr. 10:32-34; Lc. 18:31-34)*

¹⁷ Ta ku'a'an ta Jesús yichi kuan ndaa ñoo Jerusalén, ta tava síin ra uxu ovi naxíka xí'in ra, ta nika'an ra xí'in na:

¹⁸ —Ta vitin ku'a'an yó yichi kuan ndaa ñoo Jerusalén, ta ñii taa nataxi ra yi'i, ta kúu taa ta kixi noo Ndios, nda'a naná'no noo nasutu, xí'in nda'a na sáná'a ndayí Ndios. Ta nayó'o kachí na yi'i xíni ñó'ó kivi i, ¹⁹ ta nataxi na yi'i nda'a na on vása kúu najudío ka'ni na yi'i. Ta kusiki ní na yi'i, kuaku ndaa na yi'i, kani ní na yi'i xí'in kuártá, ta sondí'i ka'ni na yi'i nda'a tón cruz. Ta kivi uní natakú i —káchí ta Jesús.

*Ñayó'o ká'an xa'a si'í ta Jacobo xí'in ta Juan
kivi ndukú ñá ñii ñava'a noo ta Jesús
(Mr. 10:35-45)*

²⁰ Ta saá kixaa si'í ta Jacobo* xí'in ta Juan, sa'ya ta Zebedeo kúu ra, ta kixaa ñá xí'in ovi sa'ya ñá noo ta Jesús, ta xikuxítí ñá chi ndukú ñá ñii ñava'a noo ra. ²¹ Ta nika'an ta Jesús xí'in ñá:

—¿Ndá ñava'a kóni ún ke'é i xí'in ún?, nana.

Ta ndakuiin ñá:

* 20:20 Ta Jacobo, inká kivi ra kúu Santiago.

—Tata, kivi kixá'á ún ka'nda chiño ún ñoyívi, taxi ún ná koo ñii sa'ya i táyi tón kundichi siin kua'á ún ta inkā ra koo táyi tón kundichi siin yitin ún.

²² Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in ovi sa'ya ña:

—On vása kúndaā ini ndó yukía ndúkú ndó noo i xa'a mii ndó. ¿Ān ndixa kúndeé ndó xo'vi ní ndó ndatán xo'vi yi'i?

Ta ndakuiin na ovi yó'o:

—Kúchiño va ndi —káchí na xí'in taJesús.

²³ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ndixa xo'vi ní ndó ñii ki'va ndatán xo'vi yi'i. Ta on kúchiño taxi i ndayí kundoo ndó táyi tón kuita siin kua'á i xí'in siin yitin i. Saá chi Yivá i Ndios kúu taā ta chitóni yu kúu niivi kundoo táyi kán —káchí taJesús xí'in ovi tayó'o.

²⁴ Ta xini so'o inkā uxu naxíka xí'in taJesús yukía ndúkú ovi taā yó'o noo ra, ta kixá'á na nisaa ní na xini na ta ovi yó'o. ²⁵ Ta taJesús kaña ra vaxi ndi'i na noo ra, ta nika'an ra xí'in na:

—Xini ndó na ndíso chiño noo na ñoo inkā xiiña, nayó'o kisa ká'no xí'in mii na, ta yá'a ní ndeé xá'nda chiño na noo niivi. ²⁶ Ta mii ndó, on vá'a kutaku ndó saá. Tá ñii taā kóni ra kuu ra taká'no noo ndó'ó, xini ñó'ó nduu ra ta kasa chiño noo ndó. ²⁷ Tá ñii taā kóni ra kuu ra tañoó noo ndó'ó, xini ñó'ó nduu ra tamozo noo ndó. ²⁸ Ta yi'i, taā ta kixi noo Ndios, kixi i xa'a ña chindeé i niivi, ta on sivi xa'a ña chindeé niivi yi'i kúu ña kixi i. Ta taxi xí'in mii i ña kivi i, ta xí'in ñayó'o cha'vi i ña va'a saña kua'a ní niivi noo ndi'i ña on vá'a ndíso na —káchí taJesús.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ovi takuáá
(Mr. 10:46-52; Lc. 18:35-43)*

²⁹ Ta saá kee taJesús xí'in naxíka xí'in ra ñoo Jericó, kua'an na yichi, ta kua'a ní niivi ndíkōn kua'an sata na.

³⁰ Ta ndóo ovi takuáá yu'u yichi yó'o, ta xini so'o ra yá'a taJesús yichi, ta xí'in ndi'i ndee ra nika'an ra, káchí ra saá:

—Tata, sa'ya taDavid, ɲá kundá'ví ini ún koni ún ndi'i!
—káchí ra.

³¹ Ta nivi na kua'an yichi nika'an na xí'in ra:

—ɲKasi ndó yu'u ndó! —káchí na.

Ta nj-chikaa so'o ovi takuáá ña nika'an na xí'in ra, ta kixá'a ra ndeé va'a ka ká'an ra:

—Tata, sa'ya taDavid, ɲá kundá'ví ini ún koni ún ndi'i!
—káchí ra.

³² Ta xikundichi taJesús yichi yó'o, ta kana ra ovi takuáá kixi ra noo ra, ta taJesús nindaka to'on ra takuáá yó'o:

—ɲYukía kóni ndó ke'é ɲ xí'in ndó? —káchí ra.

³³ Ta ndakuijn ovi takuáá, káchí ra saá:

—Tata, kóni ndi sanda'a ún nduchu noo ndi, ta va'a koto ndi —káchí ra.

³⁴ Ta kundá'ví ní ini taJesús xini ña'a ra, ta nitonɗaa nda'a ra nduchu noo ra. Ta xandikon nduva'a nduchu noo ovi ra saá, ta xa va'a xíto ra, ta saá nakundikon ovi ra saá sata taJesús.

21

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi niki'vi ra ñoo Jerusalén

(Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

¹ Kivi kua'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra yichi ña kua'an ñoo Jerusalén, ta nixaa na ñoo Betfagé, ña nákaa noo xiki tón Olivo. Ta taJesús nika'an ra xí'in ovi naxíka xí'in ra,
² káchí ra saá:

—Kua'an ndó ñoo ña xíto ndaa ndó kaa. Tá nixaa ndó ñoo kaa, ta nani'i ndó ñii burra nó'ni rí, ta ñii sa'ya rí xí'in rí. Ta ndaxin ndó rí ta kixi ndó xí'in rí yó'o. ³ Tá yóo nivi na ndaka to'on ndó'ó: “ɲNɗachun ndáxin ndó kiti yó'o?”
kachí na xí'in ndó, ta ndakuijn ndó, kachí ndó saá xí'in na: “TaKá'no noo yó xini ñó'ó rí, tá ndi'i xini ñó'ó ra rí, ta

kama ní nataxi ra rí nda'a ndó”, kachí ndó xí'in na —káchí taJesús.

⁴ Ta ndi'i ñayó'o nixiyo, chi saá xíni ñó'ó kundivi ña nika'an Ndios xí'in taprofeta, chi taprofeta ñitaa ra to'on ña káchí saá:

⁵ Ka'an ún xí'in nañoo Jerusalén:*

“Koto ndó, taRey ñoo ndó vaxi ra noo ndó,
ta ndá'ví ini kúu ra, yóso ra ñii burro,
yóso ra ñii burro lo'o, sa'ya tí ndíso ñaveé”,
káchí to'on Ndios.

⁶ Ta ku'a'an ovi naxíka xí'in taJesús, ta kisa ndivi na chiño ndatán yóo ña nika'an taJesús xí'in na. ⁷ Ta saá ndikó na kixaa na noo taJesús xí'in burra ta xí'in sa'ya rí. Ta chinóo na tikoto na sata rí, ta saá nakoso taJesús ta ku'a'an ra yichi. ⁸ Ta ku'a'a ní nivi chindoo na tikoto na yichi noo yá'a ra ku'a'an ra, ta sava nivi xa'nda na noo nda'a tón yiton ta chindoo na nó yichi ña ya'a ra sata nó, saá kisa to'ó na ra. ⁹ Ta nivi ku'a'an si'na noo ra xí'in na ndikon ku'a'an sata ra, ndeé ní kúsi ini na, ta ká'an na, káchí na saá:

—¡Kasa ká'no yó Ndios xa'a sa'ya taDavid yó'o! ¡Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tayó'o, taa ta kixaa xí'in ndayí Ndios! ¡Ná kanóo síkón ñato'ó Ndios! —káchí nivi na ku'a'an xí'in taJesús.

¹⁰ Ta taJesús niki'vi ra ñoo Jerusalén, ta ndi'i nañoo yó'o ñii nisiso na, ndáka to'on na ta ká'an na xí'in tá'an na:

—¿Yu kúu tayó'o? —káchí na.

¹¹ Ta ndakuijn nivi na ku'a'an xí'in taJesús:

—Tayó'o kúu taJesús, taprofeta ta kee ñoo Nazaret estado Galilea —káchí na.

* 21:5 Inka kivi naní ñoo Jerusalén kúu Sion.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi tava ra
ndi'i na síkó ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no*

(Mr. 11:15-19; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

¹² Ta niki'vi taJesús ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no, ta kixá'á ra táva ndi'i ra na síkó xí'in na sáta ña kee na ko'on na. Ta sandiva ra mesa nivi na sama si'un, ta xata ra táyi na síkó tísata. ¹³ Ta nika'an ra xí'in ndi'i na:

—Saá káchí to'on Ndios ña nítáa na xina'á: “Ve'e i kunaní ña ve'e noo ko'on nivi ña ka'an na xí'in i”, káchí to'on Ndios. Ta ndó'ó, on vása va'a ké'é ndó, chi sanduu ndó ve'e yó'o ñii kavua nakuí'ná —káchí taJesús xí'in na.

¹⁴ Ta saá nivi nakuáá xí'in nivi na on kivi kaka kixaa na noo taJesús ve'e ño'o ká'no yó'o, ta sanda'a ra na. ¹⁵ Ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu nisaa ní na xini na taJesús, chi xini na ndi'i milagro ké'é ra, ta xini so'o na nika'an naválí na yíta ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no, xí'in ndi'i ndee na káchí na saá:

—iKasa ká'no yó Ndios xa'a sa'ya taDavid yó'o!

¹⁶ Ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu nindaka to'on na taJesús:

—¿An xini so'o ún yukia ká'an naválí yó'o?

Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:

—Oon, xini so'o i ña ká'an na. Ta ndó'ó, ¿án on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios, noo káchí ña saá?:

Ndios chitóni ra ka'an naválí ñato'ó xa'a ra.

Nda yu'u naválí xí'in yu'u naválí pá'á na chíchín naki'in ra ñato'ó,

káchí to'on Ndios —káchí taJesús xí'in na.

¹⁷ Ta sandakoo taJesús naná'no yó'o ta ku'a'an ra ñoo Betania, noo nikisin ra ñii ñoo.

Ñayó'o ká'an xa'a ña sátavi chi'ña taJesús tón higo

(Mr. 11:12-14, 20-26)

¹⁸ Ta xitaan ní kúu ña, ta kee taJesús ñoo yó'o ndikó ra kua'an ra ñoo Jerusalén, ta xí'i ní ra soko. ¹⁹ Ta xini ra ñii tón higo yatin yu'u yichi, ta nixaa yatin ra noo ñíndichi nó, ta ni-naní'i ra nda ñii kuji'nda'a nó. Nina yuku kuiti yóo nda'a nó. Ta saá nika'an ra xí'in tón higo yó'o, káchí ra saá:

—On koon ka kuji'nda'a ún nda ñii kivi ña vaxi —káchí ra.

Ta xandikon niyichi tón higo yó'o. ²⁰ Ta xini naxika xí'in ra yukia nindo'o tón higo yó'o, ta naka'nda ní ini na, ta nindaka to'on na taJesús:

—¿Ndachun kama ní niyichi tón higo yó'o? —káchí na xí'in ra.

²¹ Ta ndakuijn taJesús:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, tá kándixa ndino'o ini ndó Ndios, ta on vása xika ovi ini ndó, ta saá kuchiño kasa ndivi ndó ndatán yóo ña ke'é i xí'in tón higo yó'o. Tá ka'an ndó, kachí ndó saá xí'in ñii xiki ká'no: “Kuta'a ún ta ko'on ún sakana xí'in mii ún noo mini”, ta saá koo ña. ²² Tá kándixa ndino'o ini ndó Ndios, ta naki'in ndó ndi'i ña ndukú ndó noo ra.

Ñayó'o ká'an xa'a ndayí ña kómí taJesús ke'é ra chiño

(Mr. 11:27-33; Lc. 20:1-8)

²³ Ta kixaa taJesús ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no ta sáná'a ra nivi, ta naxikua'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu kixaa na noo ra, ta nindaka to'on na ra:

—¿Míkía kixi ndayí ke'é ún ñayó'o? ¿Yu kúu na taxi ndayí nda'a ún ke'é ún chiño yó'o saá? —káchí na xí'in ra.

²⁴⁻²⁵ Ta ndakuijn taJesús:

—Ta yi'i kóni i ndaka to'on i ndó'ó ñii laá to'on. ¿Míkía kixi ndayí taJuan sakuchu ra nivi? ¿Án taxi Ndios ndayí nda'a ra? ¿Án nivi kúu na taxi ndayí nda'a ra ña sakuchu ra nivi? Tá ndakuijn ndó ña ndaka to'on i ndó'ó, ta saá

ka'an i xí'in ndó míkíá kixi ndayí ké'é i chiño yó'o —káchí taJesús xí'in na.

Ta saá kixá'á na ká'an tá'an xí'in mji na:

—¿Ndasaá koo ndakuiin yó vitin? Chi táná ka'an yó Ndios taxi ndayí nda'a taJuan, ta saá ndaka to'on taJesús mji yó: “¿Ndachun on vása ní-kandixa ndó ña nika'an ra?”
²⁶ Táná ka'an yó nivi kuiti kúu na taxi ndayí nda'a taJuan, ta saá yiyo ní sasaá yó naño, chi nayó'o kándixa na ndí taJuan xikuu ra ñii taprofeta —káchí na, ká'an tá'an na.

²⁷ Ta saá ndakuiin na, káchí na si'a xí'in taJesús:

—On xini ndi yu kúu na taxi ndayí nda'a taJuan —káchí na.

Ta saá taJesús nika'an ra xí'in na:

—Ta ni yilj, on ka'an i xí'in ndó míkíá kixi ndayí kómí i ña ké'é i chiño yó'o —káchí ra.

Cuento yó'o ndato'on xa'a ñii taa ta kómí ovi sa'ya

²⁸ Ta taJesús nindaká to'on ra na:

—¿Yukía kani sinj ndó xa'a ña kóni i ndato'on i xí'in ndó vitin? Saá ndo'o ñii taa, kómí ra ovi sa'ya ra. Ta nika'an ra xí'in sa'ya ra tanoó, káchí ra saá: “Sa'ya i, ko'on ún vitin kasa chiño ún noo ño'o i noo nataan i tón uva.”
²⁹ Ta ndakuiin sa'ya ra: “On ko'on i”, káchí ra, ta saá niya'a ñii kánj lo'o ta nandikó ini ra, ta nixa'an ra kisa chiño ra.
³⁰ Ta saá taa ta kómí ovi sa'ya yó'o nika'an ra xí'in inka sa'ya ra, ñii ki'va nika'an ra xí'in tanoó. Ta ndakuiin sa'ya ra taovi yó'o, káchí ra saá: “Va'a, tata, ko'on i”, káchí ra, ta tayó'o on vása ní-xa'an ra kasa ndivi ra chiño.
³¹ Ta vitin, ¿yukía xáni ini ndó? ¿Ndá sa'ya tayó'o kúu ta kisa ndivi ña xa'nda chiño yivá ra? —káchí taJesús.

Ta ndakuiin na:

—Tanoó kúu ta kisa ndivi chiño ña kóni yivá ra —káchí na.

Ta saá nika'an taJesús xí'in na:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, nivi na káya si'ún xa'a nagob-
ierno, xí'in náña'a ná kisin xí'in kua'a ní taa, kúu na si'na
ka kúchiño kivi noo ndó yichi noo xá'nda chiño Ndios.
³² Chi taJuan kixi ra noo ndó ña saná'a ra ndó'ó ndasaá va'a
kutaku ndó noo Ndios, ta ni-xiin ndó kandixa ndó ra. Ta
na káya si'ún xa'a nagobierno xí'in náña'a ná kisin xí'in
kua'a ní taa, nandikó ini na ta kandixa na ña nika'an ra.
Ta ndó'ó xini ndó ndi'i ñayó'o, ta ni-xiin ndó nandikó ini
ndó, ta on vása ní-kandixa ndó ra —káchí taJesús.

*Cuento yó'o ndát'on xa'a nivi na on vá'a na táti ño'o
noo yóo tón uva*

(Mr. 12:1-12; Lc. 20:9-19)

³³ Ta nika'an taJesús:

—Konj so'o ndó inká cuento ña saná'a i ndó'ó. Saá
ndo'o ñii taa, nataan ra tón uva. Ta kisa va'a ra ñii nama
xino nduu ña ndi'i noo ño'o noo nataan ra tón uva. Ta
xata ra noo ño'o ña kisa va'a ra ñii noo ko'on nduta tíuva,
ta kisa va'a ra ñii torre noo kundoo nivi kundaa na tón uva
yó'o.

'Ta saá satati ra ño'o ra xí'in tón uva ra inká nivi, ta
kee ra kua'an ra inká ñoo xíká ní. ³⁴ Ta kixaa yatin kivi
ña ka'nda na tíuva yó'o, ta taa ta xí'in yiton tón uva tiví
ra namozo ra kua'an na naki'in na sava tíuva ña kuu ya'vi
ra. ³⁵ Ta nivi na táti ño'o noo yóo tón uva tjin na namozo
yó'o, ta kani ní na ñii tayó'o, ta xa'ni na ñii tatá'an tayó'o,
ta koon na yuu inká ra. ³⁶ Ta taa ta xí'in yiton tón uva tiví
ra kua'a ka namozo kua'an na naki'in na tíuva, ta ñii kiva
nindo'o nanóó, saá ndó'o nayó'o.

³⁷ 'Ta saá taa ta xí'in yiton tón uva tiví ra sa'ya mji ra
kua'an ra noo na táti ño'o, chi xani ini ra: “Ndixa kasa
to'ó na sa'ya mji yó.” ³⁸ Ta na táti ño'o xini na kixaa talo'o
sa'ya ra, ta nika'an na xí'in tá'an na, káchí na saá: “Takaá
kúu sa'ya ta nataan tón uva, ta sa'ya ra yó'o kúu ta naki'in

ñakuíká xí'in ño'ḡ yó'lo táná kivi yivá ra. Na'a ndó ná ko'yo ka'ni yó ra, ta kindḡo yó xí'in ndi'i ñakuíká ra”, káchí na. ³⁹ Ta saá tijn na ra, ta saḡana na ra nda saḡa nama ña xino nduu noḡ yóo tón uva, ta xa'ni na ra. Saá ndi'i cuento yó'lo —káchí ta Jesús.

⁴⁰ Ta ta Jesús nindaḡa to'on ra nivi na xini so'lo cuento yó'lo:

—¿Yukía xáni ini ndó? Kivi ndikó ta xí'in yiton tón uva, ¿yukía kundo'lo nivi na táti ño'ḡ noḡ yóo tón uva, kasa ta xí'in ño'ḡ?

⁴¹ Ta ndaḡuijn na, káchí na saá:

—On kundá'ví ini ra koni ra nivi na on vá'a na táti ño'ḡ noḡ yóo tón uva, ta sandi'i ra xa'a na. Ta satati tuku ra ño'ḡ ra inḡa nivi, ta nataxi na tíuva nda'a ra ña kuu ya'vi ra —káchí na.

⁴² Ta nika'an ta Jesús xí'in na:

—¿An on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios, ña káchí saá?: Yóo yuu ña ni-xiin nivi na kisa va'a ve'e koni ñó'lo na, ta mii yuu yó'lo nduu ña yuu ñanoḡ nákaa xa'a ve'e. Ndios kúu ta kisa ndivi saá, ña'a livi ní kúu ña ke'é Ndios, ta mii yó náka'nda ini yó xini yó ñayó'lo, káchí nivi, káchí to'on Ndios. ⁴³ Ta saá ká'an i xí'in ndó, Ndios tava ra ndó'lo noḡ xá'nda chiño ra, ta taxi ra kundḡo inḡa nivi noḡ xá'nda chiño ra, ta nivi yó'lo kúu na kasa ndivi ña kóni Ndios. ⁴⁴ Ndi'i nivi na kaki'i ta nakava na saḡa yuu ña nduu ñanoḡ yó'lo, nivi yó'lo ndi'i xa'a na; ta yuu yó'lo, tá nakava ña saḡa nivi, ta chi'ma ña na, nda nduu na yaa —káchí ta Jesús xí'in na.

⁴⁵ Ta xini so'lo nafariseo xí'in naná'no noḡ nasutu cuento ña ndato'on ta Jesús, ta kundaa ini na cuento yó'lo ká'an ña xa'a mii na. ⁴⁶ Ta saá xani sijn na ndúkú na ndasaá koo tiin na ra, ta on vása ní-kuchiño na, chi yí'ví na koḡo saa naño, chi ndi'i naño kándixa na ta Jesús kúu ra ñii ta profeta.

22

*Cuento yó'o ndátò'on xá'a yu kúu nivi
na kuxu viko ká'no xí'in Ndios
(Lc. 14:15-24)*

¹ Ta tuku ndátò'on taJesús ñii cuento ña saná'a ra nafariseo xí'in naná'no ñoo nasutu, káchí ra saá:

² —Ndátán yóo ñii tarey xakin ra ñii viko ká'no ña tonda'a sa'ya ra, saá yóo yichí ñoo xá'nda chiño Ndios. ³ Ta mji kivi viko ti'ví ra namozo ra kua'an na nakana na nivi na xa ndátò'on ra xí'in koo viko yó'o, ta ni-xiin na kixi na. ⁴ Ta saá tuku ti'ví ra inká namozo ra, káchí ra saá: “Kò'on ndó ka'an ndó si'a xí'in nivi na kana i: Xa yóo ndivi ndi'i ña kuxu ndó. Xa nixi'i sindiki xí'in inká kiti tí ndu'u sana tarey kuxu ndó; xa yóo ti'va ndi'i ña'a. Kama ndó kixi ndó viko tonda'a, kachí ndó xí'in na”, káchí tarey xí'in namozo. ⁵ Ta nivi na kana ra yó'o ni-xiin na kò'on na viko, ta sava na kee kua'an ñoo chi'i na, ta inká na kua'an ñoo kisa chiño na. ⁶ Ta inká na tjin na namozo tarey, ta saxo'vi ña'á na, ta xa'ni ña'á na. ⁷ Ta xini so'o tarey ña nindo'o namozo ra, ta saá ndeé ní nisaá ra. Ta ti'ví ra natropa ña sandi'i na xa'a ndi'i nivi na xa'ni namozo ra ta chikaá na ño'o ña kòkò ndi'i ñoo nayó'o. ⁸ Ta saá nika'an ra xí'in inká namozo ra: “Xa yóo ndivi ndi'i viko tonda'a, ta nivi na si'na kana i kixi viko, on vása kómí ka na ndayí kixi na. ⁹ Ta vitin kò'on ndó ndi'i yichí ñoo nákutá'an nivi ta nakaya ndó na ná kixi na viko.” ¹⁰ Ta saá kee namozo kua'an na yichi, ta nakaya na ndi'i nivi na naní'i na yichi, navá'a án na on vá'a kúu na, ta saá chútú ndaa ve'e ñoo yóo viko tonda'a.

¹¹ 'Ta kixaá tarey viko ta chindeé ra na nakutá'an yó'o, ta nakoto ra ñii taa on vása ndíxin ra tikoto yaa ña ndíxin

na ñó'o viko tonda'a.* ¹² Ta nindaqa to'on ra tayó'o: “Tata, ¿ndachun niki'vi ún yó'o, ta on koó tikoto yaa ndixin ún?” Ta tayó'o on vása ní-kundaa ini ra ndasaá koo ndakuiin ra. ¹³ Ta tarey nika'an ra xí'in namozo ra: “Katón ndó nda'a xí'in xa'a tayó'o ta tava ndó ra ke'e, ta chikaa ndó ra noo naa ní, noo ndeé ní kuaku ra, noo ndeé ní xo'vi ra”, káchí tarey. ¹⁴ Saá chi Ndios nákana ra kua'a ní nivi, ta lo'o kuiti kúu na nakaxin ra —káchí taJesús.

*Ñayó'o ká'an xa'a ña chá'vi nivi kota nda'a nagobierno
(Mr. 12:13-17; Lc. 20:20-26)*

¹⁵ Ta saá nafariseo kee na kua'an na, ta nakoo yu'ú na ndasaá koo ndukú na ña ka'an taJesús to'on on vá'a ña kuchiño na chikaa na ra kuachi. ¹⁶ Ta tiví na na ndikon sata na xí'in na ndikon partido taHerodes, ta kixaa na noo taJesús, ta nika'an na saá xí'in ra:

—Tata maestro, xini ndi yó'ó kúu ún taa ta ká'an ñandaa, ta sáná'a ún ñandaa xa'a yichi Ndios. Ta on vása ndí'i ini ún ña ká'an nivi xa'a ña sáná'a ún, ta on vása nákaxin ún nivi, ta ñii ki'va ká'an ún xí'in ndi'i na. ¹⁷ Ta saá ka'an ún yukía xáni ini ún. ¿Án va'a cha'vi yó kota noo tarey César ñoo Roma? ¿Án on vá'a cha'vi yó ña? —káchí na xí'in ra.

¹⁸ Ta taJesús kúndaa ini ra ndí kóni na koto ndoso na ra, ta nika'an ra xí'in na:

—¡Na ovi yu'u kúu ndó'ó! ¿Ndachun kóni ndó koto ndoso ndó yi'i? ¹⁹ Taxi ndó si'ún ña chá'vi ndó kota ná koto i noo ña.

Ta saná'a na ñii si'ún naní denario.† ²⁰ Ta saá nindaqa to'on ra na:

—¿Yo naná, ta yo kivi kúu ña yóo noo si'ún yó'o?

* 22:11 Si'a nixiyo viko tonda'a xina'a: taa ta ká'an viko yó'o sání'i ra tikoto yaa kundixin ñii ñii nivi na ki'vi kuxu noo viko. † 22:19 Ñii denario kúu si'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño ñii kivi.

²¹ Ta ndakuijn na:

—Si'ún yó'o kómí ña ña'ná xí'in kivi tarey César.

Ta saá ñika'an taJesús xí'in na:

—Taxi ndó nda'a tarey César ña kúu kuenda ra, ta taxi ndó nda'a Ndios ña kúu kuenda Ndios —káchí taJesús xí'in na.

²² Ta xini so'o na ña ñika'an ra xí'in na, ta ñaka'nda ní ini na. Ta saá sandakoo na ra, ta kee na kua'an na.

Ñayó'o ká'an xa'a ñivi ñixi'i ta natakú na

(Mr. 12:18-27; Lc. 20:27-40)

²³ Ta mii kivi yó'o, nasaduceo kixaa na noo taJesús. Nasaduceo yó'o kúu naná'no na sáná'a ta ká'an na ndí na ñixi'i on vása natakú ka na. Ta ñindaká to'on na taJesús:

²⁴ —Tata maestro, ndayí Ndios ña ñitaa taMoisés, káchí ña saá: “Tá ñii ta ñixi'i ra, ta on koó sa'ya ra ní-xiyo xí'in ñásí'í ra, ta ñani ra xini ñó'ó tonda'a ra xí'in ña ñindoó yó'o, ña kivi koo sa'ya na. Ndatán koo sa'ya ta ñixi'i, saá koo sa'ya nayó'o”, káchí ndayí ña ñitaa taMoisés. ²⁵ Ta, ¿yukía káchí yó'ó xa'a ñayó'o? Chi saá ndo'o natá'an ndi, uxá ñani kúu ra. Tanoó tonda'a ra xí'in ñii ña'a, ta ñixi'i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo. Ta ñani ra taovi tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o. ²⁶ Ñii ki'va ndo'o tanoó, saá ndo'o inka ñani ra. Taovi ñixi'i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo. Ta ñani ra tauni tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta ñixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra takomj tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta ñixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra tao'on tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta ñixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra tajiño tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta ñixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra taxa tonda'a ra xí'in ñaña'a yó'o, ta ñixi'i ra, ta on koó sa'ya na. ²⁷ Ta saá ñixi'i mii ñaña'a yó'o. ²⁸ Ta kivi natakú ndi'i na ñixi'i, ¿yukú ta kuu yij ñaña'a yó'o?, chi ndi'i ta uxá ñani ñixiyo ra xí'in ñá —káchí na xí'in taJesús.

²⁹ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Sándá'ví xí'in miji ndó, chi naa ní ini ndó, on vása kúndaḡ ini ndó ña ká'an to'on Ndios, ni on vása kúndaḡ ini ndó ña kúu ndee Ndios. ³⁰ Saá chi kivi natakū nivi na nixi'i, on vása tonda'a ka na ñoyívi nino, ni on vása taxi na sa'ya na tonda'a na xí'in inka nivi. Ndatán yóo naángel ñoyívi nino, saá koo nivi na kundoo xí'in Ndios. ³¹ Xa'a ña natakū na nixi'i, ¿án on vása ní-ka'vi ndó yukía nika'an Ndios xí'in taMoisés xina'á? Káchí ra saá: ³² “Yi'i kúu Ndios, ta taAbraham, taIsaac, xí'in taJacob kisa to'ó ra yi'i vitin”, káchí Ndios. Ta xí'in to'on yó'o kúndaḡ ini yó ndí táku ka xii síkuá yó yó'o, chi na ndixa nixi'i on kuchiño na kasa to'ó na Ndios —káchí taJesús xí'in na.

³³ Ta xini so'o nivi ña nika'an ra xí'in nasaduceo, ta naka'nda ní ini na.

*Ñayó'o ká'an xa'a ndayí ña xini ñó'ó ní ka noo inka ndayí
(Mr. 12:28-34)*

³⁴ Ta nafariseo xini so'o na ndí taJesús sayaa ra yu'u nasaduceo ta on vása ní-naní'li ka na ña ka'an na xí'in ra, ta saá nafariseo nakutá'an xí'in tá'an miji nayó'o. ³⁵ Nii tafariseo yó'o kúu ñii ta xini va'a ndayí ña nita taMoisés, ta nindaḡa to'on ra ña koto ndoso ra taJesús, káchí ra saá:

³⁶ —Tata maestro, ¿nda ndayí Ndios kúu ña xini ñó'ó ní ka noo ndi'i inka ndayí? —káchí ra.

³⁷ Ta ndakuijn taJesús:

—Ndayí ña xini ñó'ó ní ka kúu ñayó'o: “Kuki'vi ini yó koni yó Yivá yó Ndios xí'in ndi'i níma yó, xí'in ndi'i ini yó, xí'in ndi'i sini yó.” ³⁸ Ñayó'o kúu ndayí ñanoó, ña xini ñó'ó ní ka. ³⁹ Ndatán sáná'a ndayí ñanoó, saá sáná'a ndayí ñaovi, káchí ña saá: “Ñii ki'va ndatán kí'vi ini yó xini yó xí'in miji yó, saá kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó.” ⁴⁰ Ovi ndayí yó'o kúu ña ná'no va'a, ta kúu ña noo kaḡu ndi'i inka

ndayí ña nítāa tāmōisēs, ta nōō ñayó'o kēe ndi'i tō'on ña saná'a naprofeta xina'á.

Ñayó'o ká'an xa'a yu kúu nave'e Cristo

(Mr. 12:35-37; Lc. 20:41-44)

⁴¹ Ta ndóo ká nafariseo, ta tājésús nindaká tō'on ra na, ⁴² káchí ra saá xí'in na:

—¿Yukía xáni ini ndó xa'a Cristo? ¿Yu kúu nave'e tayó'o?

Ta ndakuijn na:

—Ñii sa'ya ñani síkuá tarey David kuu ra —káchí na.

⁴³ Ta saá nika'an ra si'a xí'in na:

—Tá ndixa Cristo kuu ra sa'ya ñani síkuá tarey David, ¿ta ndachun nika'an tarey David xa'a Cristo, káchí ra: “TaKá'no nōō i kúu ra”? Chi Níma Ndios nika'an ini tādavid, ta nítāa ra tō'on yó'o, ña káchí saá:

⁴⁴ Ndios nika'an ra xí'in tāká'no nōō i:

“Koo ún xí'in i sijn kua'á i nōō táyi tón tó'o yó'o, tãnda kivi taxi i koyo ndi'i na káni tá'an xí'in ún tixin xa'a ún”, káchí Ndios,

nítāa tādavid xina'á. ⁴⁵ Xí'in tō'on yó'o tādavid káchí ra Cristo kúu tāká'no nōō ra. Ta, ¿mí kúchiño kúu Cristo sa'ya ñani síkuá tādavid? —káchí tājésús xí'in na.

⁴⁶ Ta nda ñii nayó'o ni-kuchiño ndakuijn na nda ñii tō'on ña nika'an ra xí'in na, tãnda kivi yó'o ni-xiin ka na ndaká tō'on na ra ña koto ndoso na ra.

23

*Ñayó'o ká'an xa'a tājésús kivi chikaa ra kuachi
sata nafariseo xí'in na saná'a ndayí Ndios*

(Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

¹ Ta saá tājésús nika'an ra xí'in nivi, ta xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

² —Nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios kómí na yichí nandaxin na ndayí ña nītaa taMoisés. ³ Ta saá xíní ñó'ó kasa ndivi ndó ndi'i ña ká'an na xí'in ndó. Ta on kutaku ndó ndatán táku nayó'o, chi ña sáná'a na ndó'ó on vása kisa ndivi mji na. ⁴ Chi nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios ké'é na ndatán ké'é nivi na kátón chiño veé ní ta yo'vi ní kuiso nivi, ta sákuiso na ña satá inká nivi, ta mji na ndá lo'o on xijin na tindaa na chiño veé ta yo'vi ní yó'o. ⁵ Ndi'i ña ké'é na kúu xa'a ña kóni mji na ña koto inká nivi ta ká'an na ndí va'a ní nivi kúu nafariseo xí'in na sáná'a ndayí. Ta nayó'o kátón ndaa na ta'ya na ñii caja lo'o noo ñó'o tutu kómí to'on Ndios, ta inká caja lo'o kátón ndaa na nó noo chiyo nda'a na, ta tón ovi caja válí kátón nayó'o kúu tón ná'no ka noo caja inká nivi. Ta ndíxin na tikoto ña tákaa yi'va nání ní ka noo ñayi'va yu'u tikoto inká nivi. ⁶ Ta noo yóo viko xíxi, ndúkú na kundoo na noo táyi ná'no tón to'ó. Ta kútoo ní na kundoo na táyi tón ná'no tón to'ó yóo ve'e ño'o sinagoga. ⁷ Ta xíka na noyá'vi, ta kóni na ña kasa to'ó ní nivi na, kóni na ña ká'an nivi xí'in na, kachí na saá: “Rabí, Rabí.”*

⁸ Ta ndó'ó, on vása va'a ke'é ndó ña ndáti ndó ñii kiva saá ká'an nivi xí'in ndó, kachí na: “Rabí”, chi ñii laá kúu taa taMaestro noo ndó, ta ndi'i ndó'ó kúu ndó ñani ndó xí'in tá'an ndó. ⁹ Ta on ká'an ndó “Yivá i” kachí ndó xí'in nda ñii taa, saá chi ñii laá kúu Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi nino. ¹⁰ Ta on taxi ndó ká'an na xí'in ndó “Taká'no” kachí na, chi ñii laá kúu Taa taKá'no noo ndó. ¹¹ Ta ta ká'no ní ka noo ndó'ó kuu ta kasa chiño noo ndó. ¹² Chi ndi'i na kisa ká'no xí'in mji nduu na nanino ní, ta ndi'i na kisa nino xí'in mji nduu na naná'no ní, kasa Ndios xí'in na —kachí taJesús.

¹³ Ta nika'an tuku taJesús xí'in nafariseo ta xí'in na sáná'a ndayí Ndios, kachí ra saá:

* 23:7 To'on “Rabí” kóni kachí ña: Tata Maestro.

—¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu ndó! Chi ná'kasi ndó yichí ña on ya'a naní'vi ña ki'vi na yichí noo xá'nda chiño Ndios. Ta ni mii ndó, on xiin ndó ki'vi ndó yichí yó'o.

¹⁴ ¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu ndó! On vá'a ké'é ndó chi kí'ndaa ndó ve'e ná'ña'a ná nixi'l yii. Tá ndi'i ke'é ndó saá, ta xí'in ñavata' ini ndó, xá'an ndó ve'e ño'o sinagoga, ta na'á ní ká'an ndó xí'in Ndios. Ké'é ndó saá xa'a ña kóni ndó kani sini nivi ndí ndó'ó kúu nava'a ní noo Ndios. Ta xa'a ña on vá'a ké'é ndó, Ndios saxo'vi ka ra ndó'ó noo inka nivi.

¹⁵ ¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu ndó! Saá chi kua'an ndó ndi'i saá xiiña nda noo mini, ta ndúkú ndó nivi na kundikon yichí ndó. Ta nivi na ndíkon yichí ndó, ndása ndó nayó'o nivi na ndiva'a ní ka ini noo ndó, ta ndixa ko'on nayó'o ndaya xí'in ndó.

¹⁶ ¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, chi sáná'a ndó nivi ko'on na yichí ña káchí mii ndó, ta ndixa mii ndó nakuáá kúu ndó, on vása xíni ndó yichí! Saá chi ká'an ndó, káchí ndó saá: “Tá ñii nivi ká'an na chíná'a na xa'a ve'e ño'o ká'no, ta on vása xíni ñó'ó kasa ndivi na to'on na. Tá ká'an na chíná'a na xa'a ñaoro ña yóo ve'e ño'o ká'no, ta saá ndixa xíni ñó'ó kasa ndivi na ña ká'an na”, káchí ndó. ¹⁷ ¡Nakí'ví kúu ndó ta nakuáá kúu ndó! ¿Yukía kúu ñaká'no xíni ñó'ó ní ka? ¿Án ñaoro, án mii ve'e ño'o ká'no?, saá chi ve'e ño'o ká'no kúu ña ndása yii ndi'i ñaoro ñó'o ini ña. ¹⁸ Ta tuku ká'an ndó: “Tá ñii nivi ká'an na chíná'a na xa'a nama yii ve'e ño'o ká'no, ta on vása xíni ñó'ó kasa ndivi na to'on na. Tá ká'an na chíná'a na xa'a ña sóko na noo Ndios ña ndóso noo nama yó'o, ta saá ndixa xíni ñó'ó kasa ndivi na ña ká'an na”, káchí ndó. ¹⁹ ¡Nasó'ó ta nakuáá kúu ndó'ó!

¿Yukía kúu ñaká'no xíní ñó'ó ní ká? ¿Án ña sóko ñivi nándoso ñoo ñama, án mji ñama yji ve'e ño'o ká'no?, saá chi ñama ve'e ño'o ká'no kúu ña ndása yji ndi'i ñasóko ña nándoso ñoo ña. ²⁰ Chi ñivi na chíná'a xa'a ñama yji ve'e ño'o ká'no, nayó'o chíná'a na xa'a ndi'i ñasóko ña nándoso ñoo ñama yó'o, ²¹ ta ñivi na chíná'a xa'a ve'e ño'o ká'no, nayó'o chíná'a na Ndios, ta yóo ve'e ño'o ká'no. ²² Ta ñivi na chíná'a xa'a ñoyívi ñino, nayó'o chíná'a na xa'a tón táyi ká'no Ndios, ta chíná'a na xa'a mji Ndios, ta yóo ñoyívi ñino.

²³ 'jÑii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! jÑivi na ovi yu'u kúu ndó! Saá chi táxi ndó nda'a Ndios ñii ko'ndo ña tava ndó tixin ña uxu ko'ndo ña kúu ñii ñii ñoo yukú válí ña xíxi yó,† ta on vása kisa ndivi ndó chiño ña xíní ñó'ó ní ká ñoo Ndios. Chi ñoo Ndios ña xíní ñó'ó ní ká kúu ña ke'é yó ñandaa xí'in inká ñivi, ña kundá'ví ini yó koni yó ndi'i ñivi, ta chikaa ndino'o ini yó ña kandixa yó Ndios. Xíní ñó'ó kasa ndivi ndó chiño ná'no yó'o ñoo Ndios. Ta saá ni, on sandakoo ndó kasa ndivi ndó inká chiño válí ñoo ra. ²⁴ jNdó'ó sáná'a ndó ñivi ko'on na yichi, ta mji ndó nakuáá kúu ndó! Ké'é ndó ndatán ké'é ñivi na xí'i takuí ta si'na sáxixin na títikon lo'o ta koko na tícanello ñó'o xí'in takuí xí'i na.

²⁵ 'jÑii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! jNa ovi yu'u kúu ndó! Nákata ndó sata vaso xí'in sata ko'o, ta ini mji ndó chútú ní ñakuí'ná, ta on vása táku ndó ñandakú. ²⁶ jNdó'ó nafariseo nakuáá kúu ndó! Si'na xíní ñó'ó ndasa ndii ndó níma ndó, ta saá ndundii ndi'i mji ndó ñoo Ndios.

²⁷ 'jÑii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! jNa ovi yu'u kúu ndó! Ndatán yóo ñii ve'e

† 23:23 Yukú válí yó'o kúu mjno castila xí'in eneldo xí'in comino.

yaa noo ndúxun nivi na nixi'i, saá yoo ndó'ó, chi yaa ní sata ve'e yó'o ta tixin ña nina chútú leke xí'in ndi'i ña tá'yí. ²⁸ Ndatán káa nivi na va'a ní, saá káa ndó noo inka nivi, ta níma ndó chútú ña on vá'a xí'in ñavatá.

²⁹ '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu ndó! Livi ní kisa va'a ndó ve'e noo ninduxun naprofeta xina'á, ta saá livi ní ndása va'a ndó noo ninduxun inka nivi na va'a. ³⁰ Ta ká'an ndó: "Tá ní xitaku yó xina'á kuiya xitaku naxii síkuá yó, ta nda lo'o on chindeé yó nayó'o ña ka'ni na naprofeta", káchí ndó. ³¹ Ta xí'in to'on yó'o ná'ma mii ndó ña kúu ndó sa'ya ñani síkuá na xa'ni naprofeta xina'á. ³² ¡Ta vitin va'a saxino ndó kasa ndivi ndó ña kixá'á ké'é naxii síkuá ndó xina'á!

³³ ¡Sa'ya koo xati kúu ndó'ó! ¿Ndasaá kuchiño sakaku xí'in mii ndó ña on ko'on ndó ndaya? ³⁴ Ta saá ti'ví i naprofeta na ká'an ndoso to'on i, ta ti'ví i nandíchi na xini to'on i, ta ti'ví i na sáná'a to'on i ta ka'an na xí'in ndó. Ta ndó'ó ka'ni ndó sava nayó'o, ta inka na katakaa ndaa ndó ña kivi na nda'a tón cruz, ta sava na kani ndó xí'in kuártá ve'e ño'o sinagoga, ta sava nayó'o ñii ñii ñoo ndó taxin ndó na. ³⁵ Ta sata mii ndó nakava kuachi xa'a ña nixita nii ndi'i nivi na va'a xina'á, ta kixá'á ña xí'in ña nixi'i ta Abel, † ta ndi'i ña xí'in ña nixi'i ta Zacarías, sa'ya ta Berequías. Ta nivi xii síkuá ndó xa'ni na ta Zacarías kivi xindichi ra ma'ño ña kúu yé'é ve'e ño'o ká'no xí'in ña kúu nama yii noo sóko na ña'a noo Ndios. ³⁶ Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, sata mii ndó nivi na táku vitin, nakava kuachi xa'a ña nixita nii ndi'i nava'a yó'o —káchí ta Jesús xí'in na.

*Ñayó'o ká'an xaku ta Jesús xa'a ñoo Jerusalén
(Lc. 13:34-35)*

† 23:35 Ta Abel xikuu sa'ya ta Adán xí'in ña Eva, ta tayó'o nixi'i ra, ké'é ñani ra ta Caín.

³⁷ Ta tuku nika'an taJesús, káchí ra saá:

—¡Nañoo Jerusalén, ndó'ó kúu na xá'ni naprofeta, ndó'ó kúu na kóon yuu nivi na tiví Ndios ña chindeé na ndó'ó! ¡Kua'a ní yichí káchí ini i nakaya i ndó'ó, ndatán ñii nduxú si'í nákaya rí sa'ya rí tixin ndixin rí, ta ni-xiin ndó kundaa i ndó'ó! ³⁸ Ta vitin sandakoo Ndios ve'e ño'o ndó, ta kuu vichí ña ta nduxun ña. ³⁹ Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, nañoo Jerusalén, on koto ka ndó yi'i nda tondaa kivi ka'an ndó to'on yó'o: “Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tayó'o, ta ta kixaa xí'in ndayí Ndios”, káchí ndó xa'a i.

24

*Ñayó'o ká'an xa'a ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén
ndi'i xa'a ña ñii kivi ña vaxi
(Mr. 13:1-2; Lc. 21:5-6)*

¹ Ta saá taJesús keta ra ve'e ño'o ká'no ta kua'an ra, ta naxíka xí'in ra nixaa yatin na noo ra, ta kixá'á na ká'an na xí'in ra xa'a ve'e ño'o yó'o. ² Ta nika'an taJesús xí'in na:

—¿Án xító ndó ndi'i ñayó'o? Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, nda ñii ka yuu on kóo ka satá inká yuu. Saá chi ñii kivi ña vaxi tani ve'e ño'o yó'o ta ndi'i xa'a ña —káchí taJesús.

*Ñayó'o ká'an xa'a seña ña saná'a
xa yatin kixaa kivi sondí'í ñoyívi yó'o
(Mr. 13:3-23; Lc. 21:7-24; 17:22-24)*

³ Ta saá kua'an na xiki tón Olivo ta xikoo taJesús noo ño'o, ta naxíka xí'in ra xito na on koó ka nivi, ta kixaa na noo ra, ta nika'an na xí'in ra:

—Tata, kóni ndi ndato'on ún xí'in ndi, ¿ama koo saá ña kachí ún? ¿Ndá seña kuu ña koni ndi ña kundaa ini ndi ña xa yatin kixi tuku ún, ta kixaa kivi sondí'í ñoyívi yó'o? —káchí na.

⁴ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Koto va'a ndó ña on sandá'ví nivi ndó'ó. ⁵ Saá chi kua'a ní taa kixaa, ta kivi kixaa ñii ñii na, ta ka'an na xí'in ndó, kachí na saá: “Yí'í kúu Cristo, taa ta tí'ví Ndios sakaku na ñoyívi yó'o”, kachí na xí'in ndó, ta sandá'ví na kua'a ní nivi. ⁶ Ta koni so'o ndó yóo kuachi xá'ni tá'an na ñoo yatin, ta xá'ni tá'an na ñoo xíká, ta on kuyí'ví ndó. Chi xíní ñó'ó kundivi ndi'i ñayó'o, ta saá ni, ta'án kixaa kivi ñasondí'í ñoyívi yó'o. ⁷ Kivi ña vaxi nakuita nivi na ñoo ná'no ka'ni tá'an na xí'in nivi na inká ñoo ná'no, ta ñoo noo yóo narey ka'ni tá'an na xí'in inká ñoo noo yóo inká narey. Ta kua'a ní xiiña taan noo ño'o, ta koo ní soko, xí'in ndi'i noo kue'e. ⁸ Ñayó'o kuiti kuu ña kixá'á ña xo'vi ní nivi.

⁹ Sava nivi tiin na ndó'ó ko'on ndó xí'in na, ta nataxi na ndó'ó nda'a nachiño ná'no, ta saxo'vi na ndó'ó, ta ka'ni na sava ndó'ó. Ndi'i nivi ñoyívi yó'o kusaá ini na koni na ndó'ó chi na ndíkon yi'í kúu ndó. ¹⁰ Ta kivi kundivi ñayó'o saá, kua'a ní nivi sandakoo na yichi i, ta kusaá ní ini na koni na xí'in tá'an mji na, ta sandá'ví xí'in tá'an mji na nataxi na natá'an na nda'a nachiño. ¹¹ Ta nakuita kua'a ní naprofeta vatá sandá'ví na kua'a ní nivi. ¹² Ndeé ní kua'no ka ña on vá'a, ta kua'a ní nivi sandakoo na ña kuki'vi ini na koni tá'an na. ¹³ Ta nivi na on vása sandakoo yichi i, ta kundikon va'a na ña, nda kixaa kivi ndi'i ña xo'vi na ñoyívi yó'o, ta Ndios sakaku ra na ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. ¹⁴ Ta nivi na ndíkon yi'í ndato'on na xa'a i xí'in ndi'i nivi na ndóo ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o ña kundaá ini na to'on i, ta saá kixaa kivi ñasondí'í ñoyívi yó'o —káchí taJesús xí'in na.

¹⁵ Ta ndó'ó na ká'vi to'on yó'o xíní ñó'ó kundaá ini ndó to'on yó'o ña nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Kuiya xina'á taprofeta Daniel nika'an ra xa'a ña on vá'a ñakini ña sandi'i xa'a ñayii. Ta kixaa kivi koto ndó yóo ña on vá'a ñakini yó'o ve'e ño'o ká'no, ¹⁶ ta ndi'i nivi na

ndóo estado Judea yó'o, xínì ñó'ó kee na ta kono na kò'òn na ñoó yóo yuku síkón. ¹⁷ Tá ñìvì nándoso na sìnì ve'e na, ta nayó'o òn vá'a noo na naki'in na ña kómì na ve'e na. ¹⁸ Tá ñìvì ñó'o yuku, ta nayó'o, òn vá'a ndikó kà na ve'e na naki'in na tikáchì na. ¹⁹ ¡Ndá'ví ní náña'a ná ñó'o sà'ya, ta ndá'ví ní náña'a ná yóo sà'ya válì na chíchín, chi ndeé ní koo ña xò'vì ná kìvì kundìvì ñayó'o saá! ²⁰ Ndukú ndó ñoó Ndios ña òn kuu ña kìvì vixin ní, ni kìvì yìì ña nákindée yó ña kundo'o ndó saá. ²¹ Nda kìvì ñoó ña kisa va'a Ndios ñoyívi yó'o tãnda vitin, nanìvì xó'vì na. Ta kìvì koo ña òn vá'a yó'o saá, ndeé ní kà xò'vì ndi'i ñìvì. Ta nda ñii kà kìvì ña vaxi òn xò'vì kà na ndatán xò'vì na kìvì yó'o. ²² Ta xa'a ña kúnda'ví ini Ndios xínì ra ñìvì na ñakaxin ra ndíkòn yichì ra kúu ña chitónì ra salo'o kìvì xò'vì ñìvì ñoyívi yó'o. Tá òn vása ní-chitónì ra saá, níkúu, ta nda ñii ñìvì òn kìvì kaku na ñoó ña xó'vì na.

²³ 'Tá yóo ñii ñìvì na kà'an xí'in ndó: "Yó'o yóo Cristo tã tì'ví Ndios sakaku na ñoyívi yó'o", án "Koto ndó, kaa yóo ra", kachì na xí'in ndó, ta òn kandixa ndó na. ²⁴ Chi nakuita ku'a ní navatá ta kà'an na, kachì na si'a: "Yì'ì kúu Cristo tã tì'ví Ndios", ta inkà na kà'an, kachì na: "Yì'ì kúu tã profeta tã kà'an ndoso to'on Ndios", ta òn sivi nandaa kúu na. Navatá yó'o tondaa na ke'é na milagro ña sandá'ví na ñìvì, tãnda yatin kuchiño sandá'ví na ñìvì na ñakaxin Ndios kundikòn yichì ra. ²⁵ Vitin kúndaa ini ndó ndi'i ñayó'o, chi xa ndato'on ñìvì xí'in ndó. ²⁶ Ta saá tá kà'an ñìvì xí'in ndó, kachì na: "Koto ndó ñoó yóo yuku yichì, chi kán yóo tã tã tì'ví Ndios sakaku na ñoyívi yó'o", kachì na, ta òn kò'òn ndó ñoó yóo yuku yichì koto ndó ra. Tá kà'an tuku na xí'in ndó: "Koto ndó ini ve'e, chi yó'o yóo tã tã tì'ví Ndios sakaku na ñoyívi yó'o", kachì na, ta òn kandixa ndó ña kà'an na. ²⁷ Ndatán yóo taxà ña náye'e ñoyívi, kixá'a ña náye'e ña nda ñoó kána ño'o tãnda ñoó ndétá

ño'o náye'e ña, saá koo kivi ndikó i ñoyívi yó'o. ²⁸ Tá xító ndó míkía ndáchí kua'a ní tioko chée,* ta saá kúndaā ini ndó míchí kándú'u ñii kití tí nixi'i. Ñii ki'va saá kúndaā ini ndó seña ña kachí xa yatin ní tondaā kivi ña ndikó i ñoyívi yó'o —káchí taJesús.

*Ñayó'o ká'an xa'a seña ña saná'a
xa yatin kixaā kivi ndikó taJesús ñoyívi yó'o*

(Mr. 13:24-37; Lc. 21:25-33; 17:26-30, 34-36)

²⁹ Ta tuku nika'an taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—Ta kivi ndi'i ña xo'vi nivi, xandikon ña ño'o ká'no yé'e kunaa noo ña, ta týoo on vása naye'e ka rí, ta tikimi kee rí ñoyívi nino ta koyo rí, ta ndi'i ña kómí ndee yóo ñoyívi nino kanda ña ta kisin ndi'i ñayó'o. ³⁰ Ta ndi'i nivi koni na ñii seña ñoyívi nino ña saná'a ña ndikó yi'i, ta ta kixi noo Ndios, ta saá ndi'i nañoo ñoyívi yó'o kuchuchú ní ini na, ta kuaku ní na. Ta saá ndi'i nivi koni na yi'i, ta vaxi i ma'ño viko, xí'in ndee ká'no, xí'in ndi'i ña yé'e livi. ³¹ Xí'in ña ndá'yi trompeta, yi'i ti'vi i naángel ko'on na nakaya na ndi'i nivi na nakaxin i na kúu na ndikon yichi i. Ta nivi yó'o kee na ndi'i saá xiiña noo ño'o ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi nino, ta kixaā na noo i.

³² Ta ndó'ó, sakuá'á ndó ta kúndaā ini ndó ña sáná'a yiton tón higo: Tá xa vaxi nduxáá nó, ta nákooyuku yúta nda'a nó, ta saá kúndaā ini ndó xa nikuayatin ní kixaā saví. ³³ Ta kivi xító ndó xa kua'an kundivi ndi'i ñayó'o ña ndato'on i xí'in ndó, ta saá kúndaā ini ndó xa vaxi kuyatin kivi ndikó i ñoyívi yó'o. ³⁴ Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, nivi na xító kixá'á seña yó'o kutaku ka na nda ndi'i kundivi ndi'i ña ndato'on i xí'in ndó. ³⁵ Ña ñoyívi nino xí'in ña ñoyívi yó'o ñii kivi vaxi ndi'i xa'a ña, ta to'on i on ndi'i xa'a ña, ta kindoo ña ndi'i saá kivi.

* 24:28 To'on griego ña káchí “tioko chée” ta tuku káchí ña “tasin yá'á.”

³⁶ 'Nda ñii ñivi on vása xínj na ama ndikó i, ni ñivi na ndóo ñoyívi yó'o, ni naángel na ndóo ñoyívi ñjno. Ta ñii laá Ndios Tata Yivá yó kúu taá ta xínj ama ndikó i ñoyívi yó'o.

³⁷ 'Ñii kǐ'va xitaku ñivi kǐvi ñixiyo taNoé, saá kutaku na kǐvi kuyatin ndikó i ñoyívi yó'o. ³⁸ Saá chi kǐvi xitaku taNoé xina'á ndi'i ñivi xíxi na, xí'i na, ta tónnda'a na, ta táxi na tonda'a sa'ya na, saá yóo na nda ñitondaá kǐvi ñikǐ'vi taNoé ini tón barco. ³⁹ Ta on vása ní-kundaá ini na yukía kundo'o na anda kǐvi kixá'á ñikoon savǐ na'a, ta saá tani ndi'i na ta ñika'a na xí'in takuii ta ñixi'i ndi'i ñivi yó'o. Saá chi on vása ní-xiyo ti'va na, ta ñii kǐ'va saá on vása koo ti'va ñivi kǐvi ndikó i ñoyívi yó'o. ⁴⁰ Tá ovi taá kása chiño ra yuku, ta naki'in i ñii tayó'o ko'on ra xí'in i, ta inka ra ndoo. ⁴¹ Tá ovi násí'í yóo ná ndíko ná, ta naki'in i ñii ñá ko'on ñá xí'in i, ta inka ñá ndoo.

⁴² 'Ta saá ndó'ó, kundoo ti'va ndó chi on vása xínj ndó ama ndikó yǐ'i, taKá'no noo ndó, ñoyívi yó'o. ⁴³ Ta kundaá va'a ini ndó ñayó'o: Tá ñii taá yóo ra ve'e ra, ta xínj ra ama kixaa takuí'ná, ta saá koo ti'va ra ta on taxi ra kǐ'vi takuí'ná yó'o kasa kuí'ná ra ñakuí'ká kómí ra ve'e ra. ⁴⁴ Ta saá ndó'ó xínj ñó'ó kundoo ti'va ndó, saá chi ndikó i ñoyívi yó'o ñii kǐvi ña on vása ndáti ndó —káchí taJesús xí'in na.

*Ñayó'o ká'ǵn xǵ'a ñivi na kása chiño xí'in ndino'o ini
(Lc. 12:41-48)*

⁴⁵ Ta ñika'an tuku taJesús, káchí ra saá:

—¿Ndasaá ke'é ñii taká'no xí'in ñii taá ta kása chiño xí'in ndino'o ini noo ra? Ta taká'no yó'o sakuiso chiño ra tayó'o ña taxi tayó'o kuxu ñivi na yóo ve'e ta kasa kuenda ra xí'in ve'e yó'o. ⁴⁶ Ta saá kunakaá ñasii níma ta kása chiño xí'in ndino'o ini kǐvi ndikó taká'no noo ra, ta koto ra va'a ní kisa ndivi ra chiño. ⁴⁷ Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, taká'no yó'o taxi ra nda'a ta kása chiño xí'in ndino'o ini,

ña kuiso chiño ra xí'in ndi'i ña'a ve'e taká'no yó'o. ⁴⁸ Tá yóo ñii t̄a ta ɔn vása kisa chiño ra xí'in ndino'o ini ra, ta xáni s̄ini ra saá: “Xa na'á ní kuách̄i taká'no noo yó, ɔn vása x̄ini yó ndá k̄ivi ndikó ra”, xáni s̄ini ra. ⁴⁹ Ta saá kixá'á ra ndi'i saá k̄ivi káni ra na kisa chiño xí'in ra, ta ñii k̄i'va saá kixá'á ra ndi'i saá k̄ivi x̄ixi ra ta x̄i'i ra xí'in na x̄i'i ní. ⁵⁰ Ta ñii k̄ivi ña ɔn vása ndáti ra, ni hora ña ɔn vása yóo ti'va ra, ta ndikó taká'no noo ra. ⁵¹ Ta taká'no noo ra yó'o saxo'vi ní ña'á ra, ta ti'vi ña'á ra ko'ɔn ra noo ndóo n̄ivi na ɔn vá'a na ɔvi yu'u, noo kuaku ní na ta noo xo'vi ní na —kách̄i ta Jesús xí'in na.

25

Cuento yó'o ndato'on xa'a uxu násí'í ná t̄a'án tonda'a

¹ Ta n̄ika'an ta Jesús, kách̄i ra saá:

—Ná ndato'on i ñii cuento xí'in ndó ndasaá koo k̄ivi ka'nda chiño Ndios ñoyívi yó'o. Saá ndo'o uxu násí'í ná kee kuá'an noo yóo viko tonda'a ñii ñátá'an ná. Ta ná uxu yó'o ní'i ná ño'o tóon ta kee ná kuá'an ná nakutá'an ná xí'in t̄a t̄a tonda'a. ² Ta ɔ'on násí'í yó'o ná ndích̄i ní s̄ini ta xa yóo ti'va ná, ta ink̄a ɔ'on násí'í ná ɔn vása ndích̄i s̄ini ni ɔn vása yóo ti'va ná. ³ Ta ɔ'on náña'a ná ɔn vása ndích̄i s̄ini yó'o, vará ní'i ná ño'o tóon, ta ɔn vása ndíso ka ná aceite ña chikaa ná ini ño'o yó'o. ⁴ Ta ná ɔ'on ndích̄i s̄ini, ndíso ka ná k̄isi ñó'o aceite xí'in ño'o tóon. ⁵ Ta xa na'á ní n̄ikuách̄i t̄a kóni tonda'a, ɔn ko'o ra kixaa, ta uxu násí'í yó'o kani ma'ná ná ta n̄ikis̄in ná. ⁶ Ta ma'ño ñoó x̄ini so'o uxu saá náña'a ká'an n̄ivi: “¡Xa vaxi t̄a t̄a tonda'a! ¡Kee ndó naki'in va'la ndó ra!”, kách̄i na. ⁷ Ta saá ndakoo uxu násí'í yó'o, ta kixá'á ná kasa ndivi ná ña natoon ye'e va'la ño'o ná. ⁸ Ta ɔ'on náña'a ná ɔn vása ndích̄i s̄ini n̄ika'an ná xí'in náña'a ná xa yóo ti'va: “Taxi lo'o ndó aceite nda'a ndi, saá chi kóni nda'va ño'o ndi”, kách̄i ná. ⁹ Ta ndakuiin

násí'í ná xa yóo ti'va: “On kúchiño taxi ndi aceite, chi on kunani ña koni ñó'ó ndó'ó xí'in ndi'i. Va'a ka kua'an ndó noo síkó na aceite ta sata ndó ña koni ñó'ó mii ndó”, káchí ná. ¹⁰ Tá kua'an násí'í ná on vása ndíchí siní ña sata ná aceite, ta kixaa taa ta tonda'a. Ta násí'í ná ndíchí siní ná xa yóo ti'va xí'in ño'o tóon nakutá'an ná xí'in ra, ta niki'vi ná xí'in ra viko tonda'a. Ta ndási kútü yé'é ve'e noo yóo viko. ¹¹ Ta saá násí'í ná on vása ndíchí siní, ndikó ná kixaa ná ta kana ná, káchí ná saá: “¡Tata, tata, nakuiná ún yé'é ná ki'vi ndi viko!”, káchí ná. ¹² Ta ndakuiin ta tonda'a, káchí ra saá: “Ndixa ká'an i xí'in ndó, on vása xini i ndó'ó”, káchí ra xí'in násí'í ná on vása ndíchí siní ni on vása yóo ti'va. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí ta Jesús.

¹³ Ta saá nika'an ka ta Jesús xí'in na:

—Ta saá ndó'ó, kundoo ti'va ndó chi on vása xini ndó ama ndikó yi'i, taa ta kixi noo Ndios —káchí ra xí'in na.

*Cuento yó'o ndato'on xa'a si'ún taxi tapatrón
nda'a uní na kisa chiño noo ra
(Lc. 19:11-27)*

¹⁴ Ta nika'an ta Jesús, káchí ra saá:

—Ná ndato'on i inká cuento xí'in ndó ndasaá koo ña ka'nda chiño Ndios ñoyívi yó'o. Saá ndo'o ñii taa si'na ka kee ra ko'on ra ñii chiño inká ñoo, ta kana ra na kisa chiño noo ra, ta kixaa na, ta sakuiso chiño ra na ñakuiká kómí ra.

¹⁵ 'Taxi ra ñii bolsa ká'no si'ún ña kómí o'on talento* nda'a ñii ta kisa chiño noo ra, ta inká bolsa si'ún ña kómí ovi talento nda'a inká ra, ta ñii bolsa si'ún ña kómí ñii talento nda'a tauni, saá chi xini va'a ra ndasaá kisa chiño ñii ñii ta kisa chiño noo ra. Ta saá kee ra kua'an ra. ¹⁶ Taa ta naki'in o'on bolsa ná'no si'ún, ta nixa'an ra sata ra ta nisikó ra, ta saá naki'in ra inká o'on bolsa ná'no si'ún.

* 25:15 Ñii talento kúu si'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño xa'on kujya.

¹⁷ Nii kǐ'va kǐsa chiño ɬa ɬaŋóó saá kǐsa chiño ɬaovi yó'o xí'in ovi bolsa ná'no si'ún, ta naki'in ra inka ovi bolsa ná'no si'ún sata ña. ¹⁸ Ta ɬauni naki'in nii bolsa ká'no si'ún, ta xaɬa kónó ra nii yavi noo ño'o, ta sandúxun ra si'ún ɬapatrón ra.

¹⁹ Ta niya'a kua'a ní kivi, ta saá ndikó ɬapatrón naɬaa ra ve'e ra, ta kóni ndasa ra kuenda xí'in na kǐsa chiño noo ra. ²⁰ Ta kixaa ɬa naki'in o'on bolsa ná'no si'ún, ta nika'an ra xí'in ɬapatrón: “Tata, ɬaxi ún o'on bolsa ná'no si'ún nda'a i, ta vitin yó'o naki'in ún ña, ta naki'in ún inka o'on bolsa ná'no si'ún ña naki'in i sata ña xa'a ña kǐsa chiño i ña”, káchí ra. ²¹ Ta nika'an ɬapatrón: “Va'a ní kǐsa ndivi ún chiño. Va'a ní ɬamozo kúu ún. Va'a ní kúchiño kundaa ini i yó'ó. Ta sakuiso chiño i yó'ó kua'a ní ka ña'a, saá chi va'a ní kǐsa ndivi ún chiño lo'o yó'o. Ta vitin na'a kǐ'vi ún ve'e i ta kusij ní ini ún xí'in i”, káchí ɬapatrón. ²² Ta ɬa naki'in ovi bolsa ná'no si'ún kixaa ra noo ɬapatrón, ta nika'an ra: “Tata, ɬaxi ún ovi bolsa ná'no si'ún nda'a i, ta vitin yó'o naki'in ún ña, ta naki'in ún inka ovi bolsa ná'no si'ún ña naki'in i sata ña xa'a ña kǐsa chiño i ña”, káchí ra. ²³ Ta nika'an ɬapatrón: “Va'a ní kǐsa ndivi ún chiño. Va'a ní ɬamozo kúu ún. Va'a ní kúchiño kundaa ini i yó'ó. Ta sakuiso chiño i yó'ó kua'a ní ka ña'a, saá chi va'a ní kǐsa ndivi ún chiño lo'o yó'o. Ta vitin na'a kǐ'vi ún ve'e i ta kusij ní ini ún xí'in i”, káchí ɬapatrón. ²⁴ Ta ɬa naki'in nii bolsa ká'no si'ún kixaa ra, ta nika'an ra: “Tata, xini va'a i yó'ó kúu nii ɬa ɬa ndeé ní ini. Yó'ó kúu ɬa nákaya ña'a noo on vása ní-chi'i ún, ta náki'in ún ñava'a noo on vása ní-kisa chiño ún. ²⁵ Ta niyi'ví ini i, ta niɬa'an i chikaa se'é i si'ún ún yavi kónó ɬixin ño'o. Ta vitin yó'o naki'in ún si'ún ún ña ɬaxi ún nda'a i”, káchí ra. ²⁶ Ta ndakuijn ɬapatrón, káchí ra saá: “;Yó'ó kúu ɬamozo ndiva'a, ɬa xúxán ní! Tá xa xini ún yi'i kúu ɬa nákaya ña'a noo on vása ní-chi'i i, ta náki'in i ñava'a noo on vása

ní-kisa chiño *i*,²⁷ ta, ¿ndachun *ni-chika* *va'a* ún *si'ún i* ini ve'e *noo tá'vi si'ún?* Ta *kivi ndikó i*, *naki'in i si'ún i xí'in siki* ña, *níkúu*”, *káchí tapatrón*.²⁸ Ta *saá nika'an tapatrón xí'in nivi* na *ndóo xí'in* ra: “Kindaa *ndó nda'a* ra *bolsa ká'no si'ún*, ta *taxi ndó ña nda'a* *taa ta kómí uxu* *bolsa ná'no si'ún*.²⁹ Ta *ndi'i nivi* na *va'a xíni kukomí si'ún*, ta *nayó'o naki'in ka* na *ku'a ka si'ún*. Ta *nivi* na *on vása xíni ndasaá va'a kukomí* na *si'ún*, *tanda ñalo'o kómí* na, *nondaa ña nda'a nayó'o*.³⁰ Ta *tamozo ta on vása kisa chiño va'a*, *tava ndó* ra *ke'e noo naa ní*, *noo kuaku ní* ra ta *xo'vi ní ra*”, *káchí tapatrón*. Ta *ndi'i* *cuento lo'o yó'o* —*káchí taJesús xí'in* na.

*Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá koo
kivi sondí'í ndikó taJesús ñoyívi yó'o*

³¹ Ta *nika'an taJesús xí'in* na:

—Ta *kivi ndikó i* *ñoyívi yó'o*, *yi'i*, *taa ta kixi noo* *Ndios*, *ndikó i xí'in* *ndi'i ñalivi* ña *yé'e*, *xí'in* *ndi'i naángel*, ta *saá koo i noo táyi tón ká'no tón to'ó noo ka'nda chiño i*.³² Ta *nivi* na *kixi ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o* *kixaa* na *nakutá'an* na *noo i*, ta *nata'ví i* *nayó'o ndatán náta'ví ñii* *taa ndikachi sana* ra *xí'in tísú'u sana* ra.³³ *Ndatán yóo ñii* *taa chindoo* ra *tíndikachi sana* ra *noo yóo nda'a kua'á* ra, ta *títísú'u sana* ra *chindoo* ra *rí noo yóo nda'a yitin* ra, *saá chindoo i* *nani'vi* na *va'a noo yóo nda'a kua'á i* ta *nivi* na *on vá'a chindoo i* na *noo yóo nda'a yitin i*.³⁴ Ta *yi'i*, *taRey, ka'an i* *xí'in nivi* na *ndóo noo yóo nda'a kua'á i*: “*Ndó'ó kúu* na *naki'in ñava'a nda'a Yivá i*. *Vitin na'a ndó kivi* *ndó noo* *xá'nda chiño* *Ndios*, *saá chi nda ñanoó kivi kixá'á* *ñoyívi* *ndó'ó kúu* na *chitóni* ra *naki'in* *ndi'i ñava'a* ra.³⁵ *Chi kivi* *nixi'i i* *soko* ta *ndó'ó taxi* *ndó ña xixi i*. *Kivi niyichi i* *takuií* *ndó'ó taxi* *ndó takuií xí'i i*. Ta *kivi* *nixiyo xíká i* *noo ñoo i*, ta *ndó'ó taxi* *ndó ñii xiiña noo xindú'u i* *nakindée i*.³⁶ *Kivi on* *koó tikoto i* *ní-xiyo*, ta *ndó'ó taxi* *ndó tikoto xindixin i*.

Kivi ndeé ní saxo'vi kue'e yi'i ta ndó'ó nixaa ndó nika'an ndó to'on va'a xí'in i. Kivi xinakaa i ini ve'e kaa ta nixa'an ndó chindeé ndó yi'i", kachí i xí'in na. ³⁷ Ta saá nivi na va'a ini yó'o ndaka to'on na yi'i, kachí na saá: "Tata, ¿ama xini ndi yó'ó nixi'i ún soko ta taxi ndi ña xixi ún? ¿Ama xini ndi yó'ó niyichi ún takuí ta taxi ndi takuí xi'i ún? ³⁸ ¿Ama nixiyo xíká ún noo ñoo ún ta taxi ndi ñii xiiña noo xindú'u ún nakindée ún? ¿Ama xini ndi yó'ó on koó tikoto ún ní-xiyo ta taxi ndi tikoto nda'a ún xindixin ún? ³⁹ ¿Ama xini ndi saxo'vi ní kue'e yó'ó, án xini ndi yó'ó xinakaa ún ini ve'e kaa ta nixa'an ndi chindeé ndi yó'ó?" ⁴⁰ Ta yi'i, taRey, ndakuiin i, ka'an i xí'in na: "Ndixa ká'an i xí'in ndó, ndi'i saá yichi chindeé ndó nivi nandá'ví ní na ndíkon yi'i, ndí yi'i kúu ta chindeé ndó saá", kachí i xí'in na.

⁴¹ 'Ta yi'i, taRey, ka'an i xí'in na ndóo noo yóo nda'a yitin i: "Kuta'a ndó noo i, ndó'ó na ndíso chí'ña. Kua'an ndó ko'on ndó noo xixi ño'o ña on vása nda'va ndi'i saá kivi, chi Ndios kisa va'a ra ño'o xixi yó'o ña xo'vi ní ñaníma ndiva'a ká'no xí'in ndi'i inka níma ndiva'a tá'an mii ña. ⁴² Saá chi kivi nixi'i i soko ta ndó'ó ni-taxi ndó ña kuxu i. Kivi niyichi i takuí, ta ndó'ó ni-taxi ndó takuí ko'o i. Kivi nixiyo xíká i noo ñoo i, ta ndó'ó ni-taxi ndó ñii xiiña kandú'u i nakindée i. ⁴³ Kivi on koó tikoto ní-xiyo kundixin i, ta ndó'ó ni-taxi ndó tikoto nda'a i. Kivi ndeé ní saxo'vi kue'e yi'i án kivi xinakaa i ini ve'e kaa ta ndó'ó ni-xa'an ndó chindeé ndó yi'i", kachí i xí'in na. ⁴⁴ Ta nivi na on vá'a yó'o ndaka to'on na yi'i, kachí na saá: "Tata, ¿ama xini ndi yó'ó nixi'i ún soko? ¿Ama xini ndi yó'ó niyichi ún takuí? ¿Ama xini ndi yó'ó nixiyo xíká ún noo ñoo ún? ¿Ama xini ndi yó'ó on koó tikoto ní-xiyo kundixin ún? ¿Ama xini ndi ndeé ní saxo'vi kue'e yó'ó?, ¿ama xini ndi yó'ó xinakaa ún ini ve'e kaa, ta on vása

ní-chindeé ndi yó'ó?" ⁴⁵ Ta yi'i ndakuin i, ka'an i xí'in na: "Ndixa ká'an i xí'in ndó, ndi'i saá yichi ña on vása ní-chindeé ndó nivi nandá'ví ní na ndíkon yi'i, ndí yi'i kúu ta on vása ní-chindeé ndó saá", kachí i xí'in na. ⁴⁶ Ta na on vá'a yó'o ko'on na noo xo'vi ní na ndi'i saá kivi ña vaxi, ta nivi na va'a ko'on na kutaku na xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi —káchí taJesús.

26

Ñayó'o ká'an xa'a ña ká'an tá'an nivi tiin na taJesús

(Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

¹ Ta ndi'i saná'a taJesús ndi'i to'on yó'o nivi, ta saá nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra:

² —Xíni ndó kúmani ovi kivi ña tondaa kivi kana viko Pascua.* Ta nataxi na yi'i, ta ta kixi noo Ndios, nda'a nivi na on xiin koni yi'i ña katakaa ndaa na yi'i ña kivi i nda'a tón cruz —káchí ra xí'in na.

³ Ta saá mii kivi yó'o na sáná'a ndayí Ndios xí'in naxiku'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu, nakutá'an ndi'i na yé'é ve'e taCaifás, ta taCaifás yó'o kúu taká'no noo ndi'i nasutu. ⁴ Ta nika'an tá'an ndi'i nayó'o ndasaá koo kasa va'a na kuachi vatá xa'a taJesús, ta tiin na ra ña ka'ni ña'á na. ⁵ Ta nika'an na, káchí na saá:

—On kuchiño tiin yó ra kivi viko, ko'ko koni ndi'i nanivi ñoo yó'o, ta siso na nda'yi na, ta kani tá'an na, ta koo ní kuachi —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a ñii ña'a kivi chikaa ñá

nduta táami xá'an sijní taJesús

(Mr. 14:3-9; Jn. 12:1-8)

* 26:2 Pascua najudío kána ña uxá kivi xa'a ña náka'án na ndasaá Ndios saka'ku ra naxii sikuá na noo ñaño Egipto kuyá xina'á.

⁶ Ta yóo taJesús ñoo Betania ve'e taSimón, ta xikomí kue'e tá'yí naní ña lepra. ⁷ Tá yóo taJesús xíxi ra ñoo mesa, ta kixaa yatin ñii ña'a ní'i ñá ñii yuyu ña kuva'a xí'in yuu naní alabastro, tixin ña ñó'o nduta tá xá'an támi ní, ta nduta yó'o kúu tá yá'ví ní. Ta chikaa ndi'i ñá rá siní taJesús. ⁸ Ta naxíka xí'in ra xini na ñayó'o ta nisaa ní na, ta nika'an na:

—¿Ndachun sandi'i ña'a yó'o xa'a nduta yá'ví ní? ⁹ Va'a ka ná siko ñá nduta yó'o ta ku'a'a ní si'ún naki'in ñá, níkuu, ta saá kuchiño chindeé ñá nandá'ví —káchí na.

¹⁰ Ta xini so'o taJesús yukía nika'an na, ta nika'an ra saá xí'in na:

—¿Ndachun ká'an ndó sándi'i ndó ñáyó'o? Chi ñava'a kúu ña ke'é ñá xí'in i. ¹¹ Ndi'i saá kivi yóo nandá'ví xí'in ndó. Ta yi'i, salo'o ní ka kivi yóo i xí'in ndó. ¹² Chikaa ñá nduta tá xá'an támi siní i ña kisa ti'va ñá yiki koñu i ña nduxun ña. ¹³ Ndixa ká'an i xí'in ndó, ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o ñoo ka'an ndoso na to'on ñava'a xa'a i, ndato'on na xí'in nivi yukía ke'é ñáyó'o. Ta saá naká'an nivi xa'a ñava'a ke'é ñá xí'in i —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJudas ndasaá kindoo ra xí'in naná'no ña nataxi ra taJesús nda'a na

(Mr. 14:10-11; Lc. 22:3-6)

¹⁴ Ta saá taJudas Iscariote, ta kúu ñii ta uxu ovi xíka xí'in taJesús, kee ra nixa'an ra ñoo naná'no ñoo nasutu, ¹⁵ ta nindaká to'on ra na:

—¿Ndsaaá si'ún taxa'vi ndó yi'i tá nataxi i taJesús nda'a ndó? —káchí ra xí'in na.

Ta saá taxa'vi na ra oko uxu si'ún ñaplata. ¹⁶ Tanda saá kixá'á ndúkú tajudas ndasaá koo nataxi ra taJesús nda'a na.

*Ñayó'o ká'an xa kuá'an kuñoó
ta xixi taJesús xí'in naxíka xí'in ra*

(Mr. 14:12-25; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

¹⁷ Ta nitondaa kivi kixá'á viko xíxi najudío sítá va'a ña on koó levadura kómí,† ta naxíka xí'in taJesús kixaa na noo ra, ta nindaká to'on ña'á na:

—¿Míkía kóni ún kasa ndivi ndi ña kuxu yó viko Pascua? —káchí na.

¹⁸ Ta ndakuijn taJesús:

—Kua'an ndó, ta kuá'an ki'vi ndó ñoo Jerusalén, ta kuá'an ndó ve'e ñii taa ta xini tá'an xí'in yó, ta ka'an ndó si'a xí'in ra: “TaMaestro káchí ra ndi xa kixaa yatin kivi kasa ndivi ra chiño ká'no. Ta ve'e ún kóni ra kuxu ra viko Pascua xí'in naxíka xí'in ra”, saá kachí ndó xí'in taa —káchí taJesús.

¹⁹ Ta naxíka xí'in ra nixa'an na, ta kisa ndivi na ña kuxu ra xí'in na viko Pascua, ndatán xa'nda chiño taJesús noo na.

²⁰ Tá kuá'an kuñoó, ta kixaa taJesús xí'in uxu ovi naxíka xí'in ra, ta xikundoo na noo mesa kuxu na. ²¹ Tá ndó na xíxi na, ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, ñii ndó'ó kúu taa ta sikó kuí'ná yi'i ta nataxi ra yi'i nda'a nivi na sáa ini xini yi'i —káchí ra.

²² Ta ndi'i nayó'o kúchuchú ní ini na, ta ñii ñii na nindaká to'on na taJesús:

—Tata, ¿án yi'i kúu ta ká'an ún xa'a?

²³ Ta ndakuijn taJesús, káchí ra xí'in na:

—Ñii ndó'ó ta sáchi sítá va'a ini ko'ó xí'in i, tayó'o kúu ta sikó kuí'ná yi'i noo na sáa ini xini yi'i. ²⁴ Ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios, ndixa xo'vi ní i ta kivi i, ndatán nitaa naprofeta xina'á. Ta, ¿ndá'ví ní taa ta sikó kuí'ná yi'i noo

† 26:17 Viko yó'o kána ña uxa kivi xa'a ña náka'an na ndasaá Ndios sakaaku ra naxi sikuá na noo ñaño Egipto kuya xina'á.

na sáa ini xíni yí'í! Vá'a ka níxiyo on kaku tayó'o, níkúu —káchí taJesús xí'in na.

²⁵ Ta taJudas, ta kúu ta síkó kuí'ná taJesús noo na sáa ini xíni ña'á, ninda'ka to'on ra taJesús:

—Maestro, ¿án yí'í kúu ta ká'an ún xa'a?

Ta ndakuin taJesús:

—Saá va, yó'ó kúu ra —káchí ra.

²⁶ Tá xíxi ka na, taJesús kí'in ra síta va'a, ta nika'an ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún síta va'a kuxu ndi —káchí ra.

Ta ta'ví ra síta va'a, ta taxi ra ña nda'a ñii ñii naxíka xí'in ra kuxu na. Ta nika'an ra xí'in na:

—Naki'in ndó kuxu ndó síta va'a yó'o, chi ñayó'o kúu yíkí koñu i.

²⁷ Ta kí'in taJesús ñii copa ña ñó'o vino, ta nika'an ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún nduta ko'o ndi yó'o —káchí ra.

Ta taxi ra copa ñó'o vino yó'o nda'a ñii ñii naxíka xí'in ra, ta nika'an ra saá xí'in na:

—Ndi'i ndó, ko'o ndó táyó'o. ²⁸ Chi nduta yó'o kúu nii i ña kuíta. Ta xí'in ñayó'o Ndios chindú'u ra pacto xaá ña ka'an ndasaá ndoo ndi'i kuachi nanivi, ta saá kuchiño kundoo va'a na xí'in ra ndi'i saá kivi. ²⁹ Ndixa ká'an i xí'in ndó, on ko'o ka i vino nda kixaá kivi nakutá'an yó noo xá'nda chiño Yivá yó Ndios. Ta saá ko'o i távino xaá xí'in ndó —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús, ká'an ra ndi taPedro ka'an ra on vása xíni ña'á ra

(Mr. 14:26-31; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

³⁰ Ta ndi'i xita na ñii yaa ña ká'an xa'a Ndios, ta kee na kua'an na xiki tón Olivo. ³¹ Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ñóó vitin ndi'i ndó'ó sandakoo ndó yí'i, chi saá kundivi to'on Ndios ña ñitaa na xina'á, ña káchí saá: “Satakué'e i taa ta ndáa tándikachi, ta tándikachi yó'o kuíta ní'nó ndi'i rí”, káchí Ndios. ³² Ta kivi nataku i, ko'on si'na i ña kundati i ndó'ó ñoo estado Galilea —káchí taJesús xí'in na.

³³ Ta taPedro ndakuiin ra, nika'an ra xí'in taJesús:

—Tata, tá ndi'i ñivi sandakoo na yó'ó, ta yí'i on sandakoo i yó'ó.

³⁴ Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—Ndixa ká'an i xí'in ún, ta'an ka kana nduxú chée ñoo vitin, ta xa uní yichi nika'an ún xí'in ñivi ña on vása xíní ún yí'i —káchí taJesús xí'in ra.

³⁵ Ta nika'an taPedro xí'in ra:

—Tata, tanda xíní ñó'ó kivi i xí'in ún, ta nda ñii yichi on vása ka'an i on vása xíní i yó'ó —káchí taPedro.

Ta ñii káchí saá nika'an ndi'i ka naxíka xí'in taJesús.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña kúchuchú ní ini ra
ká'an ra xí'in Ndios*

(Mr. 14:32-42; Lc. 22:39-46)

³⁶ Ta taJesús kuá'an ra, ta naxíka xí'in ra kuá'an na xí'in ra, ta nixaa na ñii noo naní Getsemaní, ta nika'an ra xí'in na:

—Kundoó ndó yó'o ta ná ko'on i ka'an i xí'in Ndios —káchí ra.

³⁷ Ta nika'an ra xí'in taPedro, ta xí'in ovi sa'ya taZebedeo, kuá'an na xí'in ra ta nixaa na, ta kixá'á taJesús kúchuchú ní ini ra ta ndí'i ní ini ra. ³⁸ Ta nika'an ra xí'in uní tayó'o:

—Ndeé ní kúchuchú ini i anda ñii kóni ña kivi i. Kundati ndó yó'o ta kundito ndó, on kusun ndó —káchí taJesús xí'in na.

³⁹ Ta taJesús kee ra kuá'an ra ñii xiiña xíká ka lo'o, ta xikuxítí ra ta xikundee ra nda nitondaa ta'ya ra noo ño'o, ta nika'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yivá mii i, tá kuchiño, ta on taxi ún ña xo'vi ní i yó'o. Ta saá ni, on kundivi ña kóni mii i, ta va'a ka ná kundivi ña kóni mii ún —káchí taJesús xí'in Ndios.

⁴⁰ Ta saá nakundichi ra ta ndikó ra kixaa ra noo ndóo uní naxíka xí'in ra. Ta ndi'i nayó'o kísin na. Ta taJesús nika'an ra xí'in taPedro:

—¿An on vása kuchiño ndó kundito ndó xí'in i vará ñii hora? ⁴¹ On kusun ka ndó ta kundito ndó ka'an ndó xí'in Ndios ña on nakava ndó kuachi. Ndó'ó yóo ini ndó ke'é ndó ñava'a, ta on kuchiño ke'é ndó ñava'a yó'o xí'in ndee mii ndó —káchí taJesús xí'in na.

⁴² Ta yichi ovi tuku ndikó taJesús kuá'an ra ka'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Tata Yivá mii i, tá xíni ñó'ó xo'vi i ña yo'vi ní yó'o, ta va'a ka saá ná koo ña kóni mii ún —káchí ra.

⁴³ Ta ndikó tuku ra kixaa ra noo ndóo naxíka xí'in ra, ta naní'i ra na kísin na, saá chi ndeé ní xí'i na ma'ná. ⁴⁴ Ta yichi uní ndikó tuku ra kuá'an ra, ta nika'an ra xí'in Ndios ndatán yóo to'on ña si'na nika'an ra. ⁴⁵ Ta tuku ndikó ra kixaa ra noo naxíka xí'in ra, ta nika'an ra xí'in na:

—¿An va'a kusun ka ndó ta nakindée ka ndó? Koto ndó, xa nitondaa hora ña nataxi na yi'i, taa ta kixi noo Ndios, nda'a nivi na on vá'a. ⁴⁶ Ndakoo ndó, ná ko'yo. Ta koto ndó, yó'o vaxi ta nataxi yi'i nda'a nanivi na sáa ini xíni yi'i —káchí taJesús.

*Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá tijn na taJesús
(Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)*

⁴⁷ Tá ta'an ka ndi'i ka'an taJesús xí'in na, ta kixaa taJudas ta kúu ñii ta uxu ovi xíka xí'in taJesús. Ta kixaa kuá'a ní nivi xí'in ra, ta ní'i ní espada xí'in yiton.

Naxikua'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu xa ti'ví na niví yó'o ña tiin na taJesús. ⁴⁸ Ta taJudas xa si'na nika'an ra xí'in na ndasaá nakoni na taJesús, káchí ra si'a:

—Taa ta chindeé i xí'in ña chito i noo kúu taJesús. Ta tiin ndó ra —káchí ra xí'in na.

⁴⁹ Ta saá nitonda yatin ra noo taJesús, ta nika'an ra:

—Kua'a, Tata Maestro —káchí ra.

Ta nichito ra noo taJesús. ⁵⁰ Ta nika'an taJesús xí'in ra:

—Tata, kasa ndivi ún ñachiño vaxi ún.

Ta saá niví na yóo xí'in taJudas nitonda yatin na noo taJesús ta tiin na ra.

⁵¹ Ta ñii taxíka xí'in taJesús tava ra espada, ta kandoso va'a ra ñii so'lo ta kisa chiño noo taká'no noo nasutu. ⁵² Ta nika'an taJesús xí'in taxíka xí'in ra yó'o:

—Taxi va'a ún espada ún noo nákaa va'a ña, saá chi ndi'i na xá'ni xí'in espada ñii ki'va saá tuku kivi nayó'o xí'in espada. ⁵³ ¿An on vása kúnda ini ún kúchiño ndukú i noo Yivá i ta tiká'an kuiti ti'ví ra kua'a ní mil[‡] naángel kixaa na chindeé na yi'i? ⁵⁴ Táná ti'ví ra naángel, ta on vása kuchiño kasa ndivi i to'on Ndios ña káchí xíni ñó'ó kundo'o i ñayó'o —káchí ra xí'in taxíka xí'in ra.

⁵⁵ Ta nika'an taJesús xí'in inka niví:

—¿An xáni siní ndó takuí'ná kúu i? ¿Ndachun vaxi ndó noo i ní'i ndó espada xí'in yiton ña tiin ndó yi'i? Ta yi'i, ndi'i saá kivi nixiyo i sáná'a i niví ve'e ño'ó ká'no, ta ni-tiin ndó yi'i. ⁵⁶ Ta ndi'i ñayó'o kundo'o i vitin, chi saá xíni ñó'ó kundivi to'on Ndios ña nitaa naprofeta —káchí taJesús.

Ta ndi'i naxíka xí'in ra sandakoo na taJesús, ta xino na kua'an na.

*Ñayó'o ká'an xá'a taJesús kivi kixaa ra noo nachiño
(Mr. 14:53-65; Lc. 22:54-55, 63-71; Jn. 18:12-14, 19-24)*

[‡] 26:53 To'on griego káchí ña: Ndios ti'ví ra uxu ovi legión naángel. Ñii legión natropa xikomí ña komi mil anda ñño mil niví.

⁵⁷ Ta saá nivi na tjin taJesús, nixaa ra xí'in na ve'e taCaifás, ta kúu taká'no noo nasutu. Ta ve'e tayó'o xa nakutá'an ndi'i naxikua'a noo najudío xí'in na sáná'a ndayí Ndios. ⁵⁸ Ta taPedro ñii xíká ndíkon ra kua'an ra sata taJesús anda nixaa ra ve'e tasutu ká'no. Ta xikoo ra xí'in napolícía ke'e ve'e tasutu yó'o ña koto ra yukía kundo'o taJesús.

⁵⁹ Ta naxikua'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu xí'in ndi'i inká nachiño naní na Junta Suprema nándukú na nivi na ka'an to'on vatá ña kua'a kuachi xa'a taJesús, ta saá kuchiño nataxi na ra nda'a nivi ña ka'ni na ra. ⁶⁰ Vará kua'a ní nivi kixi na nika'an na ñavatá xa'a taJesús, ta on vása ní-naní'i na kuachi ra ña ka'ni na ra. Ta sondí'i kixaa ovi ta vatá yu'u, ⁶¹ ta nika'an nayó'o saá xa'a taJesús:

—Tayó'o nika'an ra, kachí ra: “Yí'i kúchiño i sandi'i i xa'a ve'e ño'o ká'no, ta tixin ña uní kivi tuku kasa va'a i ña”, kachí taJesús —káchí ovi ta yó'o.

⁶² Ta saá taká'no noo nasutu nakundichi ra, ta ninda'ka to'on ra taJesús:

—¿Án on vása ndakuiin ún yu'u na? ¿Yukía kachí ún xa'a to'on ña ká'an nayó'o xa'a ún?

⁶³ Ta taJesús tásin yóo ra, on vása ní-ndakuiin ra. Ta tuku nika'an taká'no noo nasutu xí'in ra:

—Ta xá'nda chiño i noo ún chiná'a ún Ndios tatáku, ta ka'an ún ñanda'a xí'in ndí, ¿án Cristo ta tiví Ndios kúu ún? ¿Án ndixa Sa'ya Ndios kúu ún? —káchí ra.

⁶⁴ Ta ndakuiin taJesús:

—Saá va, mii ún nika'an. Ta yi'i tuku ká'an i xí'in ndó, kivi ña vaxi koto ndó yi'i, ta ta kixi noo Ndios, xa yóo i noo táyi tón yóo siin kua'á Ndios, ta ta kómí ndi'i ndee. Ta koni ndó yi'i ndikó i ñoyívi yó'o, ta vaxi i ma'ño viko —káchí taJesús.

⁶⁵ Ta taká'no noo nasutu ndi'i xini so'lo ra ñayó'o, ta nisaá ní ra, ta ndata ra tikoto mii ra, ta nika'an ra:

—Tayó'o kándiva'a kini ra xí'in Ndios! On vása xini ñó'ó ka yó inka nivi taxi na kuachi xa'a ra. Ndó'ó xini so'lo ndó ña on vá'a nika'an ra. ⁶⁶ ¿Yukía xani ini ndó ke'é yó xí'in tayó'o? —káchí ra xí'in naná'no na kúu nachíño.

Ta ndakuiin nayó'o:

—Yóo kuachi ra. Ta xini ñó'ó kivi ra —káchí na.

⁶⁷ Ta kixá'a na kúndaa na tásii yu'u na noo ra, ta káni na ra xí'in yikí nda'a na, ta inka na xí'in xa'nda nda'a na káni na noo ra, ⁶⁸ ta káchí na saá xí'in ra:

—Tá Cristo kúu ún, ta ka'an ún xí'in ndi, ¿yukú ndi kani yó'ó? —káchí na.

*Ñayó'o ká'an xa'a taPedro kivi nika'an ra uni yichi
on vása xini ra tJesús*

(Mr. 14:66-72; Lc. 22:56-62; Jn. 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Ta yóo taPedro ke'e ve'e taká'no noo nasutu, ta kixaa ñii ña'a ñá kisa chiño noo nave'e yó'o, ta nika'an ñá xí'in taPedro, káchí ñá saá:

—Saá tuku yó'ó kúu ún ñii ta nixika xí'in tJesús, ta kixi estado Galilea —káchí ñá.

⁷⁰ Ta noo ndi'i na ndóo yó'o taPedro nika'an ra, káchí ra saá:

—On vása kúndaá ini i yukía ká'an ún xí'in i.

⁷¹ Ta saá kee ra ye'é ke'e ve'e yó'o, ta yóo inka ña'a ñá kisa chiño noo nave'e yó'o, ta xini ñá taPedro, ta nika'an ñá xí'in nanivi, káchí ñá saá:

—Tayó'o kúu ñii ta nixika xí'in tJesús, ta kixi ñoo Nazaret —káchí ñá.

⁷² Ta taPedro tuku nika'an ra nda chiná'a ra Ndios ña káchí ra saá:

—On vása xini i takaa —káchí ra.

⁷³ Ta niya'a ñii káni lo'o, ta nanivi yíta yó'o ñitondaa yatin na ñoo taPedro, ta ñika'an na xí'in ra, káchí na saá:

—Ndixa yó'ó kúu ún ñii tatá'an taJesús, chi xí'in to'on ña ká'an ún kúndaa ini ndi kee ún estado Galilea —káchí na.

⁷⁴ Ta kixá'á taPedro xí'in ndi'i ndee ra ñika'an ra, káchí ra saá:

—Xa ñika'an i xí'in ndó, on vása xini i takaa. ¡Ndios ná saxo'vi ra yi'i tá ñavatá ká'an i! —káchí ra.

Ta xandikon kana ñii nduxú chée. ⁷⁵ Ta saá naká'an taPedro to'on ña ñika'an taJesús xí'in ra: “Ta'án ka kana ñii nduxú chée ta xa uní yichi ñika'an ún xí'in niyi ndí on vása xini ún yi'i.” Ta kee taPedro ke'e, ta ndee ní xáku ra xí'in ndino'o ini ra.

27

*Ñayó'o ká'an xa'a ña ñataxi na taJesús
ku'a'an ra ñoo taPilato
(Mr. 15:1; Lc. 23:1-2; Jn. 18:28-32)*

¹ Ta nitivi inka kivi ta ndi'i naxikua'a ñoo najudío xí'in naná'no ñoo nasutu nakutá'an na ta ñakoo yu'ú na ña ka'ni na taJesús. ² Ta saá katón na ra, ta ku'a'an ra xí'in na, ta ñixaa na ñataxi na ra nda'a tagobernador Poncio Pilato.

Ñayó'o ká'an xa'a ña ñixi'i taJudas

³ Ta taJudas ta ñataxi taJesús nda'a naná'no ñoo nasutu, xini ra ndí chikaa ini nayó'o ka'ni na taJesús, ta kúchuchú ní ini ra ta ndikó ini ra xa'a ñayó'o, ta sandikó ra oko uxu si'ún ñaplata nda'a naxikua'a ñoo najudío xí'in naná'no ñoo nasutu. ⁴ Ta ñika'an taJudas xí'in na, káchí ra saá:

—Ñiki'vi i kuachi ñataxi i nda'a ndó taa ta va'a ta on koó kuachi kómí, ña ka'ni ndó ra.

Ta ndakuiin na, ñika'an na xí'in taJudas:

—On vása ndí'i ini ndi xa'a ña ke'é ún. On sivi kuachi mji ndi kía, kuachi mji ún kía —káchí na xí'in ra.

⁵ Ta saá taJudas nixa'an ra sakana ra si'ún ñaplata ini ve'e ño'o ká'no, ta kee ra ku'a'an ra. Ta nixa'a ra ñii xiiña ta sakuá'na xí'in mji ra.

⁶ Ta naná'no ñoo nasutu nakaya na si'ún ñaplata yó'o, ta nika'an na, káchí na saá:

—On kivi taan yó si'ún yó'o ini cava ve'e ño'o ká'no ñoo ñó'o ña sóko nanivi, chi si'ún ña cha'vi yó xa'a ña kivi ñii ta kía —káchí na.

⁷ Ta saá nakoo yu'ú na, ta sata na xí'in si'ún yó'o ñii ño'o naní “Ño'o ta kisa chiño xí'in ño'o kisin”, ta taxi na ña nda'a nivi na kee inka ñoo ña va'a nduxun natá'an na kivi nixi'i na. ⁸ Ta saá sákananí na ño'o yó'o “Ño'o Nii” anda kivi vitin. ⁹ Ta kundivi ña nika'an taprofeta Jeremías xina'á, káchí ra saá: “Naki'in na oko uxu si'ún ñaplata, ña ndaya'ví ña kivi ra, ñayó'o kúu ya'vi chinoo naIsrael, ¹⁰ ta xí'in si'ún yó'o sata na ‘Ño'o ta kisa chiño xí'in ño'o kisin’, ndatán yóo ña nika'an Ndios xí'in i”, káchí taprofeta.

*Ñayó'o ká'an xa'a taPilato ña nindaqa to'on ra taJesús
(Mr. 15:2-5; Lc. 23:3-5; Jn. 18:33-38)*

¹¹ Ta ñíndichi taJesús ñoo tagobernador Pilato, ta tayó'o nindaqa to'on ra taJesús, káchí ra xí'in ra:

—¿Án ndixa yó'ó kúu ún Rey ñoo najudío? —káchí ra.

Ta ndakuiin taJesús:

—To'on mji ún káchí yi'i kúu tarey.

¹² Ta naxikua'a ñoo najudío xí'in naná'no ñoo nasutu taxi na kuachi xa'a taJesús ñoo taPilato, ta taJesús nda ñii to'on on vása ní-ndakuiin ra ñoo na. ¹³ Ta saá taPilato nindaqa to'on ra taJesús:

—¿Án on vása xini so'o ún ndi'i ña ká'an na xa'a ún?

¹⁴ Ta taJesús nda ñii to'on ni-xiin ra ndakuiin ra. Ta naka'nda ní ini taPilato xa'a ñayó'o.

*Ñayó'o ká'an xa'a taPilato nika'an ra xini ñó'ó kivi taJesús
(Mr. 15:6-20; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38-19:16)*

¹⁵ Ñii ñii viko Pascua tagobernador saña ra ñii ta nákaa ini ve'e kaa ko'on ndíka ra. Ta najudío káxin na yu kúu tayó'o. ¹⁶ Ta yóo ñii ta kánóo ní to'on xa'a ta nákaa ra ini ve'e kaa, naní ra Barrabás. ¹⁷ Ta nakutá'an ku'a ní nivi noo tagobernador, ta taPilato nindaka to'on ra na, káchí ra saá:

—¿Yukú taa kóni ndó saña i ko'on ndíka? ¿Án saña i taBarrabás? ¿Án saña i taJesús, taa ta ságunaní nivi Cristo? —káchí ra.

¹⁸ Saá chi kundaa ini taPilato ndí na kisa kuñi ini xini taJesús kúu na, ñakán nataxi na ra nda'a ra.

¹⁹ Ta taPilato yóo ra noo táyi noo kisa nani ra xa'a kuachi, ta ñásí'í ra ti'ví ñá ña ndato'on ñá xí'in ra: “On kasa nani ka ún xa'a kuachi tayó'o, saá chi taa ta on koó kuachi kúu ra, chi ñoo ndive'e kini ní nixaní i xa'a ra, ta ndí'i ní ini i”, káchí ñá.

²⁰ Ta naxikua'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu chú'u na nivi ña ndukú na ko'on ndíka taBarrabás, ta ndukú na ña kivi taJesús. ²¹ Ta tagobernador tuku nindaka to'on ra na:

—¿Yukú ta ovi yó'o kóni ndó saña i ko'on ndíka? —káchí taPilato xí'in na.

Ta ndakuiin na:

—Saña ún taBarrabás ko'on ndíka ra —káchí na.

²² Ta taPilato nindaka to'on tuku ra na:

—¿Ta yukía koo taJesús, taa ta naní Cristo? —káchí taPilato.

Ta ndí'i na ndakuiin na, káchí na saá:

—¡Ná kivi ra! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz!
—káchí na.

²³ Ta saá tuku nindaka to'on taPilato na:

—¿Yu kúu kuachi niki'vi ra?

Ta ndeé ka nika'an nayó'o, káchí na saá:

—¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz!

²⁴ Ta kundaa ini taPilato on vása xijn ka na chikaa so'o na to'on ra, ta kixá'á na ndeé ka nisiso na. Ta xa'nda chiño ra noo na kisa chiño xí'in ra taxi na takuii nda'a ra, ta saá nda'á ra noo nanivi, káchí ra saá:

—Yi'i on vása kuiso i kuachi xa'a ña kivi tava'a yó'o. Mii ndó kuiso kuachi xa'a ña kivi ra —káchí tagobrador xí'in nivi.

²⁵ Ta ndi'i nivi ndakuiin na, káchí na saá:

—¡Mii ndi xí'in sa'ya ndi kuiso ndi kuachi xa'a ña kivi tayó'o! —káchí na.

²⁶ Ta saá taPilato saña ra taBarrabás. Ta xa'nda chiño ra noo natropa ña kani na taJesús xí'in kuártá ña nó'ni kaa sijn noo, ta katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz.

²⁷ Ta natropa tagobrador, ku'an taJesús xí'in na ve'e chiño ká'no, ta nixa'a na ta nakaya na ndi'i ka natropa, ta xino nduu ndi'i na ra. ²⁸ Ta kindaa na ndi'i tikoto ndixin taJesús ta sakundixin na ra ñii tikoto kuá'á, ndatán yoo tikoto ndixin tarey, ²⁹ ta kisa va'a na ñii corona ñiño ta chinoo na ña sinj ra. Ta taxi na nda'a ra ña tiin ra ñii yiton xí'in nda'a kua'á ra, ta xikuxítí na noo ra ña kúsiki na ra, ta xaku ndaa na ra, ká'an na si'a xí'in ra:

—¡Ná koo va'a taRey noo najudío! —káchí na.

³⁰ Ta kundaa na tásji yu'u na noo ra, ta tón yiton taxi na nda'a ra tuku kindaa na nó, ta suku na nó sinj ra. ³¹ Ta ndi'i na kúsiki na ra ta xaku ndaa na ra, ta saá kindaa na tikoto kuá'á ndixin ra ta tuku sakundixin na ra tikoto mii ra. Ta ku'an ra xí'in na ña katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz.

*Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá katakaa ndaa na taJesús
nda'a tón cruz*

(Mr. 15:21-32; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

³² Ta kee natropa, ta kuá'an taJesús xí'in na, ta nakutá'an na xí'in ñii taa ta kixi ñoo Cirene, naní ra Simón, ta natropa kisa nduxa na xí'in tayó'o ña kuiso ra tón cruz taJesús.

³³ Ta nixaa na ñii xiiña naní ña Gólgota, ña kóni kachí Leke Sini Ndíí. ³⁴ Ta natropa taxi na vino tá nasaka xí'in nduta yova ní ko'o ra, ta taJesús xito ndoso ra lo'o nduta yó'o, ta ni-xiin ra ko'o ra rá.

³⁵ Ta saá katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz, ta natropa nata'ví na tikoto ra. Chikaa na ndati ña koto na yukú ñii ñii nayó'o naki'in ñii ñii lo'o tikoto taJesús. Ta saá kundivi ña nitaa taprofeta xina'á xa'a taJesús, kachí ra ndí ta'ví na tikoto ra ta chikaa na ndati xa'a tikoto ndixin ñino ra, saá nitaa ra xa'a taJesús. ³⁶ Ta xikundo na ndaa na ra. ³⁷ Ta chinóo kútu na ñii tón viti lo'o sini tón cruz, ta noo tón viti yó'o naka'yi to'on ña ká'an xa'a kuachi ra, ta kachí ña saá: “Tayó'o kúu taRey noo najudío.”

³⁸ Ta katakaa ndaa na ovi takuí'ná siin taJesús, ñii takuí'ná tákaa ndaa nda'a tón cruz tón ñíndichi siin kua'á ra, ta inká ra tákaa ndaa nda'a tón cruz tón ñíndichi siin yitin ra. ³⁹ Ta nanivi yá'a yichi noo tákaa ndaa taJesús kándiva'a ní na xí'in ra, ta káva na sini na, ⁴⁰ kachí na saá xí'in ra:

—Yó'ó kúu taa ta nika'an: “Yi'i sandi'i i xa'a ve'e ño'o ká'no, ta tixin ña uní kivi tuku kasa va'a i ña”, kachí ún, ta vitin, jsakaku xí'in mji ún! Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta saá, jsanoo xí'in mji ún nda'a tón cruz! —kachí na xí'in ra.

⁴¹ Ta ñii ki'va saá nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios xí'in naxikua'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu kúsiki na ra ta xáku ndaa na ra, ká'an na xí'in ra:

⁴² —Tayó'o sakaku ra inká nivi, ta on vása kivi sakaku xí'in mji ra vitin. Tá ndixa kúu ra taRey ñoo yó Israel, ta ná sanoo xí'in mji ra nda'a tón cruz vitin, ta saá kandixa

yó ra. ⁴³ Ta tayó'o nika'an ra ndaa ini ra Ndios. Tá ndixa Ndios kí'vi ini ra xíni ra tayó'o, ta Ndios ná sakaku ña'á ra vitin, chi nika'an tayó'o: “Yí'i kúu Sa'ya Ndios”, kachí ra —saá ká'an na, xáku ndaa na ra.

⁴⁴ Ta ñii kiva saá ovi taku'ná tákaa ndaa siin ra kúsiki ña'á ra ta kándiva'a ra xí'in taJesús.

Ñayó'o ká'an ndasaá nixi'i taJesús

(Mr. 15:33-41; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

⁴⁵ Ta nitondaa kaa uxu ovi ma'ño ndiví, ta kixá'á kúnaa ndi'i ñoyívi anda kaa uní xikuaa.* ⁴⁶ Ta kaa uní kúu ña, ta saá ndeé va'a nika'an taJesús, kachí ra saá:

—Elí, Elí, ¿lama sabactani? —kachí taJesús. To'on yó'o kachí ña saá: Tata Yivá mii i, Tata Yivá mii i, ¿ndachun sandakoo ún yi'i?, kachí ña.

⁴⁷ Ta sava ñivi na yíta yatin yó'o, xini so'o na ña nika'an ra, ta kachí na saá:

—Tayó'o kána ra taprofeta Elías ña chindeé ña'á ra —kachí na.

⁴⁸ Ta xandikon ñii tayó'o xino ra kua'an ra, ta sachii ra ñii tikoto kuikon xí'in vino yiyá, ta chinoo ra ñayó'o noo yiton, ta ndikó ra taxi ra ko'o taJesús. ⁴⁹ Ta inka ñivi nika'an na saá xí'in tayó'o:

—On ke'é ún ra. Ná koto yó án kixi taElías sakaku ña'á ra —kachí na.

⁵⁰ Ta saá taJesús xí'in ndi'i ndeé ra nika'an ra, ta nixi'i ra. ⁵¹ Tá mií saá xandikon nindata ma'ño tikoto tákaa Cuarto Yii ve'e ño'o ká'no, ta kixá'á ña nindata ña chi ñino ta noo ña nda ñino. Ta nitaan noo ño'o, ta ñayuu ná'no chachi ña. ⁵² Ta nixonā noo ñó'o na nixi'i, ta natakū kua'a ní ñivi na xikuu na kándixa Ndios. ⁵³ Ta kivi natakū

* 27:45 Kaa uxu ovi ndiví naní ña kaa iño noo naño Roma, ta kaa uní xikuaa naní ña kaa iin noo naño Roma.

taJesús, ndee nayó'o noo ninduxun na, ta niki'vi na ñoo yii Jerusalén, ta kua'a ní nivi xini na nayó'o.

⁵⁴ Ta ta ndíso chiño xí'in ñii ciento natropa, yóo ra xí'in inká natropa ndáa na taJesús. Ta nayó'o xini na nitaan noo ño'o, ta xini na ndi'i ña yiyo ní niya'a, ta niyi'ví ní na, ta nika'an na:

—Ndixa tayó'o xikuu Sa'ya Ndios —káchí na.

⁵⁵ Ta nda xíká yíta kua'a ní násí'í xító ná. Náyo'o kúu ná xindikon sata taJesús chindeé ná ra kisa chiño ná noo ra, ta kee ná xí'in ra estado Galilea ta kixaa ná ñoo Jerusalén. ⁵⁶ Ñii ñáyó'o kúu ñaMaría Magdalena, inká ña kúu ñaMaría, sí'í taJacobo xí'in taJosé, ta inká ña kúu sí'í ta ovi sa'ya taZebedeo.

*Ñayó'o ká'an xa'a ña ninduxun taJesús
(Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)*

⁵⁷ Ta xikuaa ta xa kua'an kunaa kúu ña, ta kixaa ñii taquíka, ta kixi ñoo Arimatea, naní ra José. Tayó'o kúu ñii ta xindikon sata taJesús. ⁵⁸ Ta nixa'an ra noo taPilato, ta ndukú ra yikí koñu taJesús ña sanduxun ra ña, ta taPilato xa'nda chiño ra noo natropa ña nataxi na ña nda'a ra. ⁵⁹ Ta nixaa taJosé ta naki'in ra yikí koñu taJesús, ta chisúku ndaa ra ña xí'in ñii tikoto ndii ña on vása yakua. ⁶⁰ Ta nixa'an ra ta chikaa va'a ra yikí koñu taJesús ini kavua ña xaá ña sakán kisa va'a ra ini. Ta saá nakasi ra yé'é kavua yó'o xí'in ñii yuu ká'no, ta kee ra kuano'o ra. ⁶¹ Ta nindo ñaMaría Magdalena xí'in inká ñaMaría, ndóo na yatin noo yóo kavua yó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a natropa na ndáa noo ninduxun taJesús

⁶² Ta inká kivi ña kúu kivi yii ña nákindée najudío, ta nafariseo xí'in naná'no noo nasutu nixaa na noo taPilato.

⁶³ Ta nika'an na, káchí na saá xí'in ra:

—Tata, náka'an ndi ña nika'an ta vatá yu'u taJesús kivi xitaku ra, nika'an ra si'a: "Tá nixi'i ta tixin ña uní kivi nataku i", kachí ra. ⁶⁴ Ñakán ka'nda chiño ún noo natropa ná nakasi kútu va'a na kavua noo ninduxun ra anda tondaa kivi uní, ta saá nivi na xindikón sata ra, koto kixi na ñii ñoó, ta tava na yikí koñu ra ta ndato'on na xí'in nivi, kachí na saá: "Xa nataku ra", kachí na. Ta to'on yó'o sandá'ví ní ka ña nanivi noo ña sandá'ví mji ra na xí'in to'on ra —káchí naná'no noo najudío.

⁶⁵ Ta nika'an taPilato xí'in na:

—Va'a, yoo natropa, ná ko'on na xí'in ndó. Ta nakasi va'a ndó yé'é kavua noo ninduxun ra —káchí ra.

⁶⁶ Ta nixa'an na ta kisa kútu va'a na yé'é kavua, ta xakin na ñii sello yé'é ña on nona ña, ta saá nindo natropa yatin yé'é kavua ña kundaa na ña.

28

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi nataku ra
(Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)*

¹ Ta niya'a kivi yii ña nákindée najudío, ta nitivi inka kivi; ñayó'o kúu kivi noó semana ña kúu domingo, ta ñaMaría Magdalena xí'in inka ñaMaría nixaa ná koto ná noo ninduxun taJesús. ² Ta xandikon ndeé ní nitaan noo ño'o, saá chi ñii ángel kee noo Ndios nda ñoyivi nino, noo ña ñoyivi yó'o, ta kixaa ña ta sakuta'a ña yuu ndási yé'é kavua, ta xikoo ña sata yuu yó'o. ³ Ta ñaángel yó'o náye'e ní ña, ndatán náye'e ñii taxa, ta tikoto ña yaa ní ña, ndatán yaa kaxin saá yoo ña. ⁴ Ta natropa na ndaa yé'é kavua ndeé ní niyi'ví na xini na ña, ñii kisin nino na xí'in ña yi'ví na, ta saá nakoyo na noo ño'o ta ndaño'ó ini na. Ndatán ñii ki'va yoo na nixi'i, saá yoo na ndoo na. ⁵ Ta ñaángel nika'an ña xí'in násí'í yó'o:

—On kuyi'ví ndó, saá chi yi'i xíni i ndí ndó'ó nándukú ndó taJesús, ƚa ƚa katakaa ndaa na nda'a tón cruz. ⁶ On koó ka ra yó'o, chi xa natakú ra, ñii ki'va yóo to'on ña nika'an ra xí'in ndó, saá yóo ña. Na'a ndó koto ndó noo chinóo na ra. ⁷ Ta saá kama ní ko'on ndó ta ndato'on ndó xí'in na nixika xí'in ra, kachí ndó saá xí'in na: “Xa natakú ra, ta ko'on si'na ra noo ndó ña kundati ra ndó'ó estado Galilea. Kán koni ndó ra”, kachí ndó xí'in na. Ñayó'o kúu to'on ña ndato'on i xí'in ndó —káchí ñaángel xí'in nás'í yó'o.

⁸ Ta saá nás'í yó'o vará nda yí'ví ní ná, ta kúsi ní ka ini ná, ta kama ní kee ná xíno ná kua'an ná ndato'on ná xí'in na nixika xí'in taJesús. ⁹ Ta xandikon taJesús nakutá'an ra xí'in náña'a yó'o yichi, ta chindeé ra ná ta nika'an ra si'a xí'in ná:

—Kua'a, nana. Ná koo ñava'a ini ndó —káchí ra xí'in ná.

Ta nixaa yatin ná noo ra, ta xikuxítí ná ta nomi ná xa'a ra ta kisa to'ó ná ra. ¹⁰ Ta taJesús nika'an ra xí'in ná:

—On kuyi'ví ndó. Kua'an ndó ndato'on ndó xí'in na nixika xí'in i ná ko'on na estado Galilea, ta kán koni na yi'i —káchí ra xí'in ná.

Ñayó'o ká'an xa'a ña ndato'on natropa na xindaa yé'é kavua noo ninduxun taJesús

¹¹ Ta kee nás'í kua'an ná, ta sava natropa na xindaa yé'é kavua ndikó na kua'an na ñoo ká'no, ta ndato'on na xí'in naná'no noo nasutu ndí'i ña nixiyo xini na. ¹² Ta naná'no noo nasutu nakutá'an na xí'in naxikua'a noo najudío, ta nakoo yu'ú na taxi na kua'a ní si'ún nda'a natropa, ¹³ ta nika'an na, káchí na saá xí'in na:

—Si'a koo ka'an ndó xí'in nivi xa'a ña nixiyo xini ndó, kachí ndó si'a: “Tá kisin ndi ñoo koni, ta na nixika xí'in taJesús nixaa na, ta kisa kui'ná na yikí koñu ra, ta kua'an na xí'in ña”, saá kachí ndó xí'in nivi. ¹⁴ Tá tagobernador

koni so'o ra to'on yó'o, ta mji ndi ndakuiin xa'a ndó, ña on sakuiso ra kuachi ndó'ó —káchí naná'no xí'in natropa.

¹⁵ Ta saá natropa ñaki'in na si'ún ta kisa ndivi na chiño ña ñika'an na xí'in na. Ta to'on yó'o kúu ña ñixita ní'no noo ndi'i najudío anda kivi vitin.

*Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
ña sakuiso chiño ra naxíka xí'in ra
(Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)*

¹⁶ Ta saá na uxu ñii naxíka xí'in taJesús ku'a'an na estado Galilea, ta ñixaa na yuku noo ñika'an taJesús ko'on na. ¹⁷ Ta xini na ra ta kisa to'ó na ra, vará sava nayó'o ñixika ini na án ndixa kúu tayó'o taJesús. ¹⁸ Ta ñixaa yatin taJesús noo na ta ñika'an ra saá xí'in na:

—Ndios taxi ra ndi'i ndayí ña ka'nda chiño i noo ndi'i na ndóo ñoyívi nino xí'in ñoyívi yó'o. ¹⁹ Ta saá ká'an i xí'in ndó: Ku'a'an ndó ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o ta saná'a ndó nanivi ndasaá koo kundikon na yichi i, ta sakuchu ndó na xí'in kivi Yivá yó, xí'in kivi yi'i taSa'ya ra, ta xí'in kivi Níma Ndios. ²⁰ Ta saná'a ndó na ña kasa ndivi na ndi'i to'on ña ñika'an i xí'in ndó. Ta ndixa yi'i koo i xí'in ndó ndi'i saá kivi ña vaxi anda kivi sondí'í ñoyívi yó'o. Saá ná koo ña —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Alacatlalzala Mixtec New Testament
Mixtec, Alacatlalzala: Alacatlalzala Mixtec New Testament (New
Testament+)

copyright © 2019 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Mixtec, Alacatlalzala

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 14 Jun 2022 from source files dated 13 Jun
2022

a74bfb3f-bd55-5ab9-983e-8d19de48c198